magazin istoric

ANUL VII Nr. 11 (80) NOIEMBRIE 1973

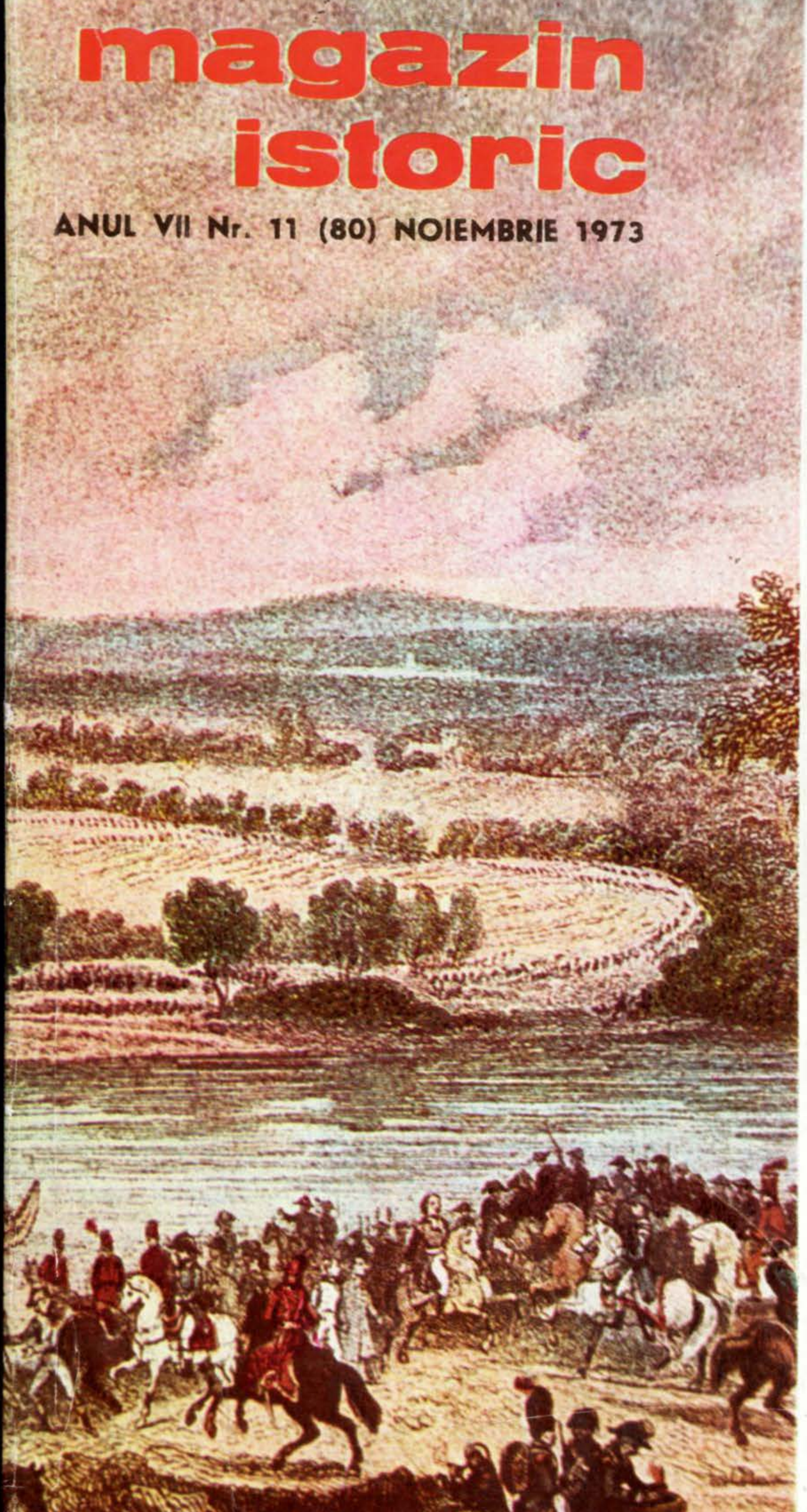

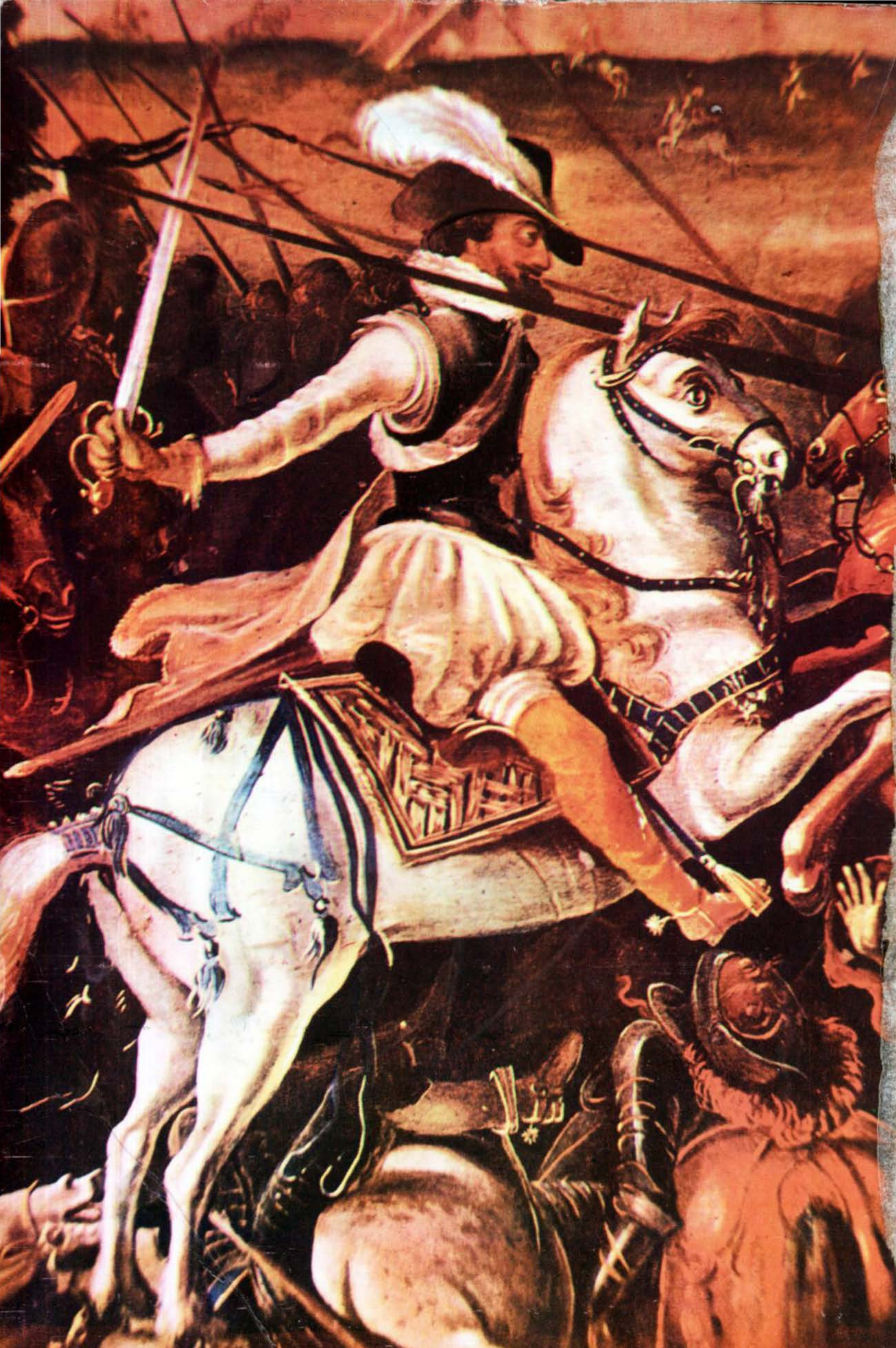

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 11 (80)
noiembrie 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

④ ① ② ③

④ În rîndul trupelor care s-au opus lui Napoleon Bonaparte la Arcole, în 1796, s-au aflat şi unităţi de grăniceri năsăudeni. În dreapta: uniforme purtate de ofiţeri ai regimentelor de graniţă din Imperiul habsburgic. În centru: imagine a bătăliei; în stînga: comandantul suprem francez în viziunea pictorului A. J. Gros **(Faţă în faţă cu Bonaparte pe puntea de la Arcole,** p. 84)

② Henric de Navarra în lupta de la Ivry, 1590 **(Edictul de la Nantes,** p. 74)

③ „1907". Pictură de Gh. Labin aflată în colecţiile Muzeului de Artă al R.S.România **(Între lingvistică şi istorie,** p. 25)

SUMAR

Flotilele lui Mihai Viteazul: SERGIU COLUMBEANU 2
Cele nouă vieţi ale cetăţii Troia: EM. CONDURACHI 6
Eşecul unui „romantic" episod regal: DUILIU ZAMFIRESCU 12
A doua naştere a unui continent: ANA BUDURA 18
Între lingvistică şi istorie. Interviu cu acad. prof. Iorgu Iordan: IOAN LĂCUSTĂ .. 25
Documente străine: „România se află în frunte"... 29
Mesaj de la Homo Sapiens în peşterile din Pirinei: M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA .. 38
Amintiri din anii luptei ilegale: ION PÎNCU 43
Martie 1848 la Berlin: ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER 45
Tabăra de la Rîureni: DUMITRU ALMAŞ 54
70 ani de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Zori în plină noapte: V. PONIZOVSKI, A. PEDOSOV, A. TITOV, A. TIMOFEEV 58
Bibliotheca Historica Romaniae — un deceniu: RODICA ŞOIMESCU, ANGARA NIRI 63
O guvernare de o singură lună: ŞERBAN CONSTANTINESCU 64
Turnu — localităţi şi monumente medievale: CONSTANTIN REZACHEVICI 72
Edictul de la Nantes: S. ANTONIU 74
Coaliţia de la Mazar Paşa: LUCIAN BOIA 78
Faţă în faţă cu Bonaparte pe puntea de la Arcole: CORNELIU ALBU 84
Mercenarii diversiunii îşi numără rîndurile: GELU URECHE, VALERIU BUDURU 87

● **Zîmbete din cronici... 37** ● **Cărţi sosite la redacţie... 95** ● **Poşta** Magazin istoric...97

FLOTILELE LUI MIHAI VITEAZUL

SERGIU COLUMBEANU

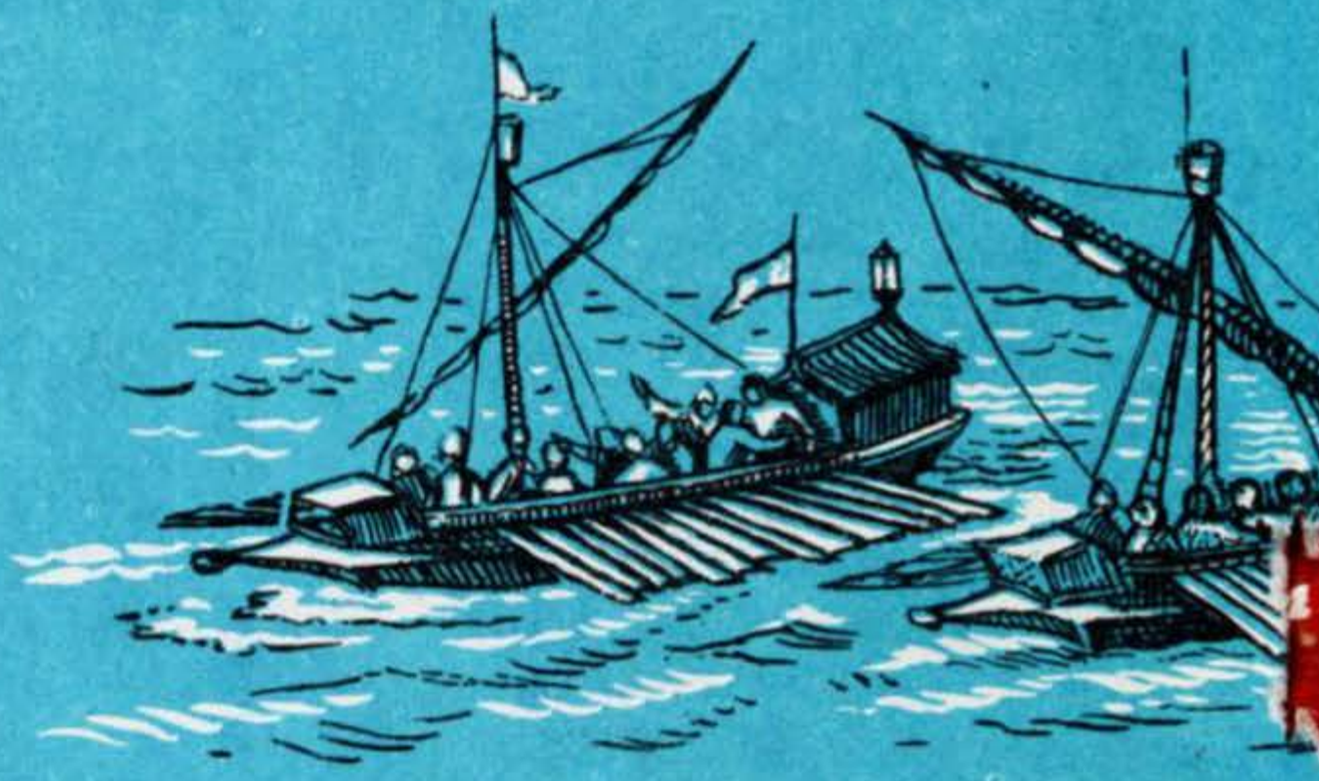

Mihai Viteazul este cunoscut, îndeobște, ca un mare conducător militar, biruitor în bătălii date pe uscat. Mai puțin reliefată în istoriografia noastră, una dintre preocupările sale stăruitoare în ceea ce privește conducerea războiului a fost cea pentru luptele navale, ale căror avantaje tactico-strategice le sesiza pe deplin. Întocmai ca și ilustrul său predecesor din Moldova veacului XV, Ștefan cel Mare, domnul muntean cunoștea în mod magistral însemnătatea economico-militară a Dunării. În vremea sa, la fel ca în toate perioadele agitatei istorii a acestor locuri, bătrînul Istru și-a vădit importantele sale funcții: cale de transport pentru mărfuri, cale de comunicație strategică legînd Marea Neagră cu centrul Europei. De aceea, Mihai a inițiat și a condus o serie de acțiuni menite să-i asigure controlul sau măcar să-i dea posibilitatea să neutralizeze cetățile mai importante de pe ambele maluri ale fluviului, pe atunci sub stăpînire otomană: Turnu, Giurgiu, Brăila — pe malul stîng; Vidin, Nicopole, Rusciuk, Silistra — pe malul drept.

Astfel, în timpul marelui război de eliberare de sub dominația otomană, condus de Mihai, pe Dunăre au acționat flotile muntenești formate din ambarcații mai mari sau mai mici. A fost consemnată, de asemenea, prezența unor formațiuni similare pe Marea Neagră.

Numeroase știri despre existența și activitatea acestei flote se află în cronici otomane, germane și maghiare, în rapoarte diplomatice engleze, spaniole și venețiene, în relatări ale unor călători străini prin țările române la finele secolului XVI. Documentele respective se referă la eforturile voievodului de a institui o strictă supraveghere a traficului pe Dunăre și în largul țărmului românesc al Mării Negre. Dominația otomană asupra acestor

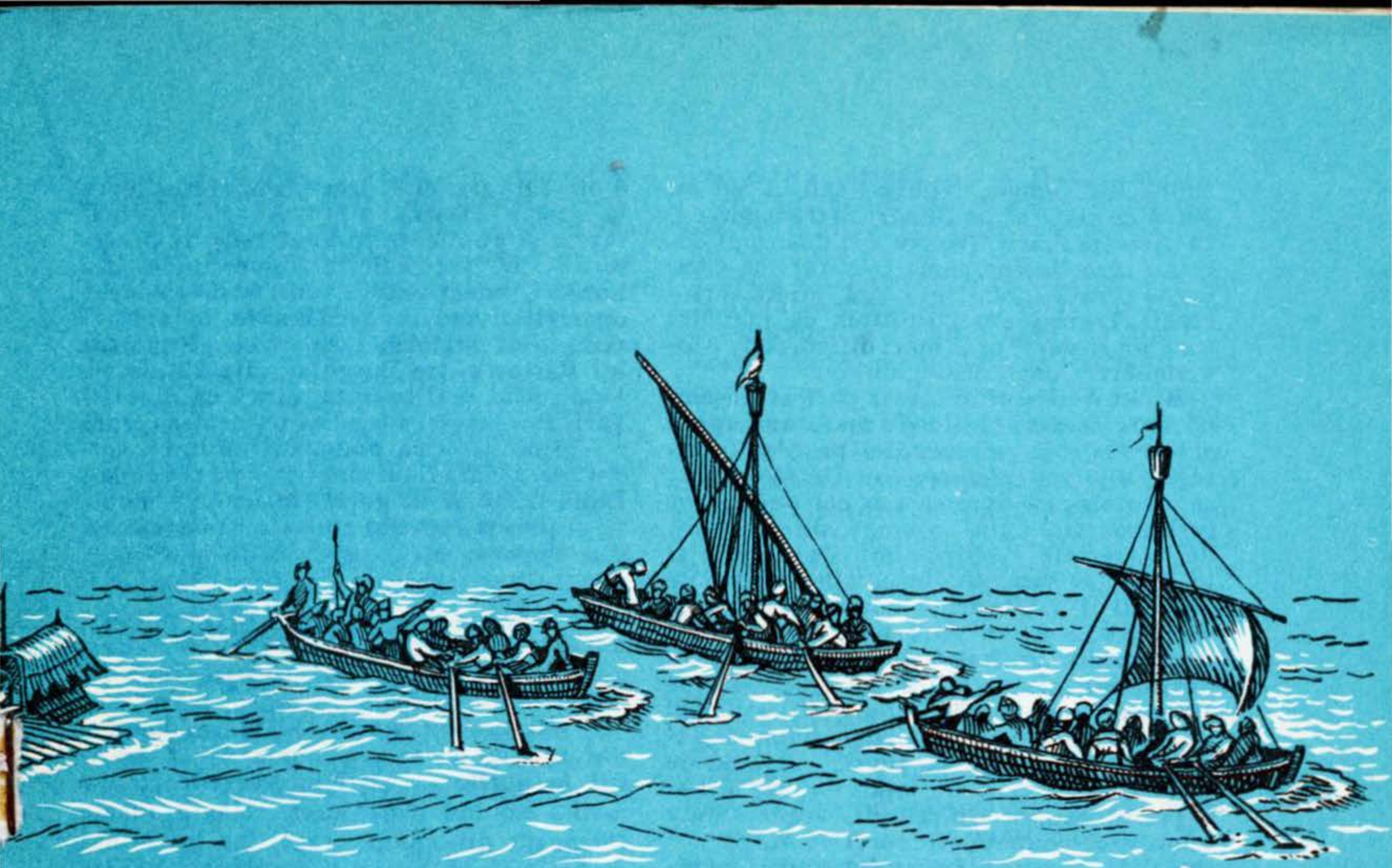

căi afecta în mod direct situația economică a Țării Românești, lipsind-o de marile avantagii oferite — în toate timpurile — de comerțul pe apă, fapt pe care domnul român nu-l putea accepta. Flotilele lui Mihai par a fi constituit, la un moment dat, un pericol real pentru căile de comunicație turcești din partea apuseană a Mării Negre și de la gurile Dunării.

Raport pentru Filip II

Un raport venețian din 5 mai 1595 al lui Marco Venier, trimisul republicii lagunelor la Poartă, arăta că Brăila era un oraș „comercial foarte mare și populat, și poate fi considerat ca prima schelă [port] a Țării Românești". Autorul raportului mai scria că ocuparea portului de către români, în martie 1595, i-a fost relatată de un grec venit acolo „cu mica lui navă". În continuare, Venier informa Senioria venețiană că toate „schelele", de la Nicopole și pînă la Marea Neagră, în număr de 15-20, au fost cucerite de munteni și aliații lor moldoveni.

Alt port al cărui trafic intens cu produse românești impresiona pe contemporani era Constanța. La 15 ianuarie 1595 se raporta regelui Spaniei, Filip II, că „din grîul care este adus pe uscat din Țara Românească la Constanța, port la Marea cea Mare [Marea Neagră], se încarcă cel puțin 1 000 de vase pentru [...] Constantinopol".

Țările române deveniseră, deci, în sec. XVI, una din principalele surse de aprovizionare cu alimente ale capitalei otomane, oraș ce adăpostea, pe atunci, una din cele mai numeroase populații urbane din Europa.

Dificultățile autorităților otomane, în aprovizionarea cu hrană din țările române, de pe urma acțiunilor navale ale lui Mihai, reies și din unele rapoarte diplomatice trimise din Istanbul. La 22 martie 1595, de pildă, diplomatul englez Barton scria lui Burghley, unul dintre miniștrii reginei Elisabeta I, că stînjenirea traficului pe Dunăre spre Marea Neagră a provocat o mare lipsă de pîine și carne pe piața constantinopolitană; din această cauză, prețurile au crescut considerabil. Deosebit de edificatoare este, în această privință, și scrisoarea în limba italiană, expediată în 1594, de Sigismund Ba-

thory lui Genga, trimisul său la Roma. După ce arăta că pe Dunăre se transportau, în direcția mării, pentru a fi duse mai departe spre Bosfor, mari cantități de grîu, carne sărată, grăsime, ceară, miere, principele Transilvaniei sublinia că războiul care era în curs* crea mari dificultăți aprovizionării Constantinopolului.

Mihai Viteazul a intuit perfect însemnătatea acestui trafic de mare anvergură și urmările ce ar decurge, pe plan strategic, din împiedicarea lui. De asemenea, el a înțeles că oprirea sau cel puțin perturbarea traficului otoman de provizii, de materiale, echipament de luptă și muniții, în susul fluviului, spre teatrul de operații din Ungaria, ar avea consecințe deosebit de grave. De aceea, primele sale mari acțiuni au fost îndreptate împotriva porturilor și cetăților turcești de pe Dunăre, puncte de unde șefii militari otomani controlau și dirijau buna desfășurare a circulației pe fluviu. Plecînd de la București în iarna anului 1594, Mihai a pornit asupra Giurgiului, veche cetate munteană ocupată de turci la începutul sec. XV; orașul a fost prădat, dar fortăreața a rezistat, oștile domnului neavînd încă suficientă experiență în asedierea locurilor întărite. Cetatea de Floci, la gura Ialomiței, a fost atacată și distrusă la 10 decembrie 1594. Au urmat Hîrșova, la 1 ianuarie 1595, și Silistra, la 8 ianuarie 1595. Alte corpuri de oaste au atacat Nicopole, Turtucaia, Cernavodă și Brăila. Acest mare port al Țării Românești, cu puternica lui cetate, au fost cucerite de trupele lui Mihai — cum se menționează și în raportul lui Venier — în martie 1595. Cetate de pază principală în punctul unde începe Dunărea maritimă, Brăila a avut din nou o garnizoană românească, ce a ținut sub supraveghere circulația pe fluviu.

În luptele pentru asigurarea controlului țărmurilor și a cursului Dunării, Mihai a folosit și importante mijloace navale. Unele din acestea au fost luate prin luptă de la inamic, altele au fost construite de îndemînatecii meșteri ai Țării Românești.

O mare acțiune de capturare a unor mijloace navale dușmane a avut loc chiar la începutul operațiilor pe Dunăre. Știri provenind de la curtea poloneză, care urmărea cu atenție evenimentele din Peninsula Balcanică, semnalează că în 1595 Mihai a pus mîna pe niște galere turcești încărcate cu muniții, venite de la Istanbul și intrate pe Dunăre; domnul a înfrînt apoi corpul de oaste al pașei din Nicopole, capturînd încă 160 bărci și 6 piese de artilerie. Documente referitoare la istoria noastră, aflate în arhivele britanice și publicate în anul 1964 de profesorul E.D. Tappe de la Universitatea din Londra, menționează în mod frecvent operațiile navale pe Dunăre în timpul războiului lui Mihai cu turcii. Raportul lui Barton către Burghley, din 22 martie 1595, citat mai înainte, arată că domnul Țării Românești a asediat puternica cetate a Vidinului și că ambarcațiunile cu soldați de-ai lui Mihai au atacat pe tot cursul Dunării, pînă la guri, traficul de muniții și provizii dirijat spre armata otomană din Ungaria.

* Este vorba de războiul antiotoman purtat de imperiali în alianță cu Bathory și Mihai Viteazul — n.r.

Îndrăznețele șăici de pe Dunăre

O relatare venețiană a lui Marco Venier, din aceeași vreme, semnalează că traficul la gurile Dunării cu **vasselli** („nave mici") venind din Marea Neagră fusese întrerupt din cauza atacurilor lui Mihai și Aron Vodă, domnul Moldovei. Venier menționează că Mihai avea **molte saiche nel Danubio** („multe șăici pe Dunăre"), cu care traversa fluviul și circula cînd și cum vrea pe apele lui. Informația lui Venier este deosebit de interesantă, atestînd faptul că Mihai avea și vase mai mari, de tipul șăicilor**, care au navigat pe Dunăre pînă în sec. XIX.

Revenind la rapoartele lui Barton către Burghley, aflăm, la 9 iunie 1595, despre „continua piraterie" a muntenilor și moldovenilor, care au amenințat un mare convoi otoman format din 30 galere. Informația lui Barton coincide cu povestirea lui Diego Galan, prizonier spaniol, vîslaș pe o galeră otomană intrată pe Dunăre în 1595. Galan povestește că un grup de patru galere, din care făcea parte și a sa, după o navigație de două zile pe fluviu, a întîlnit „luntrele corsarilor" munteni și moldoveni, ce stătuseră ascunse în canalele laterale. După trecerea galerelor, „o flotilă de luntre" a atacat Tulcea și a incendiat orașul, pe atunci bază de aprovizionare a armatei otomane.

Mai tîrziu, la 27 iulie 1595, Barton comunica lui Burghley că un mare corp de oaste al lui Mihai — aproximativ 7 000 oameni — au trecut Dunărea pe malul turcesc, folosind un mare număr de ambarcații. Un an mai tîrziu, în 1596, spre sfîrșitul verii, regiunea Babadag din nordul Dobrogei a fost teatrul de operații al unei

** Ambarcațiuni fluviale, cu pînze și fundul plat — n.r.

mari expediții inițiată de domnitorul muntean. Cronicarul turc Mustafa Selaniki scrie că la acea acțiune au participat „peste 200 șăici ghiaure, care au fost pregătite cu grija afurisitului de Mihai cel răsculat în vilaietul Țării Românești". În afara celor „puși la vîsle" și a „munițiilor", șăicile au transportat și un corp de oaste de „peste 2 000 neferi" (soldați). Același cronicar mai relatează, în altă parte a operei sale, că domnul muntean a pus să se construiască șăici pe țărmul oltean al Dunării și că a pregătit „foarte multe și diferite feluri de zaherele"*. Cu prilejul marelui atac împotriva Vidinului, petrecut în toamna anului 1598, aceste mici nave au fost folosite pentru transportul ostașilor, cailor, artileriei, munițiilor și proviziilor pe celălalt mal al fluviului. Flotila de șăici dunărene, alături de alte ambarcații, a luat parte și la asaltul împotriva cetății Nicopole, tot în toamna anului 1598.

În privința acestei acțiuni, găsim informații la cronicarul maghiar Ștefan Szamosközy, care scrie că „a trecut și Mihai Vodă Dunărea pe la Nicopole, după ce a gătit de mai înainte ca la o mie cinci sute de bărci".

Ciocniri în Marea Neagra

Efectivele lui Mihai, transportate peste Dunăre la atacul Nicopolei, au fost în jur de 8 000 oameni. Reținem din cifrele date de Szamosközy numărul relativ mare al ostașilor domnului muntean și mijloacele impozante folosite pentru traversarea Dunării. Operațiile combinate, terestre și navale, întreprinse de Mihai împotriva Vidinului și Nicopolei, la fel ca și împotriva cetății Cladova, din apropierea Porților de Fier, s-au încadrat într-o mare acțiune prin care domnul Țării Românești a căutat să ușureze puternica presiune otomană exercitată împotriva Transilvaniei. Pentru a veni în sprijinul garnizoanei din Oradea Mare, punct strategic de prim ordin, Mihai a trimis și un corp de oaste de 1 500 oameni, sub comanda lui aga Leca. Toate aceste măsuri, în care domnul muntean a folosit în mod judicios mijloacele de luptă pe apă și uscat, vădesc capacitatea sa excepțională în conducerea tactică-strategică a războiului. Rezultatul final al operațiilor desfășurate în medii diferite și pe o arie geografică întinsă, de la Dunăre pînă în văile Crișurilor, s-a soldat cu un mare succes militar: Oradea nu a căzut în mîinile inamicului.

Seria rapoartelor și relatărilor privind activitatea flotilelor lui Mihai pe Dunăre a continuat și în anul 1599, cu toate că acum atenția domnului se îndrepta spre nord, spre Transilvania. Astfel, un raport din 29 martie 1599 al trimisului venețian la Poartă, Girolamo Capello, către doge, consemnează mari pregătiri terestre și navale ale turcilor împotriva Țării Românești; în același timp semnalează că Mihai, la rîndul său, **tenga pronte molte barche** („ține gata multe bărci"). Același trimis comunica la 25 iulie 1599 că domnul muntean a capturat de la turci trei galere pe care le folosește împreună cu **ottanta barche chiamate saiche** („optzeci de bărci numite șăici").

Spuneam, la începutul articolului de față, că preocupările navale ale lui Mihai Viteazul nu s-au mărginit numai la teatrul de operații dunărean. El a căutat să intercepteze și comunicațiile maritime ale Porții. Documente spaniole, conservate în marile arhive de la Simancas, pun în lumină această largă viziune strategică a domnului Țării Românești. Astfel, într-un izvor datat 5 august 1599, cunoscut sub numele de **Scrisorile de la Corfu** citim că „Mihai Vodă se afla pe Marea Neagră cu 200 ambarcații [**barcones**], avînd fiecare la bordul său cîte 200 oameni [...] Turcul trimisese acolo optsprezece galere despre care se spunea că patru îi fuseseră capturate...". Se pare, deci, că a avut loc o luptă navală, în care aceste **barcones** (ambarcații mai mari, capabile să înfrunte marea) ar fi reușit să captureze patru galere otomane dintr-o escadră de optsprezece. Un al doilea document, **Scrisorile de la Zante,** din 14 august 1600, menționează atacarea căilor turcești de aprovizionare pe mare de către navele muntenești: „...Mihai Vodă, cu ambarcațiile sale, obține rezultate bune, nelăsînd să treacă alimente spre Constantinopol...".

Numărul de 200 **barcones,** cu echipagii de 200 oameni fiecare — deci un efectiv de 40 000 vîslași și luptători — constituie, fără îndoială, o exagerare retorică, menită, în intenția autorului relatării, să dea o mai mare importanță respectivei înfruntări navale. Ceea ce dovedește, odată mai mult, că flotilele lui Mihai Viteazul erau considerate, chiar de către contemporani, drept un adversar redutabil.

* Provizii de război – **n.r.**

CELE NOUĂ VIEȚI ALE CETĂȚII TROIA

Acad. EM. CONDURACHI

Revedeam acum cîteva luni, abătîndu-mă din drumul de la Ankara spre Istanbul, străvechea cetate a lui Priam de la Troia, scoasă la lumină acum un secol de entuziastul Schliemann. Mai trecusem pe acolo acum cîțiva ani, după ce văzusem săpăturile de la Bogaz-Kioi — cetatea regilor hitiți — sculpturile de la Yazili-Kaia, cetățile de la Gordion și Sardes și admirasem splendidele colecții ale Muzeului Arheologic din Ankara, în care, ca într-o oglindă, se poate urmări milenara istorie a Asiei Mici, existentă cu mult înainte ca Europa să dea primele ei semne de viață civilizată.

Într-adevăr, pentru a înțelege de ce a apărut Troia și care a fost adevăratul său rol trebuie să-ți amintești de toată evoluția civilizației neolitice, a epocii aramei și a celei a bronzului din Anatolia. Între 7500-5500 î.e.n., au înflorit în această regiune a Asiei Mici așezările și sanctuarele neolitice împodobite cu splendide picturi, ca cele de la Hacilar și Ciatal-Huyuk, iar între 5500-3000 civilizația eneolitică (ultima fază a neoliticului), ilustrată de ultimele nivele arheologice de la Hacilar, Alișar, și Beycesultan. Așadar, Troia lui Homer, cu lumea năvalnică a eroilor cîntați de **Iliada** și **Odiseea**, căutată cu atîta înfrigurare de pasionatul Schliemann, se află nu la începutul, ci la capătul unei lungi istorii, care-și desfășurase primele sale etape cu mult mai devreme în Orientul Apropiat, pentru a înainta, încetul cu încetul, spre strîmtorile care leagă Asia de Europa.

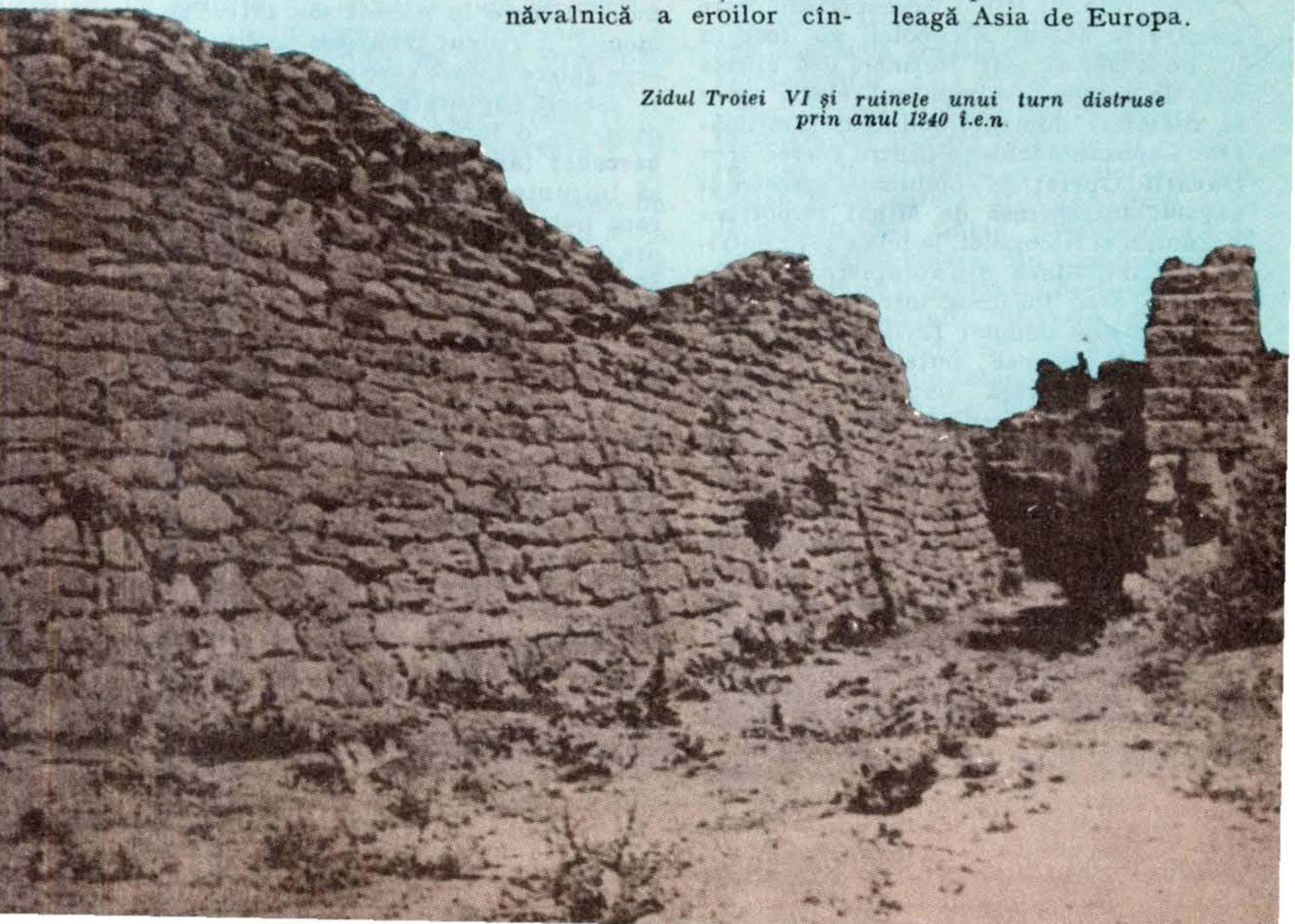

Zidul Troiei VI și ruinele unui turn distruse prin anul 1240 î.e.n.

În urma descoperirilor lui Schliemann, orizontul Troiei s-a lărgit considerabil, încît astăzi, după un secol de cercetări, din ce în ce mai sistematice și mai ample, putem să ne dăm mai bine seama de adevărata însemnătate a întemeierii cetății Ilionului (cum se mai numea Troia, de unde și **Iliada** lui Homer) care-și va păstra numele, datorită poemelor homerice, peste veacuri. Am considerat totuși util să revenim asupra Troiei, al cărei rol în istoria civilizației este cu atît mai mare, cu cît cetatea lui Priam a fost pentru multe secole punctul cel mai înaintat pe drumul ce leagă Asia de Europa, în aprovizionarea acestei regiuni cu arama atît de necesară noii economii a mileniului III î.e.n., dominată de metalurgia bronzului.

Schliemann s-a înșelat cu o mie de ani

Schliemann credea că puternicele ziduri, descoperite în 1870, la Hissarlîk, ca și numeroasele podoabe de aur, ce apăruseră în cursul săpăturilor sale, ar fi reprezentat cetatea lui Priam, distrusă și incendiată după moartea lui Hector — căzut în luptă cu Achille — și după victoria grecilor, conduși în războiul troian de mîndrul Agamemnon. Urmele unui uriaș incendiu, ca și distrugerile masive constatate în zonele cercetate, îl întăreau pe acest diletant al arheologiei în impresia că se află în fața ruinelor palatului lui Priam. Această optică nu a rezistat însă în fața observațiilor mult mai precise ale colaboratorului și continuatorului său, W. Dörpfeld, care, începînd cu campania din 1882, a reușit să pună o anumită ordine în numeroasele nivele și straturi arheologice descoperite la Troia. Cetatea, considerată de Schliemann drept reședința lui Priam, era de fapt mult mai veche și reprezenta faza a doua (Troia II) a unei așezări puternic întărite, datînd de pe la 2500-2200 î.e.n., deci cu un mileniu înainte de data tradițională a războiului troian (1190 î.e.n.).

Cercetările întreprinse între cele două războaie mondiale (1932-1938) de o expediție arheologică americană, condusă de profesorul C.W.Blegen, de la Universitatea din Cincinnati, au completat aceste precizări, stabilind astfel că, în ordinea succesivă a straturilor arheologice, nu Troia VI, cum credea Dörpfeld, ci Troia VII datează din epoca micenianâ. Precizările au fost posibile în urma faptului că acest strat, databil între 1240-1190 î.e.n., se caracteriza printr-o mare abundență de ceramică micenianâ. În lumina acestor descoperiri, putem astfel încerca să restabilim istoria Troiei antice, desprinzînd măcar în linii generale fazele mai importante ale evoluției sale, precum și însemnătatea ei pentru istoria străveche a regiunii balcano-dunărene.

Cea mai veche așezare

În cursul mileniilor VII-VI î.e.n. Anatolia se află în fruntea progreselor realizate în Orientul Apropiat și trece destul de repede de la **neolitic** la **eneolitic,** caracterizat prin metalurgia aramei. Începînd însă din jurul anului 5500 î.e.n., se constată în această regiune o anumită stagnare în raport cu dezvoltarea relativ rapidă a Mesopotamiei antice, care face mari progrese în evoluția vieții urbane, a organizării primelor canale de irigație, a prelucrării aramei și, mai apoi, a bronzului. În toată această vreme, Anatolia rămîne în urmă, continuînd să trăiască într-un ritm încetinit ultimele faze ale eneoliticului. Ea își va reveni abia după ce va primi noi impulsuri din Orientul Apropiat.

Situația aceasta e cu atît mai interesantă cu cît, între timp, în zona egeeană și în Balcani începuse epoca bronzului. Se constată chiar că prima așezare a Troiei (Troia I) prezintă strînse legături cu civilizația veche a bronzului din Insulele Ciclade (Marea Egee), unde s-a descoperit o cetate mai veche decît Troia I.

Apariția primei așezări de la Troia (Troia I — 3000-2500 î.e.n.) poate fi pusă în legătură cu descoperirea și exploatarea zăcămintelor de aramă din sud-estul Europei. Probabil că lipsa acestei materii prime explică și stagnarea zonei anatoliene în mileniile V-IV î.e.n., adică tocmai atunci cînd, în sud-estul Europei, începuse — e drept, destul de timid — exploatarea aramei. Înflorirea marilor așezări de la Bubanj-Hum în Iugoslavia, Krivodol în Bulgaria, Gumelnița în țara noastră, trebuie pusă în legătură cu aceste pro-

Muzeul de Arheologie din Istanbul expune diferite vase, scoase la iveală cu prilejul săpăturilor efectuate în străvechea cetate

grese. Ele explică și zona de răspîndire, mult mai întinsă, a formelor specifice acestor arii de civilizaţie. Produse gumelniţene, mai vechi decît primele produse specifice Troiei I, s-au descoperit pînă departe, la Dikili-Tash, în Tracia de Sud. Raporturile din ce în ce mai strînse dintre Asia Mică și zona carpato-dunăreană explică și apariţia sanctuarului cu picturi murale de la Căscioarele*, de lîngă Călărași, descoperire de o însemnătate epocală, făcută acum cîţiva ani de arheologul român Vladimir Dumitrescu.

Prima aşezare troiană puternic întărită, ocupă o suprafaţă relativ mică (90 m diametru). Din zidul de apărare s-au păstrat destul de bine cîteva fragmente, precum și poarta principală, flancată de două turnuri. Troia I care aparţine celei mai vechi faze a epocii bronzului, prezintă urmele unui puternic incendiu, ceea ce și explică sfîrșitul său brusc.

Din nou, un final dramatic

Îi urmează Troia II (2500-2200 î.e.n.) aceea pe care Schliemann o considera cetatea lui Priam. Cu toată catastrofa care a nimicit cetatea anterioară, producţia meșteșugărească — în special ceramica — prezintă o anumită continuitate. Își fac însă apariţia elemente noi, determinînd progrese vizibile atît în organizarea și tehnica construcţiilor de apărare și de locuit, cît și în îmbogăţirea tehnicii metalurgice și ceramice. Celebre sînt, de asemenea, și numeroasele podoabe de aur, considerate de Schlie-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1972.

Cronologie absolută şi relativă

Judecînd după planul de situaţie al construcţiilor din această a doua aşezare, Troia II a crescut continuu timp de trei secole. Trebuie să ţinem seama de faptul că în stabilirea fazelor de dezvoltare ale unei aşezări, arheologii folosesc două sisteme: cronologia absolută, cînd, pe baza unor documente scrise (inscripţii), numismatice (monede) sau alte documente arheologice bine datate, provenind din regiuni și zone arheologice mai binecunoscute se poate preciza o dată sigură sau aproximativă în secole, decenii sau ani; al doilea sistem este acela al cronologiei relative, care începe, înainte de toate, prin observaţia diferitelor straturi — înregistrate, de obicei, de la solul virgin în sus, cu cifre romane — și nivele ce se observă în cuprinsul fiecărui strat — înregistrate cu litere. Astfel, în stratul II al Troiei, arheologii au remarcat că zidurile și locuinţele cetăţii au suferit distrugeri parţiale și remanieri, indicînd pe planul arheologic evoluţia în timp a stratului respectiv (Troia II a, b, c, d, e, f, g.). O situaţie asemănătoare prezintă și alte straturi succesive ale Troiei, de exemplu Troia VII a, b. Uneori e posibil ca și în cazul unor nivele aparţinînd aceluiași strat să se poată observa, după anumite criterii, subfaze ale unui nivel (refaceri de locuinţe, apariţia unor noi tipuri ceramice, amestecate cu cele mai vechi). Astfel în cazul stratului Troia VII, s-au putut distinge nu numai cele două nivele a și b, dar și subfaze intermediare, înregistrate prin același sistem: Troia VII b 1. Cronologia relativă poate fi — și aceasta este tendinţa generală a arheologilor — transformată în cronologie absolută (deci în cifre), dacă fie în staţiunea respectivă, fie în alta contemporană, caracterizată prin aceleași documente arheologice, apare un document care să permită o încadrare cronologică precisă.

De la „cîmpurile de urne funerare“

Prezența ceramicii negre, lustruite, de origine atît de îndepărtată, trebuie pusă în legătură cu civilizația „cîmpurilor de urne funerare“, care își are centrul său inițial în regiunea Dunării de Mijloc (Slovacia și Ungaria de astăzi). Numele acestei civilizații vine de la faptul că purtătorii ei practicau ritul funerar al incinerației, rămășițele fiind așezate, după un anumit ritual, în urne, îngropate într-o mică movilă de pămînt (tumul). În expansiunea lor spre sud — expansiune care începe încă din sec. XV î.e.n. — triburile ce aparțin acestei civilizații au împins spre sud și vest, populații mai vechi. Ele însele au ajuns pînă departe — inclusiv în Grecia și Asia Mică. Din Asia Mică, unde s-au oprit și la Troia, ele au dat naștere unui mare curent denumit „curentul egean“ sau curentul „popoarelor maritime“, care va ajunge să atace, la începutul sec. XII î.e.n., chiar și Egiptul, în vremea faraonului Ramses III (1198-1176 î.e.n.). Prezența acestei ceramici, decorată cu protuberanțe, în stratul VII b 2, este deci deosebit de însemnată nu numai pentru soarta orașului în prima jumătate a sec. XII, dar și pentru că ea ne indică un adevărat jalon al drumului parcurs de aceste triburi spre Mediterana Orientală.

mann ca reprezentînd tezaurul regelui Priam.

În sus-menționata așezare, a doua de la Troia, șapte nivele (Troia II a-g) dovedesc o foarte echilibrată distribuție a spațiului de locuit — încă destul de restrîns — al cetății (diametru maxim — 110 m). Așezarea era apărată de ziduri puternice, ce se constată a fi fost refăcute și consolidate cel puțin de trei ori în decursul acestei perioade. Poarta principală — aceea prin care Schliemann părea că îl vede trecînd pe curajosul Hector — se află în centrul zidului de sud. Alte părți, la fel de puternic întărite, în special cea de sud-vest, prevăzută cu un drum de acces construit într-o ușoară pantă, ca o rampă lungă de 21 m și largă de 7,50 m, dovedesc o creștere a capacității tehnice a construcțiilor militare, tot mai necesare în urma primejdiei unor atacuri din afară.

Cetatea era într-adevăr bogată și bine organizată. Mai multe locuințe, construite paralel unele lîngă altele, par a fi aparținut șefului cetății, ca și vasele și bijuteriile de aur (cupe cu două torți, cupe simple, cercei, diademe, inele, ace) din cele două tezaure, descoperite de Schliemann. Ele datează din faza Troia II g, fază ce pare a se fi terminat și ea, printr-un puternic incendiu.

Progresele în prelucrarea metalelor se însoțesc de cele în arta ceramicii, care începe să fie lucrată la roată — tehnică nouă, împrumutată din Orientul Apropiat, probabil din zona siriană. La răscruce de drumuri, Troia continuă să fie un intermediar între Asia și Europa.

Sfîrșitul dramatic al celei de-a doua cetăți de la Troia trebuie pus în legătură cu profundele transformări etnice și politice, care au avut loc în Asia Mică în ultimele secole ale mileniului III î.e.n. Este vremea în care pătrund și în această parte a continentului — ca și în Grecia și în țările balcanice — primele triburi de grai indo-european. Ele au distrus o seamă de așezări și cetăți peste care, în unele cazuri, au clădit propriile lor așezări și cetăți. Pătrunderea acestor populații păstorești de grai indo-european în Asia Mică — paralel cu

aceea a altor grupuri similare în Grecia și Italia, în apus, în Iran și, mai departe, în India, spre răsărit — a avut adeseori loc prin lupte cu vechii locuitori. Nu o dată, vechile așezări prezintă grave urme de incendiu, semn al acestor ciocniri, după care urmează o nouă așezare, caracterizată prin alte forme ceramice, sau obiecte arheologice, deosebite de cele anterioare. Arheologii au remarcat astfel de deosebiri în cazul celui de-al doilea strat al Troiei (II), urmat de alte straturi (III-IV-V), care se extind cronologic între 2200-1800 î.e.n. și se caracterizează prin apariția unor noi forme și tehnici ale ceramicii.

În această perioadă de tranziție, Troia nu mai joacă nici pe departe rolul, pe care amploarea și regularitatea monumentelor sale anterioare ne determină să i-l atribuim.

Adevărata Troie homerică?

Troia VI (1800-1275) dovedește, prin calitatea construcțiilor sale de piatră — ziduri de incintă, locuințe, sanctuare și alte clădiri cu caracter public — ca și prin ceramica ei, că cetatea își reluase locul său de important centru al nord-vestului Asiei Mici și de cap de pod al acestei regiuni, situată în imediata vecinătate a lumii greco-balcanice. Puternicele sale ziduri de apărare, cu cele patru porți bine construite dovedesc, de asemenea, că primejdiile nu lipseau. Știm, în orice caz, că fluxul de populație ce trecea din Asia Mică în zona Mării Egee nu încetase și că primejdia unui atac putea apărea oricînd. Sfîrșitul Troiei VI — considerată de Dörpfeld drept Troia homerică — pare că se datorește totuși nu unui atac, ci unui violent cutremur de pămînt, fenomen frecvent în această parte a Orientului Apropiat.

Poate tocmai fiindcă sfîrșitul acestei perioade nu a fost prilejuit de o invazie putem să ne explicăm faptul că Troia VII s-a reconstituit destul de repede, dar că tot atît de repede si-a încheiat existența (1275-1240). Arheologii americani, care au executat aici săpături de verificare în 1932-1938, sînt de părere că Troia VII a ar reprezenta adevărata Troie homerică. Existența sa pare a se fi încheiat în urma unui conflict, însoțit de numeroase incendii. Considerată însă din punctul de vedere al construcțiilor sale (zidurile de apărare refăcute în grabă, locuințe mult mai puțin ample, lucrate într-o tehnică inferioară față de cea din epoca precedentă) Troia VII a nu corespunde amintirilor — e drept, îndepărtate și nostalgic înfrumusețate — ale **Iliadei** lui Homer. Nu e astfel de mirare, că unii arheologi tind să revină la vechea interpretare a lui Dörpfeld și să considere drept „homerică" Troia VI. Alții cred că o astfel de identificare poate fi făcută doar cu Troia VII b (1240-1100 î.e.n.). Prezența ceramicei miceniene în prima fază a acestei cetăți (Troia VII b 1) dovedește, într-adevăr, că influența civilizației miceniene (adică a civilizației grecești din sec. XIII î.e.n. caracteristică cetăților Micene, Tirint, Pylos, cîntate în **Iliada** lui Homer), se făcuse puternic simțită și pe coasta de nord-vest a Asiei Mici, așa cum se întîmplase în această vreme în întreg bazinul de răsărit al Mediteranei. Dovada o face ceramica miceniană descoperită în mare cantitate și la Ras-Shamra (Ugarit), pe coasta feniciană a Mediteranei. Toate aceste descoperiri ilustrează nu numai răspîndirea produselor artistice și meșteșugărești miceniene, dar și cunoașterea de către greci a Asiei Mici și deci și a Troiei, în jurul căreia poemele homerice așază evenimentele cîntate de **Iliada.**

Situația pare să se fi schimbat radical pe la 1190 î.e.n. cînd începe cea de-a doua fază a acestei perioade (Troia VII b 2). Apar elemente arheologice noi, proprii regiunii de la Dunărea de Mijloc, în special o ceramică de culoare neagră, lustruită, așa-zisa **Buchelkeramik,** caracteristică ultimei perioade a bron-

Mărturii la Babadag

Atunci cînd, pentru prima oară, Vasile Pârvan, într-un articol intitulat **Dacii la Troia** *sublinia posibilitatea unor contacte directe între civilizația carpato-dunăreană și Troia, afirmația lui putea părea exagerată, cel puțin în sensul că despre „daci", ca triburi și popor pe deplin cristalizate, nu se putea vorbi la o dată atît de înaintată — cel mult se putea vorbi, așa cum face și Homer, despre „traci" în general. Săpăturile de la Babadag, care au scos la lumină o așezare puternic întărită, datînd din sec. XI î.e.n. (epoca Hallstatt a 2), cu o ceramică asemănătoare celei de la Troia (stratul VII b 2) a pus în fața arheologilor, pentru prima oară, dovezi concrete despre existența unei civilizații comune întregii regiuni din Asia Mică de Nord-Vest, teritoriul de răsărit al Bulgariei și Dobrogei românești. Cu alte cuvinte, populația care a invadat Asia Mică și a reclădit cetatea de la Troia în faza VII b 2 a pornit, foarte probabil, din mediul tracic, căruia îi aparține și Babadagul. Cercetările viitoare vor trebui să precizeze mai bine aria de formare a acestei culturi reprezentată la polul său sud de Troia VII b 2, la cel nord, de cel mai vechi strat, de așezarea de la Babadag.*

zului și perioadei de trecere spre prima epocă a fierului (Hallstatt a-b)*. Prezența acestei ceramici de origine sud-est europeană în această fază a cetății Troia dovedește că elemente etnice străine, trecînd în Asia Mică prin Balcani, înlocuiseră pe vechii locuitori ai orașului lui Priam. Cercetările românești de la Babadag, executate de Sebastian Morintz, au subliniat și o componentă dobrogeană a pătrunderii acestor noi elemente în Troia, pătrundere ce a schimbat cu totul caracterul vechii așezări.

Ultimele secole de existență

Tradiția Troiei antice a continuat însă, deși alte distrugeri și alte întreruperi se constată și după 1100 î.e.n. Astfel, Troia VIII poate fi datată cel mai devreme abia în sec. VII î.e.n., deci după o întrerupere de aproape patru secole. Mai numeroase și mai ample sînt construcțiile troiene din epoca elenistică, construcții dintre care cea mai însemnată pare a fi Templul Atenei, vizitat și de Alexandru cel Mare, în 334, după victoria de la Granicos. În sfîrșit, în ultima fază a orașului (Troia IX), în epoca romană, au apărut alte cîteva sanctuare, în semn de respect al noilor stăpîni ai lumii față de patria lui Aeneas, potrivit unei legende, întemeietorul Romei. Augustus amplifică templul elenistic al Atenei, înconjurîndu-l cu o amplă colonadă pe fiecare dintre cele patru laturi ale sale. Lucrările au distrus însă în parte clădirile mai vechi și nu a fost deloc ușor arheologilor moderni să delimiteze urmele monumentelor dispărute de ale celor mai recente, datînd din epoca romană (un teatru, un bouleuterion, un auditorium și altele).

Loc de pelerinaj, Troia a rămas celebră pînă tîrziu, la sîrșitul Imperiului roman. O știre de asemenea tîrzie lasă să se înțeleagă că împăratul Constantin cel Mare și-ar fi oprit o clipă atenția asupra Troiei, atunci cînd se pregătea să construiască, la începutul sec. IV e.n., o nouă capitală a imperiului, destinată să ia locul Romei. Probabil că e vorba tot de o pioasă legendă, fiindcă noua capitală — Constantinopolis — inaugurată la 11 mai 330 pe malurile Bosforului, prezenta infinit mai multe avantaje economice și strategice decît străvechea Troie.

De-a lungul a celor nouă mari perioade ale existenței sale, străvechea cetate de la Troia a jucat astfel un rol istoric complex, datorat poziției sale pe marele drum al aramei, care lega Asia de Europa. De aici și interesul, potențat de splendidele poeme homerice, admirate de atîtea generații, care a dus nu numai la descoperirea Troiei, dar și la stăruința cu care cetatea lui Priam a fost cercetată din 1870 și pînă astăzi.

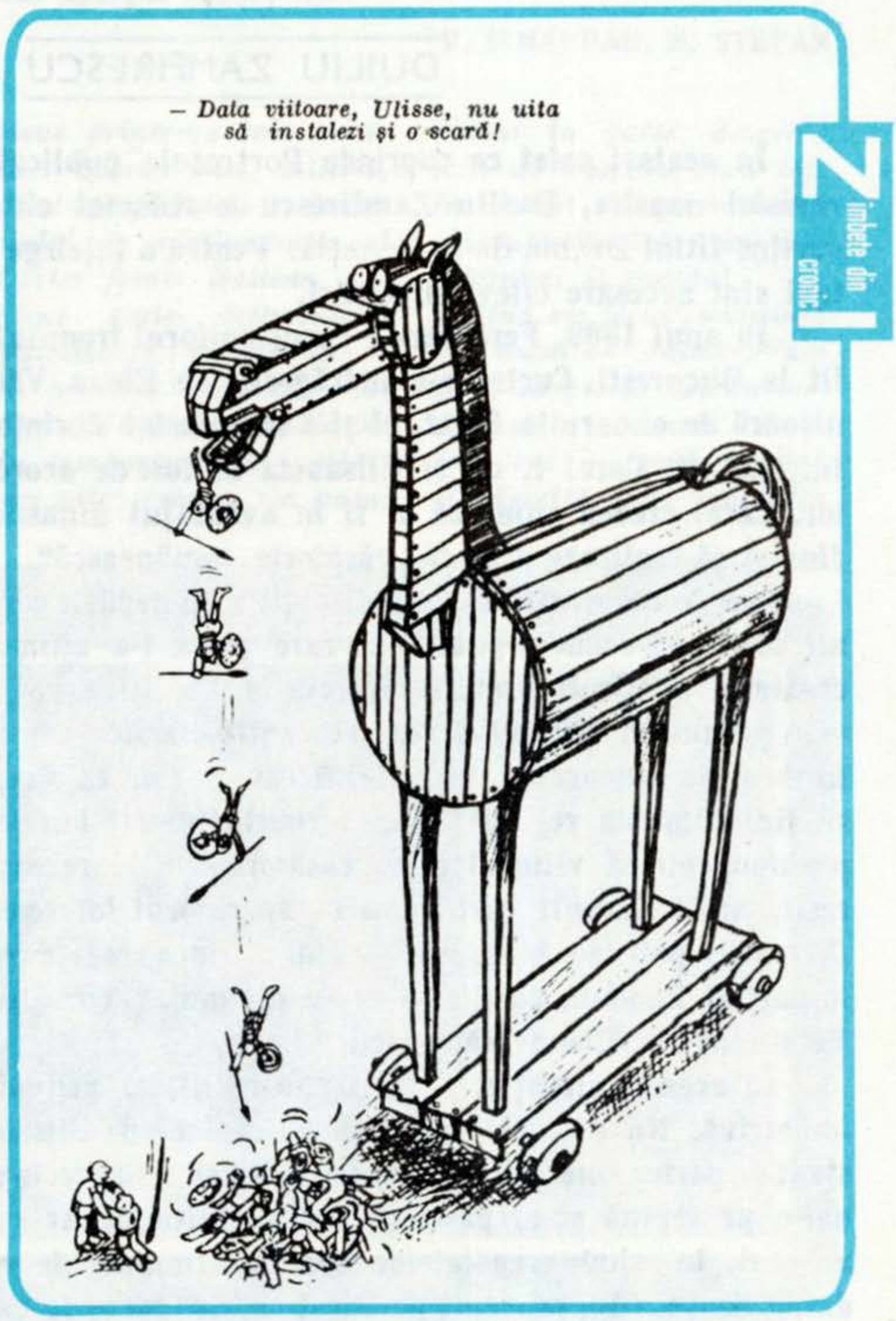

— Data viitoare, Ulisse, nu uita să instalezi și o scară!

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1972.

Elisabeta amenință cu divorțul,
Ferdinand cu sinuciderea,
dar Carol I rămîne neînduplecat

ESECUL UNUI EPISOD „ROMANTIC“

DUILIU ZAMFIRESCU

În același caiet ce cuprinde Portretele **publicate în numărul trecut al revistei noastre, Duiliu Zamfirescu a redactat cîteva pagini de amintiri, purtînd titlul** Drama de la Veneția. **Pentru a înțelege mai bine sensul acestui text sînt necesare cîteva precizări.**

În anul 1889, Ferdinand — moștenitorul tronului României — s-a stabilit la București. Curînd s-a îndrăgostit de Elena Văcărescu, pe atunci domnișoară de onoare la Palat, și și-a manifestat dorința de a se căsători cu ea. Inițial, atît Carol I, cît și Elisabeta au fost de acord cu intențiile nepotului lor. Carol credea chiar că ar fi în avantajul dinastiei Hohenzollern ca Ferdinand să realizeze această „căsătorie românească“.

Dar în momentul în care discuțiile au depășit cercurile Palatului, a izbucnit un mare scandal public, pe care presa l-a alimentat din plin. Proiectata căsătorie a stîrnit protestul cercurilor politice românești. În primul rînd s-au pronunțat împotrivă reprezentanții marilor familii boierești (era vorba, în fond, de concurență între ele, fiecare dorind ca o reprezentantă din sînul lor să fie viitoarea regină); nici cercurile marii burghezii nu erau încîntate: presupuneau că viitorul rege, căsătorit cu reprezentanta unei familii boierești, ar fi devenit partizanul și apărătorul intereselor marilor latifundiari. Cercurile politice burgheze — sub lozinca regele persoană neutră, arbitru imparțial în viața politică — s-au pronunțat ferm împotriva căsătoriei lui Ferdinand cu Elena Văcărescu.

În această situație, Carol I și-a rectificat atitudinea, declarîndu-se și el împotrivă. Nu același lucru s-a întîmplat cu Elisabeta, care a rămas constant de partea tinerilor îndrăgostiți. Nu se știu precis motivele care au îndemnat-o pe regină să-și păstreze poziția inițială, dar ea a refuzat să-și retragă acordul, în ciuda repetatelor cereri formulate de rege. Ba, la un moment dat, Elisabeta l-a prevenit pe Carol că, în cazul în care nu va reveni asupra

hotărîrii sale... va divorța. Pe de altă parte, Ferdinand amenință că se va sinucide. Carol a rămas însă ferm: nu!

Pentru a se pune capăt acestei atmosfere, Ferdinand a fost trimis într-o inspecție prelungită pe la mai toate marile unități militare din țară, iar Elisabeta — sub pretext că-și îngrijește sănătatea — a „plecat" la Veneția. Aici a vizitat-o mama sa — principesa Marie de Wied — care a intervenit spre a aplana lucrurile. Ulterior, la Veneția a venit și Carol I, spre a pecetlui împăcarea; în primăvara lui 1892, Ferdinand s-a logodit cu principesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha și „cazul" s-a încheiat.

Duiliu Zamfirescu — pe atunci secretar al Legației române de la Roma — a primit ordin din partea guvernului să meargă la Veneția în întîmpinarea reginei; și bineînțeles scriitorul a folosit din plin perioada petrecută în celebrul oraș, bucurîndu-se din plin de marile lui frumusețe.

În redarea textului s-au păstrat normele ortografice și punctuația din original; titlul și supratitlul aparțin redacției.

V. ȘIMANDAN, M. ȘTEFAN

La Legațiunea de la Roma fusese numit de curînd Dl. Ion Văcărescu, Ministru la Bruxelles, despre care nu se știa nimic, decît că era părintele Elenei Văcărescu, Domnișoară de onoare la Palat și preferata Reginei.

Prima cunoștință cu familia noului Ministru s-a făcut printr-un mic scandal. Socrul meu, Allievi, fiind președintele Consiliului de administrație al Căilor ferate italiene, am făcut toate intervenirile putincioase, pentru ca să se permită unui cîine al D-nei Văcărescu a călători în compartimentul stăpînei sale; ceea ce s-a putut numai în parte, deoarece șefii de tren nu erau toți în curent cu permisiunea acordată cînelui — de unde telegrame și scandal.

Cînd am făcut cunoștință cu numitul animal, am găsit că pielea lui nu merită atîta zdruncin, deoarece era o javră bătrînă și răgușită, care murdărea

Elena Văcărescu — prietena muzelor

toate canapelele apartamentului Roccagiovine, unde era instalată pe atunci Legaţiunea, în faţa Forului Traian.

Familia noului Ministru se compunea din D-na Văcărescu, recte „Coana Frosa", din fiică-sa, D-ra Zoe — recte Joe, din cauza pronunţiei sale defectuoase — şi din sus pomenitul cîine, care era o căţea.

Din familia Ministrului rămînea la Bucureşti D-ra Elena Văcărescu — recte „Elencuţa" — mărgăritarul familiei.

O scurtă descriere a persoanelor:

Dl. Jean Văcărescu — „Conu Enachiţă" — era un bărbat foarte miop, cu musteaţa trasă la fier, cu dinţii negri, cu o incapacitate de a pronunţa pe r *foarte accentuată şi pururea cu o ţigară de foi în gură. „Incapacitatea" constituie caracteristica sa — lucru foarte regretabil cînd te gîndeşti că omul acesta se cobora din una din cele mai nobile şi autentice familii româneşti, cu reprezentanţi iluştri, ca Ion Văcărescu poetul.*

Coana Frosa, născută Fălcoyanu, semăna la miopie cu soţul său, era grasă şi scurtă, plină de fumuri şi încă amorezată de „Enachiţă", care o înşela, cu atîta nelegiuire, încît scandalul a durat pînă în preajma morţii eroului. Din relaţiile vinovate ale acestuia, cu una din femeile cele mai frumoase de acum 30 de ani, a rămas un copil (astăzi căpitan), care atît de mult seamănă cu tatăl său, încît denunţă pe maică-sa.

Domnişoara Zoe, astăzi D-na Caribol, soţia unui inocent, era victima aceleiaşi infirmităţi de vedere, exagerată pînă a duce cartea la urechie cînd cetea.

În afară de cîinele de sex femeesc care infesta casa, mai era o guvernantă engleză, chiemată de Domnul la sine, care scotea sufletul slugilor.

Familia aceasta, de abia sosită la Roma, trăia într-o agitaţie continuă. Se simţea că aşteaptă ceva sau se teme de ceva. Şi, în adevăr, acest ceva *se întîmplă.*

Într-o bună dimineaţă se zvoni că Principele moştenitor, Ferdinand, era inamorat de D-ra Văcărescu şi că vrea s-o ia de soţie cu consimţămîntul şi sub îndemnul Reginei, şi, ceea ce era mai grav, cu consimţămîntul Regelui.

O campanie violentă începu în presă. Nu erau invective, trivialităţi şi minciuni cu care să nu fie acoperită această familie. Este adevărat că în reprezentaţiunea sa actuală, nu era atrăgătoare. Viitoarea Regină ar fi avut de unchi pe ilustrul Claymoor, cronicarul lumesc [monden — n.r.] *de la ziarul francez* L'Indépendance Roumaine, *un personaj incredibil, care purta braţelele* [brăţări?] *ca femeile, unghii roze, un zmoc de păr menit să-i astupe chelia de pe vîrful capului, şi despre care unchiu se zicea că se gîdilă. Un alt unchiu al ex viitoarei Regine era căpitanul Văcărescu, un scandalagiu înfumurat, chemat de Domnul la sine. Nu mai vorbesc de rudele colaterale de sex femeesc* [...]

Oricum ar fi — la Bucureşti, toată lumea era de acord pentru a striga împotriva Văcăreştilor. Regele, care la început fusese „pentru", de îndată ce prinse de veste de curentul ostil ce se formă în clasele noastre dominante — cu intuiţia simţului său practic, schimbă cîrma şi se declară cu hotărîre „contra".

Voi povesti mai departe sosirea sa [a lui Carol — n.r.] *la Veneţia.*

Deocamdată, la Bucureşti toate partidele se rosteau în contra căsătoriei româneşti, prin şefii lor, Carp, Cantacuzino, Sturdza, Florescu etc.; toate ziarele tălmăceau cu răutate gîndurile reginei; toţi folicularii şi toţi oratorii de cafenea invocau, ca nişte inconştienţi, „Divanul ad hoc", „soarta Poloniei" şi alte asemenea inepţii, fără să priceapă că buba trecutului,* năzuinţa la tron, *era tămăduită cu desăvîrşire, şi că, astăzi, era de-o importanţă capitală de a strecura sînge românesc în vinele unei dinastii străine, destul de mediocră prin însuşirile sale proprii.*

În aceste împrejurări, Regina, părăsită de toată lumea, plecă din ţară. Nervii săi zdruncinaţi îi produceau o bizară paralizie infantilă, *împiedecînd-o de a umbla; de aceea ceru să meargă la Veneţia, unde gondola permite tuturor şchiopilor să creadă că nimeni nu se serveşte de picioarele sale.*

Noi, cei de la Legaţiunea de la Roma, primirăm ordin

---

* Franţuzism derivat dintr-un termen desemnînd un gazetar de proastă calitate, un pamfletar fără talent şi fără scrupule — *n.r.*

să ne punem la dispoziția Maiestății Sale.

Trebuie să explic că în intervalul acesta, Dl. Ion Văcărescu părăsise palatul Roccagiovine, ducîndu-se la București în concediu, unde mai mult sau mai puțin fusese rugat să-și dea dimisia. Însărcinat cu Afaceri, rămăsese Dl. Edgard Mavrocordat, atunci Prim Secretar la Legație, acum Ministru la Viena. Acest bogat, zgîrcit și prost bărbat era ceea ce se cheamă „un bon garçon". Prin nașterea și legăturile sale de familie ar fi înclinat către o hotărîtă opoziție în contra Văcăreștilor; găsindu-se însă la fața locului, o scălda.*

Cînd ajunserăm noi la Veneția, Regina era deja instalată la Otelul Danieli. Curtea sa se compunea din D-rul Theodori și D-ra Theodori, fără aghiotanți. Un personaj sinistru fusese desgropat de la Florența, unde mucegăia de mulți ani, prințul Mișu Ghika [...] Acest personaj plicticos făcea cîte o scenă pe fiecare zi, ba că nu i se da locul de onoare la masă, ba că nu i se zicea „mon prince" cu gura destul de plină, pînă ce, în fine, fu trimis de unde venise. Nu mult după plecarea acestuia, sosi într-o zi un alt personaj, care se da drept amicul devotat și respectuos al Reginei și care era secretarul și casierul său sub numele de „chef des commandements" [șeful comandamentelor — n.r.], Dl. Scheffer. Acesta pretindea că fugise din țară, strecurîndu-se peste munți ca un contrabandist și sosise la Veneția înfruntînd cele mai mari greutăți. Particularitatea sa stă în faptul că rîdea vecinic, probabil ca să-și arate dinții. Obiceiul acesta îi da un aer de intimitate cu Suverana țării, care nu putea să convină unui Român. Regina gusta veselia zgomotoasă a acestui elvețian, ce părea a fi sincer, deși prost crescut. S-a văzut mai tîrziu că era, cu adevărat, prost crescut, dar nu era sincer. După cîtva timp, cînd lucrurile s-au liniștit și Regina s-a întors în țară, Dl. acesta, trimis la plimbare, și-a răzbunat, publicînd un roman mizerabil, în care Regina era prezentată ca prăpădită de dragoste, iar el eroul, ca un estet decadent. În cercul intim al Curții i se zicea în glumă „dicadent".

Viața pe care o duceam la început, înainte de sosirea Elencuței Văcărescu și de sosirea Regelui, era încîntătoare.

Dimineața, cînd Regina nu-mi da vreo poruncă de îndeplinit, eram liber. Fusesem la Veneția de mai multe ori, dar tot pe fugă, alergînd prin galerii și biserici, fără belșugul de timp de care dispuneam acum și fără înlesnirile ce ni se făceau astăzi de către Administrația italiană în hatîrul Suveranei noastre.

*Prin urmare, dimineața mă duceam la Lido, unde Marea Adriatică părea a se împodobi cu strălucirea luminei celei mai candide, pe fondul diafan al apelor sale. O madonă de Carlo Dolci**, cu vălul albastru pe fruntea virginală. Nevoia sufletească de idealitate, în care lumea reală intră ca o pasăre venită de departe, mă sufoca. Nu puteam să definesc ce era — dar erau toate la un loc: femei în haine albe, cu ochi nelegiuiți; flori aninate de balcoane; pînze portocalii de pescari, ce fluturau pe azurul cerului; tinerețea mea cea puternică, a cărei vecinică dorință de frumos ar fi voit să cucerească aerul, apa, trecutul, prezentul și viitorul, rezumate în Veneția adorabilă.*

La orele 2, ne regăseam împrejurul mesei. Regina mînca numai lăpturi [lactate — n.r.] și fructe, întinsă pe o canapea strălucită, cu o măsuță înaltă alături. Doctorul Theodori ciugulea, ca un cal bătrîn ce trage din iesle numai ghizdeiul [plantă asemănătoare trifoiului — n.r.]; D-ra Theodori nu vedea ce înghite, gata să sară la cel mai mic gest al Reginei; „Prințul Mișu" clămpănea a pustiu; Edgard Mavrocordat vorbea gîjîit și bea cu plăcere. Așa că, un singur om mînca: eu. De la 8 dimineața pînă la 2 după prînz, cu o baie de mare la mijloc și cu zîmbre după toate femeile cu nuri — mă bîntuia o poftă de mîncare formidabilă. Se vede că împlineam această func-

---

* Omul acesta, absolut insuficient, s-a menținut în carieră, prin influența cumnatului său Dl. Nicu Filipescu și prin violciunea de spirt a soției sale, D-na Irena Mavrocordat, născută Blarenberg, care în tinerețe s-a lăcomit la dulciurile vieții peste măsură. În timpul destul de scurt al șederii sale la Roma a dat loc la un mic scandal, apărînd într-o lojă, la teatru, cu Dl. Henri Catargi, pe cînd bărbatul era expediat în concediu la București. Regina Margareta [a Italiei], care era de față, a strîmbat din nas. *(nota aparține lui D. Zamfirescu).*

** Pictor florentin (1616-1686) — *n.r.*

ţiune animată cu sinceritatea omului sănătos, care nu se strîmbă, nici nu glumeşte cu cele sfinte. Fapt este, că atunci cînd nu eram eu la masă, Regina mînca fără poftă. De unde, un decret regal pe care-l păstrez şi acum, iscălit „Elisaveta", prin care mi se revoca dreptul de a primi invitaţii la dejun, „pentru cauză de utilitate dinastică". Dr. Theodori, medicul nostru „în cap"* *era însărcinat cu aducerea la îndeplinire a „prezentului decret".*

După masă şi după odihnă, venea ceasul încîntător al plimbării. Coborînd scările în portantină [litieră, lectică — n.r.] Regina se instala în gondola sa elegantă, al cărui valtrap, tivit cu purpură, plutea pe apă ca o mantie. Umblam departe, pe canale della Giudea *sau pe lagune, pînă la satele de prin prejur, şi adesea întîlneam nunţi, înmormîntări, serenade, tot felul de saltanaturi [alaiuri — n.r.], pline de culoare şi originalitate. Cîteodată, seara, în lumina crepusculară cea mai străvezie, ne opream să ascultăm pescarii de pe ambele maluri ale canalului della Giudea care rosteau în cor stanţele lui Torquato Tasso*** *din* Gerusalemme liberata *[„Ierusalimul liberat"—n.r.]. Lucrul acesta, de necrezut, este adevărat şi real. Simplii pescari, neştiutori de carte, moştenesc din tată în fiu poezia „scrisă" a unui om, pe care au învăţat-o pe de-a rostul tocmai fiindcă răspunde mai mult decît toate geniului lor naţional: bravura medievală, amoruri eroice, sclipitoarea lumină a Orientului către care Veneţia a năzuit pururea* [...]

Cînd se întuneca bine, alunecam către San Giorgio Maggiore, de unde mergeam la Rivo dei Schiavoni şi intram în Canal Grande, să ascultăm serenadele de pe la oteluri. Minunea cerului înstelat răsărea în fundul apelor, iar pe suprafaţa lor pluteau lampioanele de la bărcile muzicanţilor.

„Regina mînca numai lăpturi şi fructe, întinsă pe o canapea strălucită, cu o măsuţă înaltă alături"

Pînă la sosirea Elencuţei Văcărescu, niciodată nu se pomeni numele său. O conspiraţie a tăcerii părea statornicită între noi toţi, pentru a nu reaminti Suveranei cauza exilului.

Într-o zi, intrînd în salonul Reginei, o găsii veselă:

*— Ştii ceva interesant... Mîine vine Pierre Loti****.

---

* Traducere textuală după expresia franceză *en chef* („suprem") — *n.r.*

** Poet renascentist italian (1544-1595) — *n.r.*

*** Adevăratul său nume Julien Viaud (1850-1923) scriitor francez, ofiţer de marină — *n.r.*

Eu mă închinam pînă la pămînt. Regina cînta în ditirambe talentul acestui mare scriitor, a cărui limbă dă senzaţii vizuale atît de puternice etc. etc.

Eu iar mă închinam pînă la pămînt.

— Ce-ţi place mai mult din Pierre Loti?

— Tot ce a scris.

— Îmi pare bine... Fiindcă nu ştiu cum, parcă nu eşti sincer.

— Maiestatea Voastră are dreptate. Nu sînt sincer. Dar la ce serveşte sinceritatea unui cititor, cînd toată lumea are altă părere.

Regina făcu ochii mici şi înclină capul pe o parte, cu o nespusă graţie.

— O să te rog să fii gentil cu dînsul. Face sacrificii ca să vină să mă vadă... Este pe bordul unui vas de război, ca al doilea comandant...

— Sînt cu totul la ordinele Maiestăţii Voastre... Voi învăţa pînă diseară pagini întregi din Pêcheurs d'Islande [*„Pescarii din Islanda“*] *şi vom deveni buni prieteni.*

— Te rog să nu rîzi de dînsul.

— Niciodată nu aş îndrăzni...

— E un foarte mare talent.

Pe la vremea mesei, se răspîndi veste că mama Reginei, principesa de Wied, va veni în curînd la Veneţia, pentru a hotărî pe fiică-sa să cedeze şi să se întoarcă în ţară. Scheffer se deda la glume nesărate.

„O să te rog să fii gentil cu dînsul. Face sacrificii ca să vină să mă vadă...“ (Pierre Loti, în costum oriental)

Manuscrisul se întrerupe aici. După cum se ştie, Elena Văcărescu (1866-1947) a avut cu totul şi cu totul altă traiectorie. Stabilită la Paris (1891), s-a consacrat activităţii literare, publicînd poezii, proză şi teatru în limba franceză în care sînt frecvente teme şi realităţi româneşti. Strălucită conferenţiară, a fost membră de onoare a Academiei Române.

Opera ei poetică (elogiată de Anatole France, de Paul Bourget, de Sully Prudhomme) a fost premiată de Academia Franceză, după recomandarea lui Lecomte de Lisle.

Elena Văcărescu a reprezentat cu strălucire spiritualitatea românească atît prin opera ei scriitoricească cît şi printr-o serie de activităţi diplomatice şi prin atitudinea ei antifascistă. În anul 1924 o găsim secretară a delegaţiei române la Liga Naţiunilor; în anii următori lucrează la Institutul internaţional pentru cooperare intelectuală; e deseori alături de ilustrul nostru diplomat Nicolae Titulescu în dezbaterile privind problemele culturale şi umanitare de la Geneva; în 1946 face parte din delegaţia României la Conferinţa de pace de la Paris.

FILA DIN ISTORIA AUSTRALIEI

A DOUA NAȘTERE A UNUI CONTINENT

ANA BUDURA

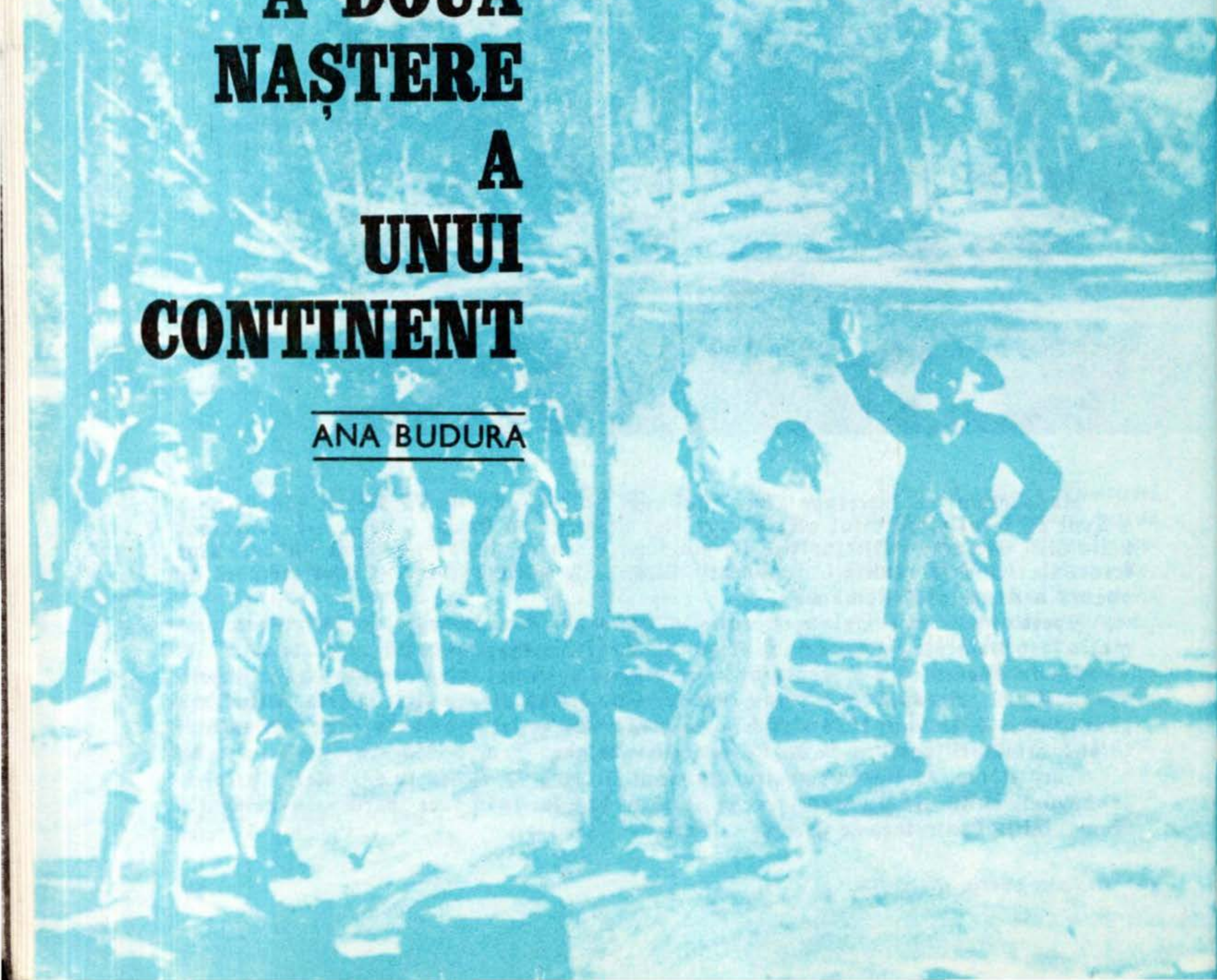

Călătorul care poposește astăzi la Sydney își poate greu imagina cum arătau aceste meleaguri acum vreo 200 ani cînd, din corăbiile britanice, au coborît acolo cei dintîi locuitori ai metropolei sudice. Probabil că nu există în lume alt oraș la temelia căruia să fi stat atîtea lacrimi, suferințe și îndoieli asupra viitorului său.

Mai întîi, mările învolburate și neprietenoase ale emisferei sudice au fost înconjurate, timp de secole, de vălul misterului de nepătruns ce acoperea în genere continentul austral. Navigatorii indieni și chinezi povesteau despre existența unor animale înfricoșătoare care agitau apele acelor mări și trăgeau în adîncuri ucigașe orice călător îndrăzneț. Navigatorii spanioli și portughezi însemnau pe hărțile lor: Terra Australis Incognita, bizuindu-se doar pe presupunerea că acolo, în zonele sudice, trebuia neapărat să existe un continent care să „contrabalanseze greutatea celor din emisfera boreală". În orice caz, Terra Australis a rămas ultimul continent descoperit și luat în stăpînire de puterile europene. Dar descoperirea lui n-a dat naștere unor povești despre un nou El Dorado cu comori fabuloase. Dimpotrivă. Iată cu ce impresii a plecat de acolo călătorul englez William Dampier care, în 1688 și în 1699, ajunsese pe coasta de nord-vest a Australiei:

„Pămîntul, format dintr-un sol nisipos, sărac în apă, izbutește totuși să hrănească diferiți copaci. Aceștia nu sînt însă groși și nici prea mari. Sub copaci crește o iarbă cu fir destul de lung, dar foarte subțire. N-am văzut arbori cu fructe sau poame — scria Dampier. N-am văzut nici un fel de animal și nici o urmă de fiară, decît o dată și aceea părea a fi pasul unui animal de mărimea unui dulău... Nici marea nu e prea bogată în pește... Locuitorii acestei țări sînt cei mai nenorociți dintre popoarele lumii... Nu au nici case, nici îmbrăcăminte din piei de animale, nu au nici oi, nici păsări, nici fructe ale pămîntului, ouă de struț etc...". Și călătorul englez își încheia descrierea cu constatarea că acești locuitori n-ar putea fi puși la nici o muncă, întrucît darurile ieftine și hainele uzate oferite de corăbieri nu aveau pentru ei nici o valoare.

În secolul XVIII, cu posibilitățile sale de navigație sporite și cu nevoia mai presantă de noi debușeuri și surse de materie primă, interesul pentru misterioasa Terra Australis a reînviat cu o nouă vigoare și, odată cu el, și speranța că poate navigatorii de pînă atunci se înșelaseră asupra ei. Exploratorii olandezi, francezi și ruși au pornit deci spre mările sudului. Anglia, marea putere comercială și colonială a secolului, nu putea rămîne, desigur, în afara cursei.

La 26 august 1768, corabia ENDEAVOUR a ridicat ancora de la Plymouth, sub comanda căpitanului James Cook. Pretextul oficial al călătoriei era o expediție științifică, trimisă să observe trecerea planetei Venus între Pămînt și Soare în apropierea Insulei Tahiti — fenomen care urma să se repete abia peste alți 10 ani. Dar, în afară de instrucțiunile Societății Regale, J. Cook a mai primit și un plic sigilat cu mențiunea „secret", prin care i se cerea ca, după observațiile științifice asupra planetei Venus, să navigheze spre sud pînă la latitudinea 40 în căutarea Terrei Australis Incognita. J. Cook a procedat întocmai și, la 29 aprilie 1770, a acostat într-un golf de pe țărmul estic al continentului, numit mai tîrziu de el Botany Bay.

Deși nu a fost primul navigator european care a pus piciorul pe pămînt australian, Cook este socotit totuși descoperitorul lui, deoarece l-a luat în stăpînire pentru regele Angliei George III și urmașii săi. Călătorind spre nord de-a lungul țărmului răsăritean, el și-a notat impresiile despre Australia și locuitorii ei, constatînd că, în starea de atunci, pămîntul nu producea aproape nimic bun de mîncat sau din ceea ce putea deveni marfă și, în consecință, nimic care să-i poată ispiti pe europeni să-și stabilească așezări acolo; el prevedea, totuși, posibilitatea ca, prin muncă, să se dobîndească condiții favorabile omului alb. Notațiile despre băștinași relevau firea lor pașnică și timiditatea înnăscută.

Pentru a evita supraaglomerarea temnițelor

În timp ce J. Cook se îndrepta spre patrie, în coloniile engleze din America se petreceau evenimente cu repercusiuni hotărîtoare asupra marilor posesiuni ale coloniilor britanice. Neizbutind în încercarea de a înăbuși mișcarea de independență, guvernul englez va trebui să recunoască existența Statelor Unite ale Americii și să înțeleagă că, așa cum se eliberaseră de dependența politică și economică față de Anglia, revoluționarii americani nu vor mai accepta nici „surplusul uman" al societății engleze care, datorită incapacității de adaptare, foamei și mizeriei, periclita „liniștea" și „ordinea" societății. Într-adevăr, dezvoltarea producției capitaliste fiind însoțită în Anglia de o bruscă accentuare a mizeriei maselor populare, guvernanții căutau pe toate căile să scape de cei care nu se puteau adapta noului mod de producție și deveneau inutili. De altfel, încă din timpul domniei lui Carol II (1660-1685) fuseseră sancționate legi, care autorizau deportarea în America a celor ce se făceau vinovați de furtișaguri, vagabondaj și alte infracțiuni.

În dezbaterile parlamentare din anii care au urmat, problema criminalității, a reeducării celor întemnițați a revenit cu o acuitate crescîndă. Tot mai mulți oratori se exprimau în favoarea deportării la Botany Bay, loc care oferea multe avantaje economice și chiar politice. Căci, în afara costului mult redus al întreținerii deținuților deportați și al distanței mari de patrie, care făcea practic imposibilă o evadare, promotorii acestei idei prevedeau și perspectiva dezvoltării comerțului și navigației și, desigur, prevenirea primejdiei ca alte țări, în primul rînd Franța, să ocupe întinsul continent Terra Australis. Ei argumentau că prin înmulțirea populației albe de origine anglo-saxonă — care, mai devreme sau mai tîrziu, își va organiza un guvern al său — se vor obține importante avantaje pentru Anglia.

Și într-adevăr, această opinie și-a croit drum sigur și s-a impus. Încît, în august 1786, lordul Sydney, secretarul Ministerului de Interne, a anunțat că la Botany Bay, pe coasta de est a Australiei, se va organiza o așezare în care delincvenții și infractorii condamnați vor fi deportați pe durata termenului lor de detenție, cerînd trezoreriei să procedeze la constituirea primei flote pentru transportarea lor și să se îngrijească de personalul însoțitor, precum și de proviziile, animalele și semințele necesare ființării acestei așezări. Iar în mesajul tronului din anul 1787, regele George III a declarat: „La indicațiile mele, a fost elaborat un plan pentru deportarea unui număr de criminali, în vederea înlăturării inconvenientelor care se ivesc din cauza supraaglomerării închisorilor în diferitele părți ale regatului. Nu mă îndoiesc că veți lua măsurile necesare în acest scop".

Prin această hotărîre a fost semnat actul de naștere al orașului Sydney.

Flota întîia ridică ancorele

Comandant al Flotei întîia a fost numit Arthur Phillip. Nici un militar nu mai fusese pînă atunci însărcinat cu un asemenea convoi și cu o asemenea misiune. A. Phillip era mai marele unei flote alcătuite din 11 corăbii, destinate unui port îndepărtat unde, pînă în acel moment, ancorase doar un singur vas englez și avea înainte-i o călătorie pe mări necunoscute, către un pămînt necunoscut, unde trebuia să întemeieze o nouă colonie, un avanpost al Imperiului englez, cu un material uman care părea aprioric incapabil de fapte lăudabile. Cu o întîrziere de

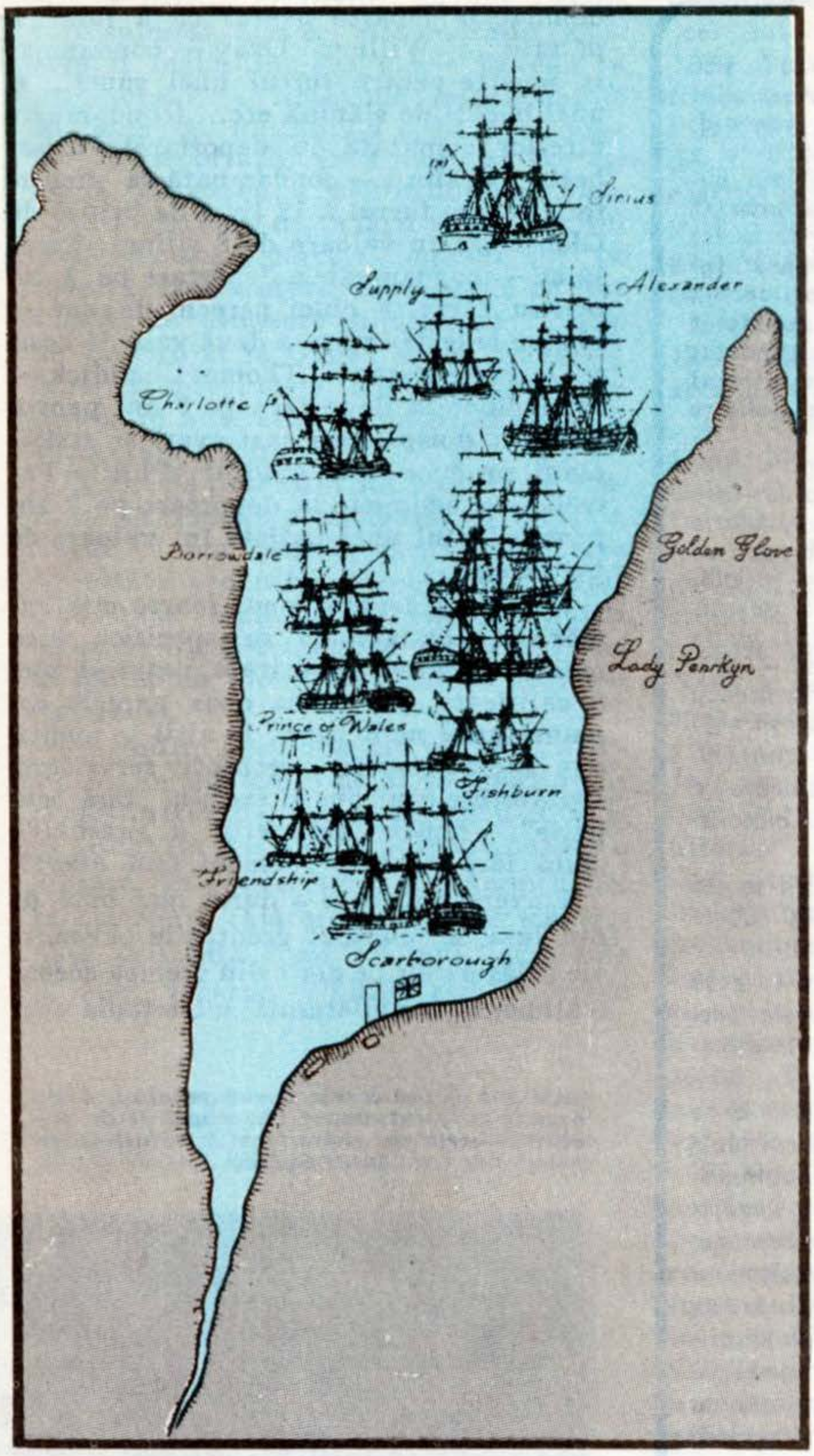

Sydney Cove, după debarcarea Flotei întîia

cîteva luni, în ziua de 13 mai 1787 corăbiile Flotei întîia au părăsit Anglia.

În ciuda pregătirilor, curînd s-a văzut, totuși, că lipseau lucruri ce au creat greutăți considerabile în cursul traversării, dar mai ales după sosirea la destinație. Comandantul flotei uitase, de exemplu, lista deportaților cu termenele pedepselor, ceea ce avea să dea mai tîrziu multă bătaie de cap guvernatorului și administrației. Apoi s-a constatat lipsa muniției pentru muschetele celor 160 soldați ce însoțeau convoiul și aveau misiunea de a apăra vasele și a-i păzi pe infractori în timpul călătoriei. Lipseau chiar și lucruri esențiale pentru aplicarea prevederilor cu privire la întemeierea coloniei, care urma să devină în doi ani, așa cum s-a prevăzut, independentă de proviziile din Anglia. Nu fusese trimis, de pildă, nici un cunoscător în ale agriculturii și creșterii vitelor, deși instrucțiunile indicau clar: să se înceapă numaidecît cultivarea pămîntului. Nu fuseseră incluși printre călători cunoscători în geologie și botanică, atît de necesari pentru cercetarea țării necunoscute. La selectarea deportaților nu se ținuse seama ca cei trimiși în noua colonie să fie apți de muncă și calificați în vreo meserie. Lipseau uneltele; Flota întîia nu ducea, de exemplu, nici un plug. Toate acestea prevesteau limpede greutățile care-i așteptau pe noii veniți după debarcare.

În sfîrșit, cine erau cei peste 700 criminali deportați? Ce crime săvîrșiseră?

Lucrarea doctorului John Cobley: **The Crimes of the First Fleet Convicts** risipește orice îndoială asupra [proveniență acestor oameni. Nu erau rebeli politici, cum au încercat unii să-i prezinte, ci acel „surplus uman" de care dezvoltarea capitalistă căuta să scape. Într-adevăr, cei 733 deportați erau, în covîrșitoarea lor majoritate, țărani săraci goniți de pe pămînturile lor și incapabili să găsească de lucru în orașe. Crimele lor se rezumau, în general, la sustragerea de obiecte de îmbrăcăminte și de alimente, foarte rar la furtul de vite sau cai. În lunga listă a deportaților nu se găsea nici un condamnat care să fi comis un furt prin spargere sau tîlhărie la drumul mare. Iată cîteva exemple, culese din cartea doctorului John Cobley: John Parker — con-

Ca și în cele două Americi sau în alte părți ale lumii, colonizarea Australiei s-a însoțit de un veritabil genocid, soldat cu pieirea imensei majorități a populației băștinașe. Într-unul din numerele sale viitoare, revista noastră se va ocupa în mod special de acest fenomen. Pînă atunci, ni s-a părut interesant să prezentăm cititorilor un scurt extras dintr-un articol consacrat acestei probleme de către un cunoscut săptămînal american, pe care nimeni nu-l suspectează de tendințe politice revoluționare.

Ei au fost primii australieni și sînt singurii locuitori ai continentului lor care nu descind din imigranți. Totuși, istoria băștinașilor din imensa insulă este un adevărat monument de asuprire rasială. Încă de la început, coloniștii albi au ucis pe autohtoni fără nici un scrupul, iar în sec. XIX asasinatul în masă — prin împușcare sau otrăvire — era un procedeu curent. În cele din urmă, băștinașii s-au refugiat în regiunile pustii din interiorul țării, unde procesul de exterminare a continuat datorită maladiilor și alcoolismului.

Pînă și astăzi urmele asupririi se fac simțite în rîndurile celor 140 000 supraviețuitori. Persecutați de concetățenii lor albi, băștinașii locuiesc și acum în zone și cartiere aparte, fiind victimele unei flagrante discriminări, mai ales în materie de salarizare și învățămînt.

Dar toate acestea sînt pe cale de a se schimba — în măsura în care cuvintele pot fi traduse în fapte [...] Primul ministru laburist Gough Williams s-a angajat să pună punct, o dată pentru totdeauna, întunecatului capitol al rasismului [...] Parlamentul e gata să ia în dezbatere [...] o lege împotriva discriminării, pe care laburiștii o consideră drept calea spre salvarea morală a albilor din Australia și spre eliberarea fizică a populației autohtone [...]

Dar dincolo de teama că legislația nu va fi aplicată, băștinașii se întreabă cît este de adecvată situației o lege care cere doar abolirea tratamentului preferențial pentru indiferent ce rasă, fără a menționa în mod expres pe indigeni. Ca în multe alte țări, moștenirea rasismului rămîne puternică în Australia și o singură lege nu e decît primul pas pe lungul drum spre adevărata egalitate.

(Din **Newsweek**, *vol. LXXXII, nr. 10, 3 septembrie, 1973)*

damnat la moarte pentru că a furat o pălărie...; William Okay — condamnat la moarte pentru furtul unei șunci... și unei bucăți de slănină etc... (condamnare ulterior comutată în deportare); Elisabeth Beckford — condamnată la deportare pentru furtul a 12 livre de brînză de Gloucester în valoare de 8 șilingi; Peter Bond — condamnat la deportare pe 7 ani pentru furtul a cinci perechi de ciorapi, al unei oale de cupru, a două vase de cositor și a trei gîște vii; Thomas Chaddick — condamnat la deportare pe 7 ani pentru furtul a doisprezece castraveți și stricăciuni produse unei grădini; Phillip Farrell — condamnat la deportare pe 7 ani pentru furtul unei batiste în valoare de un șiling...

Numai în dreptul unui foarte mic număr de condamnați se specifica vreo meserie. Marea majoritate neavînd nici o calificare, se indica doar numele comunei unde munciseră; la alții se menționa că erau servitori, respectiv servitoare, spălătorese sau, pur și simplu, „fără ocupație", „femeie nefericită a orașului", „fată fără noroc", „oameni fără avere".

Traversarea, care a durat mai bine de opt luni, a cunoscut greutățile obișnuite ale călătoriilor pe mare din vremea aceea; o alimentație unilaterală, monotonia unor

„Am fost silit să convoc Curtea penală... Acești oameni au furat deseori din magaziile de provizii" — scria cu amărăciune A. Phillip, lordului Sydney

zile ce păreau nesfîrșite, furtuni. Deportații sufereau însă cel mai mult din cauza aerului înăbușitor din calele navelor, a înghesuielii, a lipsei de îmbrăcăminte adecvată. A. Phillip s-a comportat omenos cu deportații. Le-a asigurat aceeași hrană, cu excepția băuturilor alcoolice, ca și soldaților; deportații aveau dreptul să-și petreacă o parte a timpului liber pe covertă, fără lanțuri. În Tenerife au fost cumpărate alimente proaspete; la Rio de Janeiro și la Capul Bunei Speranțe, la fel. Și totuși de la îmbarcare și pînă la sosirea în Australia, au murit 36 bărbați, 4 femei și 5 copii.

La Rio de Janeiro și la Capul Bunei Speranțe, A. Phillip a cumpărat și tot ce a crezut că era necesar pentru începerea activității productive în colonie: animale domestice, semințe de cereale, puieți de pomi fructiferi. Acum corăbiile flotei se îndreptau direct spre coasta de est a Australiei.

A. Phillip s-a îmbarcat pe bricul SUPPLY și în ziua de 15 ianuarie 1788 a ajuns la destinație, dar foarte repede a conchis că golful nu era un loc potrivit pentru o așezare. În același timp și-a amintit că, în descrierea călătoriei sale, Cook menționase existența unui alt golf, numit de el Port Jackson. Phillip s-a îndreptat dar spre nord, găsind, spre bucuria lui „cel mai minunat port din lume, în care 1000 corăbii se pot adăposti concomitent, ferite de vînt și ancorînd direct la mal, întrucît apa e foarte adîncă". A hotărît deci că acolo se va înființa așezarea. În cinstea lordului Sydney a numit unul din golfuri Sydney Cove și a ordonat ca întreaga flotă să se deplaseze spre Port Jackson, respectiv în Sydney Cove.

Debarcarea a început la 26 ianuarie 1788, dată care pînă azi e sărbătorită ca ziua națională a Australiei.

La 7 februarie 1788 a avut loc solemnitatea înființării oficiale a noii colonii: New South Wales („Noua Galie de Sud") în cadrul căreia s-a dat citire actului de investire a lui A. Phillip în funcția de căpitan general și guvernator general, avînd sub jurisdicția sa „toate teritoriile numite Noua Galie de Sud, de la Capul York și punctul 43° 39′ latitudine sudică spre vest pînă la meridianul 100° 35′ longitudine estică", socotite la Greenwich. În acest spațiu erau cuprinse „toate insulele, forturile și orașele ce se vor construi ulterior". Salve de muschetă și un banchet oferit de guvernatorul general au încheiat ceremonia. Ofițerul Clarke, de pe corabia FRIENDSHIP, care și-a notat impresiile produse de solemnitate ne dă și unele indicii despre starea de spirit a multora din cei aflați acolo, încheind astfel: „Dar oaia sacrificată ieri dimineața a fost plină de viermi; cred că nimic nu va ține în această țară".

Și într-adevăr, nu erau prea multe lucruri care să-i poată incita către optimism pe primii coloniști. Operațiile de debarcare se desfășurau încet, lipsa mîinii de lucru calificată întîrzia construirea caselor, uneltele de muncă erau de proastă calitate; securile se toceau în esența tare a eucaliptilor; proviziile erau atacate de șobolani, cerealele dospeau, carnea sărată se altera.

La 15 mai 1788, A. Phillip scria de aceea cu amărăciune lordului Sydney:
„Oamenii au fost sănătoși la debarcare, dar a apărut scorbutul și acum bîntuie în modul cel mai cumplit [...] Numai 42 deportați sînt tîmplari și acum, cînd ploile au început să cadă, e neapărată nevoie de adăposturi [...] Nu veți fi mirat că am fost silit să convoc Curtea penală. Șase oameni au fost condamnați la moarte [...], acești oameni au furat deseori din magaziile de provizii [...] Munca grea cerută de defrișare ne permite numai cultivarea

Ilustrațiile reproduse de Magazin istoric *au fost puse la dispoziția autoarei de către Comisia de administrare a Bibliotecii statului New South Wales și Biblioteca Mitchell din Sydney*

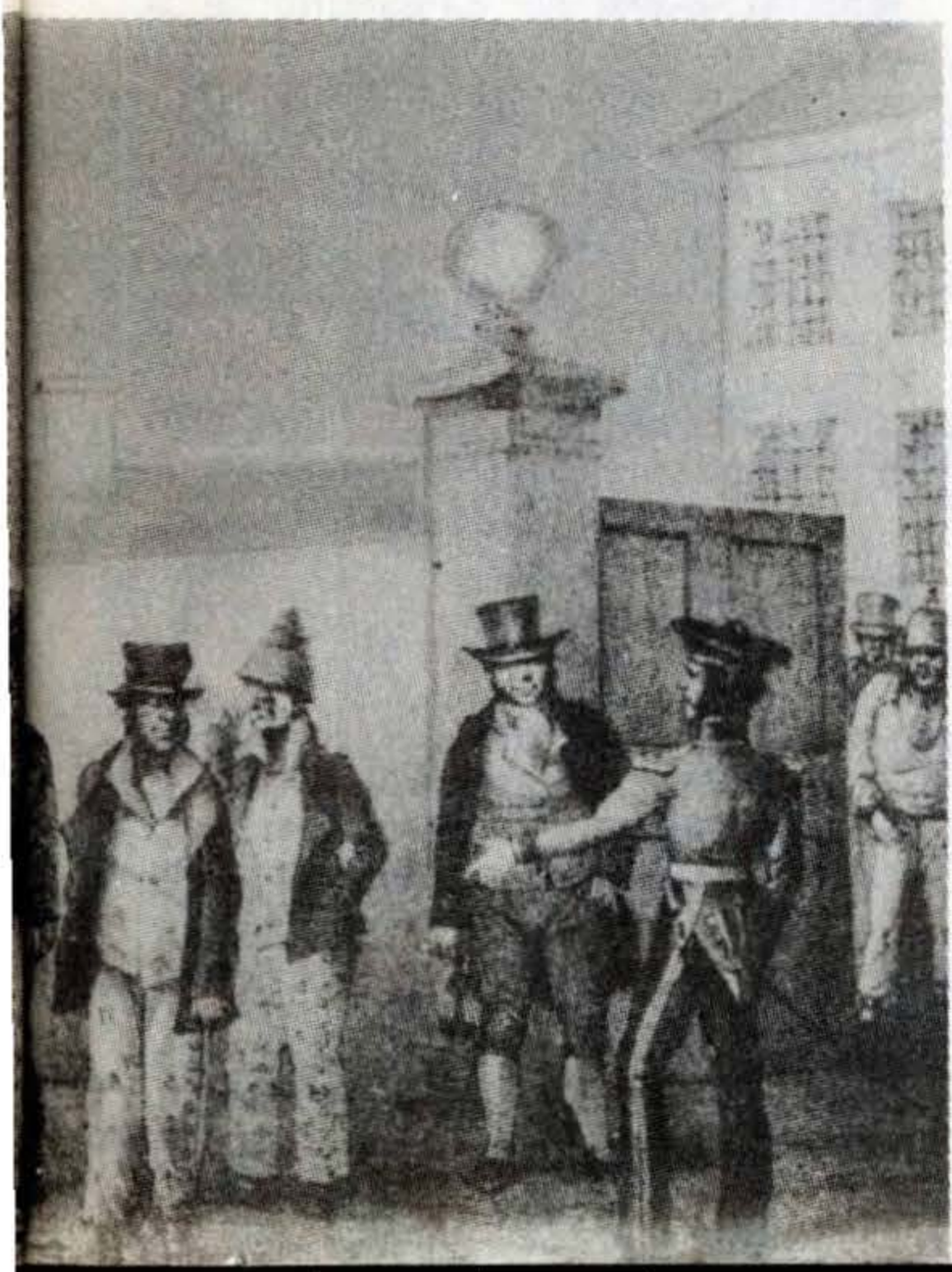

MICROCRONOLOGIE

— Australia, continent din emisfera sudică, stat suveran, membru al Commonwealthului britanic, are o suprafaţă de 7 704 000 km². Capitala: Canberra. Cele mai mari oraşe: Sydney, Melbourne, Brisbane, Adelaida, Perth.

1606

— Descoperită mai intîi de navigatori portughezi în sec. XVI, Australia este explorată pentru prima oară de olandezi de unde şi numele de Noua Olandă.

1688 şi 1699

— Navigatorul britanic William Dampier (1652-1715) descoperă Golful Shark şi explorează ţărmurile de nord-vest ale Australiei.

1768-1771

— Cook descoperă ţărmul estic al Australiei şi Marea Barieră de Corali.

1786

— Lordul Sydney anunţă intenţia guvernului englez de a crea, pe coasta de est a Australiei, o colonie în care delincvenţii şi infractorii condamnaţi să fie deportaţi pe durata termenului lor de detenţie.

1787

13 mai — plecarea Flotei întîia către Australia.

1788

26 ianuarie — începe debarcarea noilor sosiţi; ziua naţională a Australiei.

7 februarie — solemnitatea înfiinţării oficiale a noii colonii (Noua Galie de Sud).

1794-1796

— Sînt aduse în Australia primele oi merinos (astăzi Australia ocupă primul loc în lume la creşterea oilor).

1814

— Noua ţară capătă numele de Australia.

1821

— La Londra sînt vîndute primele baloturi de lînă australiană.

1824

— Insulele Bathurst şi Melville sînt anexate Australiei.

1827

— Instituirea suveranităţii Angliei asupra întregului teritoriu al Australiei.

1830

— Coloniştii englezi duc un război de exterminare împotriva băştinaşilor din Ţara van Diemen (Tasmania)*

1835

— Întemeierea oraşului Melbourne.

1850

— În Noua Galie de Sud începe construcţia primei căi ferate; la Sydney este întemeiată Universitatea.

1856

— Primii în lume, muncitorii din Newcastle obţin recunoaşterea zilei de muncă de 8 ore.

1901

1 ianuarie — proclamarea oficială a Uniunii Australiene, ca dominion în cadrul Imperiului britanic.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1972.

a opt acri cu grîu şi orz. Numărul imens de furnici şi şoareci de cîmp face recolta noastră foarte nesigură [...] O parte din animalele aduse de la Capul Bunei Speranţe s-a pierdut, resursele de peşte sînt de asemenea nesigure [...] Cred că veţi înţelege necesitatea aprovizionării pentru un timp de patru sau cinci ani cu alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte".

Phillip a explorat atent golful, a căutat terenuri bune pentru culturi şi apă potabilă, s-a îngrijit de viitoarea configuraţie a aşezării, schiţînd un plan al oraşului cu străzi largi de circa 70 metri, cu clădiri publice, cu spaţii vaste în jur spre a permite mărirea lor ulterioară.

În general, primul an de existenţă a coloniei s-a încheiat cu multe îndoieli în viitorul ei, îndoieli pe care nici anii următori n-au izbutit să le risipească. Noua aşezare nu se dovedea a fi prea generoasă, iar raţiile din magaziile statului trebuiau reduse săptămînă de săptămînă. Proviziile cerute nu soseau. Corabia GUARDIAN, trimisă din Anglia la insistenţele lui Phillip, s-a ciocnit cu un iceberg şi a trebuit să-şi arunce încărcătura peste bord, iar SIRIUS, trimisă din Australia la Capul Bunei Speranţe după provizii, a eşuat. În schimb a sosit corabia LADY JULIANA, aducînd 222 femei deportate, urmată de alte nave, de asemenea cu deportaţi; noii veniţi abia se ţineau pe picioare şi mureau în număr mare după debarcare. Cu alte cuvinte erau o povară şi nu un sprijin pentru rezolvarea problemelor vitale ale coloniei. Phillip privea cu îngrijorare proviziile sărace aduse de corăbii. Activitatea de construcţii şi defrişări trebuia redusă la cîteva ore pe zi.

În plus, în afară de aceste greutăţi, Phillip mai avea de luptat şi cu atmosfera nesănătoasă din rîndul marinarilor şi ofiţerilor săi. Din cauza „febrei de baracă", adică a nervozităţii pricinuite de lipsa de activitate şi de îndatoriri precise, militarii se certau pentru orice nimicuri, pricinuind multe greutăţi coloniei.

Guvernatorul făcea eforturi să elaboreze măsuri eficiente spre a stimula producţia. Cu excepţia teritoriului desemnat pentru oraş şi a unor rezervaţii, care trebuiau să rămînă proprietatea coroanei, el a hotărît să pună la dispoziţia fiecărui deportat al cărui termen de detenţiune expira, 30 acri de pămînt, 50 dacă era căsătorit şi cîte 10 pentru fiecare copil. Ofiţerii

(Continuare în p. 32)

ÎNTRE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE

Interviu cu acad. prof. IORGU IORDAN

● Elev al „Vieții românești“ ● Moartea lui Petre Andrei ● Studenții legionari sabotează examenele ● C. Stere și răscoalele din 1907 ● Răzeșul Geană și boierul-poet Costache Conachi ● Profesorul polițist ● Vorbirea — depozitar al trecutului

Obținusem din partea acad. prof. Iorgu Iordan consimțămîntul pentru un interviu. În țară se sărbătorea împlinirea a patru decenii de la înființarea Comitetului Național Antifascist*. Inițial, despre aceasta urma să ne vorbească distinsul nostru interlocutor, rememorînd acel timp de luptă împotriva primejdiilor care amenințau țara. Dar, pe parcursul celor cîteva ceasuri cît a durat convorbirea — de fapt aproape un monolog, rostit într-o cadență liniștită, întreruptă din cînd în cînd doar de întrebările mele — interviul plănuit s-a transformat într-o emoționantă confesiune, care a evocat fapte și întîmplări din peste opt decenii de viață. Transcriind de pe banda magnetofonului convorbirea, „așezînd-o“ în pagină, am renunțat la multe din întrebările care n-ar fi făcut, acum, decît să segmenteze un flux continuu, al amintirilor.

— Din momentul în care v-a apărut semnătura pe Manifestul Comitetului Național Antifascist, deci din care s-a știut că faceți parte din acest comitet, că sînteți președintele lui, n-ați avut de suferit ?

— După ce a fost dizolvat comitetul, la sfîrșitul lui noiembrie 1934, ziarele de dreapta au început o aprigă campanie împotriva noastră, a foștilor membri ai Comitetului Național Antifascist. Eram acuzați de comunism. Ni s-au făcut percheziții chiar în seara zilei cînd s-a hotărît desființarea comitetului.

— Erați membru al Partidului Comunist?

— Nu, pînă în 1930 am fost țărănist. În 1930, fiind încă la putere țărăniștii și constatînd că politica lor efectivă nu se deosebește prin nimic în bine de politica liberalilor și de politica averescanilor, mi-am dat demisia și am rămas cetățean neînregimentat în partid.

Și, cum spun, ziarele de dreapta, în frunte cu **Uni-**

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1973.

versul au început să ne atace. Ani de zile am fost atacat, cîteodată chiar în mod infam.

— Colegii de catedră, ceilalți profesori de la Universitatea din Iași cum priveau activitatea dvs.?

— Majoritatea erau alături de mine, în sensul că nu vedeau în atitudinea mea un lucru rău. Dimpotrivă, în 1938-1939, cînd continua campania împotriva mea, am fost ales decan avînd majoritatea voturilor lor. Mulți dintre profesori erau țărăniști: printre ei, Mihail Ralea, Petre Andrei. Alții, erau alături de mine pentru că erau împotriva legionarilor și cuziștilor. De partea acestora se afla o minoritate dintre profesori, cei mai mulți mediocri pe plan profesional și, inferiori, omerește vorbind. Țin minte un profesor de franceză, un anume Șerban, care a fost și prefect de poliție. Conducea anchetele contra studenților comuniști, asista la maltratarea lor. Cred că participa și el activ la aceste maltratări. Cu el nu aveam relații, îl disprețuiam. Ajunsese profesor pe căi ilegale. Mi-aduc aminte că la o ședință a consiliului profesoral a venit în discuție pe neașteptate nu știu ce problemă politică și atunci m-am adresat decanului cu întrebarea: „D-le decan, vă rog să întrebați pe domnul Șerban, căci eu n-am relații personale cu el, dacă mai este în serviciul poliției, ca să știm cum vorbim aici". Și Șerban, deși de obicei era foarte obraznic, s-a înroșit și n-a spus nimic. Pentru că el, așa cum se proceda adesea pe atunci, ca să poată fi numit prefect de poliție, a trebuit să fie întîi agent informator.

După ce au venit legionarii la putere, în septembrie 1940, mi s-au făcut percheziții — una din ele în ziua de 4 octombrie cînd s-a făcut o descindere și la locuința lui Petre Andrei. Locuia pe aceeași stradă cu mine, la o distanță mică. Și îmi aduc aminte că, la vreun ceas și jumătate de la începerea percheziției la mine, a sunat telefonul. Soția mea s-a dus la telefon, a ascultat ce-a ascultat și odată s-a întors spre agenți. Erau vreo cinci-șase, printre care trei polițiști de carieră și vreo trei din „poliția legionară" — tineri, cred că erau studenți. Și la Andrei tot așa trebuie să fi decurs lucrurile. La el a fost prefectul poliției, la mine a venit directorul prefecturii. Și soția mea a strigat: „Ce-ați făcut — l-ați omorît pe Andrei!". Telefonase de la universitate secretarul general că Andrei se sinucisese. Într-adevăr, el se pregătise dinainte pentru aceasta: avea ciamură de potasiu și, în timpul percheziției, a intrat în baie, a luat otrava prăbușindu-se în cîteva clipe*.

După percheziție, seara, m-au luat și m-au dus la București. Am stat aici șapte-opt zile. La 1 noiembrie 1940 am fost suspendat din învățămînt. După eșecul rebeliunii legionare din ianuarie 1941, am fost readus la catedră.

— Care era starea de spirit a studențimii ieșene din acea perioadă?

— Țin minte că în 1937 Gh. Cuza, băiatul lui A.C. Cuza, a adresat în Parlament o interpelare despre comunismul în școli. Printre altele, amintesc că ne-a luat atunci apărarea Victor Iamandi, care era ministru în guvernul liberal aflat la putere. Poate și de aceea l-au asasinat legionarii mai apoi la Jilava.

Și, cum spun, am aflat din interpelarea lui Gh. Cuza (el era informat, fiindcă avea legături cu Siguranța, cu Poliția) că la Universitatea din Iași — care în 1937 avea vreo 5 000 studenți — numai vreo 600 studenți erau cuziști și legionari; 1 700, spunea el, erau comuniști și restul erau neutri — să zicem. Dar, cînd se punea vreo problemă mai importantă, aceștia mergeau cu antifasciștii. Fapt a fost că pe vremea cînd eram eu decan la Iași s-au făcut alegeri pentru comitetul Societății studenților de la Facultatea de litere și filozofie. Au fost două liste, una legionară și alta democratică. În timpul alegerilor legionarii și-au dat seama că pierd partida și atunci au furat urnele. Cei care conduceau oficial alegerile m-au informat de aceasta pe mine ca decan. Am convocat comisia disciplinară, alcătuită din profesori care, anchetînd cazul, a constatat că într-adevăr urnele fuseseră furate de către patru studenți legionari. Cei găsiți vinovați au fost exmatriculați din facultate. Chestiunea a fost trimisă apoi la Senatul Universității și Senatul nu numai că a aprobat hotărîrea facultății noastre, dar a adăugat un articol în plus la această hotărîre: exmatricularea respectivilor din toate facultățile ieșene.

Bineînțeles, cînd au venit la putere, legionarii au căutat să se răzbune: s-au prezentat la mine acasă, spunîndu-mi că dorința lor este să nu țin examene. Le-am răspuns că în această privință eu nu pot asculta decît de autoritatea de care depind. Examenele sînt o obligație legală a unui profesor, așa cum sînt obligație legală cursurile și seminariile și, prin urmare, nu pot urma decît instrucțiunile Ministerului Învățămîntului. De altfel, am informat atunci printr-o telegramă și ministerul și pe generalul Antonescu, că studenții legionari încearcă să mă împiedice să țin examenele.

— Ați primit vreun răspuns la telegramă?

---

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 8/1967.

— Nu, n-am primit și studenții aceia legionari au venit într-o zi în sala de examen. Au intrat acolo, au început să strige, să urle ca niște sălbatici, căutînd să împiedice susținerea examenului.

—Dacă ar fi să căutați o explicație atitudinii dvs....

— Antifascist pot spune că am fost dintotdeauna. Și nu numai din cauza formației mele. Izvorul principal cred că a constat în aceea că m-a interesat întotdeauna ce se întîmplă și cu alții, nu numai ce se petrece cu mine și cu ai mei. Pot spune că, destul de timpuriu, m-a preocupat în mai mare măsură ce se întîmplă cu alții, adică ce se petrece în țară, decît ce se întîmplă cu mine. Omul se naște cu un fel de sensibilitate care nu-l face să fie indiferent la ce se petrece în jurul lui.

— Ce anume socotiți că a influențat în mod deosebit formarea acestei sensibilități?

— Ar trebui s-o luăm de la începuturi. Căci originea mea își spune într-un fel cuvîntul. Sînt dintr-o familie de țărani. Un fel de țărani, pentru că părinții mei locuiau la oraș. Este vorba de Tecuci, oraș care acum 80-90 ani avea 7 000 locuitori. Oamenii trăiau aproape ca la țară, avînd aceleași ocupații ca și țăranii — agricultori. Căpătaseră mai toți pămînt în 1894 — așa bănuiesc — drept urmare, relativ tîrzie, a mișcărilor țărănești foarte serioase din 1888, anul nașterii mele. Am avut avantajul că, fiind vorba de un oraș, fie și foarte mic, exista acolo și un gimnaziu, primele clase ale liceului de pe vremuri. Așa se explică faptul că părinții mei care aveau de întreținut o familie numeroasă — am fost zece frați, eu fiind al patrulea născut — au putut totuși să mă dea la gimnaziu, pe care l-am terminat în 1904. Dacă m-aș fi născut chiar la țară, este aproape sigur că n-aș fi putut să învăț mai departe, după terminarea școlii elementare.

După absolvirea primului ciclu de școală medie am reușit la un concurs de bursieri, așa că mi-am continuat studiile la celebrul liceu „Costache Negruzzi" din Iași, cunoscut pe vremea mea mai ales sub numele de Liceul Internat. L-am terminat în 1908. Printre altele, am avut acolo ca profesor la limba și literatura română pe Garabet Ibrăileanu, care a exercitat asupra mea o puternică influență — în primul rînd de natură umană. Ibrăileanu a influențat asupra noastră nu direct, ci prin activitatea sa de la revista **Viața românească,** apărută, după cum se știe, în 1906. Era o revistă de stînga pentru vremea aceea, de stînga burgheză, tolerantă în materie de drepturi și libertăți, atît personale cît și publice, adversara tuturor exceselor naționaliste și huliganice care existau în acel timp, e adevărat într-o măsură mult mai redusă decît după primul război mondial. Această atitudine a revistei se reflecta, prin forța lucrurilor, și în felul nostru de a gîndi, de a simți. Îmi aduc foarte bine aminte că noi, majoritatea elevilor lui Ibrăileanu, cînd era vorba să luăm atitudine într-o problemă politică deosebită, ne manifestam în sensul în care se manifesta **Viața românească** însăși.

Nu pot uita că în timpul marilor răscoale țărănești din 1907, această revistă a avut un rol foarte important, luînd apărarea țărănimii în **Cronicele interne** — așa era intitulată rubrica din revistă în care se discuta problema agrară.

Amintesc lucrurile acestea pentru că ele se leagă de formația mea politică. Am început ca elev al **Vieții românești,** adică al poporanismului.

Ca student, înainte de primul război mondial, am continuat pe aceeași linie. Luam atitudine împreună cu alți studenți împotriva lui A.C. Cuza și a partizanilor săi care ieșeau în stradă, spărgeau vitrinele magazinelor evreiești, se purtau ca niște huligani. Trebuie să precizez că marea majoritate a studenților cuziști erau, din punct de vedere profesional, slabi, mediocri. Foarte mulți din lene, dintr-o lipsă de orizont. Se gîndeau să termine o facultate, în primul rînd Facultatea de drept (aproape 90 la sută erau studenți la această facultate) spre a căpăta o diplomă, ca să îngroașe după aceea corpul electoral și clientela politică a celor două partide de atunci. Pentru că, după terminarea studiilor, cei mai mulți nu mai rămîneau membri ai partidului lui Cuza, dar păstrau mentalitatea lui; se înscriau fie la liberali, fie la conservatori, ca să poată intra în magistratură sau să fie numiți funcționari, eventual în contenciosul primăriei, prefecturii sau în alte asemenea slujbe.

Dintre profesorii mei, aș mai aminti pe C. Stere, care ne preda dreptul constituțional și administrativ. Și, pot spune că simpatiile pe care le aveam pentru doctrina poporanistă din timpul liceului și ceva mai tîrziu, după terminarea acestuia, au căpătat un fundament științific cu ajutorul cursurilor lui Stere. Vorbea cu o căldură extraordinară și în același timp indignat. Avea un patos pe care nu l-am mai întîlnit la nici unul din foștii mei profesori sau, mai tîrziu, la oamenii cu care am venit în contact. În problema agrară el își însușise punctul de vedere al lui Radu Rosetti. Aces-

ta a fost un istoric valoros despre care se vorbește foarte puțin și care s-a ocupat mai ales de proprietatea funciară din țara noastră. A publicat, între altele, un prim volum care se chema **Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova.** Un al doilea volum, intitulat **Pentru ce s-au răsculat țăranii,** a apărut în 1907, după răscoale și încerca să analizeze cauzele acestora. Radu Rosetti era nepot al domnitorului Grigore Ghica din Moldova, deci mare boier, mare proprietar de pămînt — el însuși avea moșii de multe mii de hectare — dar a trecut peste prejudecățile și interesele clasei din care făcea parte și s-a înclinat în fața documentelor. În cărțile sale urmărea și dovedea procesul formării marii proprietăți, în detrimentul maselor de țărani, aducînd exemple concludente din documente.

Setea de pămînt a boierilor nu cunoștea margini, aceștia ajungînd uneori în posesia unor imense moșii, cum era cea a lui Costache Conachi, mare logofăt al Moldovei și poet, mort la 1849, moșie de 42 000 hectare. De la profesorul meu, A. Philippide, știu că bunicul său după mamă — îl chema Geană — era răzeș cu 300 fălci de pămînt, pe care i le-a luat cu japca tot Costache Conachi.

Stere își însușise și susținea acest punct de vedere istoric în lecțiile sale despre problema agrară, adăugînd, totodată, detalii și fapte actuale pentru vremea aceea.

— Cîteva cuvinte despre începuturile activității dvs. de dascăl.

— După terminarea studiilor universitare am intrat în învățămînt. Mai întîi un an la Iași, unde am suplinit pe fostul meu profesor de limba germană, la Liceul Internat. Pe urmă am fost în 1912-1913 un an la Galați și, în 1913-1914, la Pomîrla, în fostul județ Dorohoi, la Liceul „Anastasie Bașotă".

În 1914, toamna, am venit profesor de liceu la Iași, și am început să lucrez la teza de doctorat cu A. Philippide, tatăl poetului. În 1921 am plecat în străinătate pentru studii de filologie romanică. Două semestre am fost la Bonn, pe urmă un semestru la Berlin și, în 1925, un an întreg la Paris. La 1 ianuarie 1926 am fost numit suplinitor la Catedra de filologie romanică de la Iași, iar după un an și jumătate titular al acestei catedre.

— Din această perioadă datează și călătoriile dv. în Italia. Mussolini era atunci în plină ascensiune.

— În vara lui 1925 am fost în Italia. Am stat două luni. Mussolini nu era atunci încă destul de tare pe situație, pentru că mai existau ziare de opoziție.

Eram în Italia cînd s-a petrecut acel atac mișelesc împotriva unui membru al Partidului Socialist Italian, Amendola. Întîmplarea a stîrnit zgomot mare, indignare.

În 1927 am repetat călătoria, tot în vacanța de vară și tot două luni. Acum nu mai exista nici un ziar de opoziție. Am pomenit de altfel, despre aceste călătorii, în cîteva articole publicate în **Ecoul** din 1934.

— V-ați dedicat studiului problemelor de limbă. Între lingvistică și istorie...

— E o legătură foarte strînsă. Una nu poate fără cealaltă, e adevărat în mai mare măsură apelînd lingvistica la istorie. Dar și lingvistica este, și trebuie să fie, o știință ajutătoare a istoriei. Pentru epoci cu privire la care nu dispunem de documente istorice, trebuie să recurgem la faptele de limbă. Pentru că în vorbire se depozitează de-a lungul timpului nu evenimente istorice propriu-zise, ci efectele acestora. Tot ce se întîmplă mai de seamă în viața unei colectivități etnice se reflectă în limba acesteia. Și atunci se impune cu necesitate studiul elementelor lingvistice în care se oglindește viața din trecut a unui popor cu privire la care nu avem alte documente. Dar, repet, lingvistica are mai mare nevoie de istorie.

— O ultimă întrebare: ce-ați vrea să se știe despre dv. peste timp, cînd cărțile dv. vor fi intrat de mult în patrimoniul spiritual al poporului nostru?

— Aș dori să apar, în măsura în care se va vorbi despre mine într-o epocă mai apropiată, sau mai îndepărtată, ca un om care s-a conformat, în măsura posibilităților sale, unui anume ideal de omenie, adică a privit lumea înconjurătoare în primul rînd dacă nu chiar exclusiv, din punctul de vedere al intereselor acestei lumi, adică al omenirii întregi. Valoarea științifică în cazul de față, sau valoarea intelectuală sub diversele ei forme, contează foarte mult, dar pînă la urmă este condamnată a fi depășită. Nu uitată, pentru că istoria o înregistrează cînd ea există cu adevărat și dacă este relativ mare sau foarte mare. Dar este totdeauna depășită de contribuțiile creatoare ale generațiilor care vin după noi. În știință, mai ales, este verificabil acest adevăr. Pe cînd valoarea umană, dacă este reală, autentică, nu dispare niciodată, transmițîndu-se de la o generație la alta. Chiar dacă transmiterea aceasta este puțin vizibilă, ea reprezintă totuși o realitate, pentru că trăiește în amintirea celor care ne urmează.

Interviu consemnat de:
Ioan LĂCUSTĂ

„ROMÂNIA... SE AFLĂ ÎN FRUNTE“

În anul 1889 mişcarea muncitorească din România era într-un proces avansat de organizare, cristalizîndu-se tot mai mult ideea realizării unei organizaţii politice la scară naţională. Dezvoltarea acţiunilor revendicative, progresele obţinute de socialiştii români pe plan organizatoric şi propagandistic au determinat drastice măsuri represive din partea autorităţilor. Toate acestea au produs o puternică impresie nu numai în rîndul opiniei publice din ţară, ci şi din străinătate. Faptul pare cu atît mai explicabil dacă ne gîndim că în 1889, la Paris, avusese loc Congresul de constituire al internaţionalei a II-a, moment important în intensificarea eforturilor pentru organizarea clasei muncitoare, atît pe plan naţional, cît şi internaţional.

Un raport din martie 1890 al ministrului de Interne al Austro-Ungariei referitor la situaţia mişcării socialiste din Europa, cuprinde, la capitolul Statele balcanice, **interesante aprecieri despre mişcarea muncitorească din România. Documentul vădeşte o destul de completă informare asupra stărilor de lucruri din ţara noastră şi, în afara unor mici erori, constituie o recunoaştere a succeselor interne şi internaţionale ale socialiştilor români în anii 1888-1889. Autorul raportului consideră mişcarea muncitorească socialistă din România drept avangardă a socialismului în această parte a Europei.**

Statele balcanice*

„Dezvoltarea socialismului în statele balcanice este în progres; în această direcţie România, deşi este puţin dezvoltată industrial, se află în frunte.

Studenţi şi profesori de la Universitatea din Iaşi au făcut din traducerea şi răspîndirea scrierilor lui Marx, Engels şi Lassalle o acţiune de lămurire. Aceasta a făcut ca la alegeri, deşi indirecte[1], să fie aleşi deputaţi socialişti[2].

La începutul lunii septembrie[3], a izbucnit în Bucureşti o grevă a calfelor de croitori la care s-au alăturat şi cizmarii.

În ce priveşte greva croitorilor care lucrează în acord, aceştia au cerut ridicarea tarifelor existente [...] S-a ajuns la dezordini şi arestări, printre cei arestaţi se află şi doi ziarişti tineri[4], care au ţinut discursuri prin care au chemat şi au aţîţat calfele de croitori să continue cu energie greva.

Socialiştii Nădejde şi Mille, care la aflarea ştirii despre izbucnirea grevei s-au grăbit să vină la Bucureşti[5], s-au pus în fruntea greviştilor, pentru a conduce delegaţia lor în faţa autorităţilor şi patronilor.

Străduinţa celor doi deputaţi socialişti[6] de a elibera pe cei doi ziarişti a eşuat, ca urmare, oficiosul **Naţionalul** s-a pus deschis de partea greviştilor, ceea ce se explică şi prin faptul că redactorul şef vrea să se afirme ca un conducător al muncitorilor[7]. Pînă la urmă greva s-a desfăşurat în linişte şi s-a terminat cu o mică victorie a muncitorilor.

În alegerile pentru al doilea Colegiu de la Roman, care au avut loc [în 1888] la 3 aprilie stil vechi, V.G. Morţun a fost candidatul Partidului Socialist**, dar el a fost învins de către contracandidatul junimist Brănişteanu[8], care a obţinut 163 de voturi, Morţun numai 103. Socialiştii au atribuit această victorie numai maşinaţiunilor lui Teleman[9], care în timpul alegerilor a intentat 400 de procese împotriva adepţilor lui Morţun şi a exercitat presiuni asupra alegătorilor să voteze împotriva socialiştilor. De menţionat este

---

* Arh. St., Buc., Colecţia microfilme din R.P. Ungară, rola 79, c. 345-397 (originalul în limba germană).

** De fapt al Cercului socialist — n.r.

faptul că o parte a țărănimii a votat cu socialiștii. Astfel au învins socialiștii la Adjud[10], dar alegerile au fost anulate. Morțun a căzut și la alegerile pentru al treilea Colegiu, din 11 aprilie stil vechi, [1889], de la Roman.

Ziarul anarhist **La Révolte**[11] a scris cu prilejul grevei și a părăsirii școlii militare din Iași de către 250 elevi în cel de-al doilea semestru al anului școlar 1889 următoarele:

«Ne bucurăm să vedem cum se răspîndește spiritul de revoltă în rîndul tinerilor militari și sperăm că în ziua în care li se va ordona să tragă în poporul revoltat, armele și gloanțele lor se vor întoarce împotriva superiorilor lor și a burgheziei, așa cum s-a întîmplat la greva agrară din anul trecut»[12].

La Congresul Internațională Socialiste din Paris, România a trimis cinci delegați[13], în timp ce, dintre celelalte state balcanice, numai din Bulgaria a fost trimis un delegat...".

1. Referire la prevederile legii electorale din România, potrivit cărora la Colegiul III („Colegiul țărănesc"), un mare număr de alegători, lipsiți de avere și neștiutori de carte votau indirect, prin intermediul unor delegați desemnați prin scrutin preliminar, cîte unul pentru 50 persoane.

2. Primul deputat socialist ales în Parlamentul român a fost V.G. Morțun, victorios în alegerile de la Colegiul II Roman, din 23-25 ianuarie 1888. În același an, cu prilejul alegerilor din 12-14 octombrie, V.G. Morțun și Ioan Nădejde reușesc să treacă pragul Parlamentului — primul ales la Colegiile II și III Roman, iar cel de-al doilea la Colegiul III Iași.

3. De fapt greva a izbucnit și s-a desfășurat în a doua jumătate a lunii august 1889.

4. Cei doi ziariști arestați cu prilejul grevei au fost I. Catina și Panait Mușoiu.

5. I. Nădejde se afla la Iași, unde își avea domiciliul, iar C. Mille lipsea din Capitală.

6. La data respectivă doar I. Nădejde mai reprezenta pe socialiști în Parlament, deoarece V.G. Morțun demisionase în februarie 1889, în semn de protest față de actul abuziv al invalidării alegerii socialistului Lascăr Veniamin, ca deputat la Colegiul III Roman, în cadrul scrutinului electoral parțial din ianuarie 1889.

7. Documentul se referă la atitudinea față de grevă a directorului politic al ziarului **Națională**, oficiosul Partidului Liberal-Conservator, Ion M. Iancovescu. Acesta — aflat în polemică cu junimiștii și cu organul lor de presă **Constituționalul** — declarase, contrar junimiștilor, că lucrătorii au drept legal la grevă pentru a-și apăra drepturile; dar atitudinea sa s-a rezumat la această simplă declarație.

8. După demisia sa din Parlament, V.G. Morțun candidează din nou pentru locurile vacante de la Roman, dar în urma unor grave abuzuri ale autorităților locale, a fost învins de contracandidatul junimist G.D. Brănișteanu.

9. Teleman era prefectul județului Roman.

10. La Adjud și în alte localități din județele Iași, Roman și Vaslui, listele socialiste pentru alegerile comunale din vara și toamna anului 1889 au ieșit victorioase, dar alegerile au fost casate și consiliile comunale socialiste dizolvate.

11. La București, începînd din septembrie 1889, a apărut gazeta **Revolta**, redactată în exclusivitate de muncitori. Din păcate, nu s-au păstrat decît două numere din această publicație; n-ar fi exclus, însă, ca documentul să se refere la această gazetă.

12. Este vorba de răscoalele țărănești din primăvara anului 1888.

13. Cei cinci delegați socialiști români la Congresul I al Internaționalei a II-a au fost: D. Voinov, E. Racoviță, D. Mani, I. Procopiu și D. Săulescu.

(Documentul a fost semnalat redacției și tradus de **I. ADAM**; prezentarea și notele aparțin lui **V. NICOLAE**).

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

Microglosar istoric

ORIGINEA UNOR LOCUȚIUNI ȘI EXPRESII

Vorbirea curentă înregistrează numeroase locuțiuni și expresii folosite spre a caracteriza sau sugera anumite situații. Multe din aceste formulări lapidare au la bază întîmplări sau personalități păstrate de o tradiție istorică. Iată cîteva dintre ele:

„A veni de hac". *Termenul* haqq *înseamnă, în turcește,* salariu, dări fiscale. *I. Zane, în culegerea sa de proverbe, explică expresia „a veni de hac" prin faptul că, în 1729, domnitorul Gr. Ghica a impus tătarilor din Bugeac plata unui bir numit* hac. *Dobînda a umplut de bucurie poporul, știut fiind că tătarii erau cei cărora, de obicei, li se plătea bir.*

„Țara lui Papură-Vodă", *expresie folosită spre a caracteriza un ținut foarte sărac, provine — după cum consemnează Miron Costin — din timpul domniei lui Ștefăniță-Vodă, în vremea căruia Moldova a fost bîntuită de o secetă cumplită, încît multă lume ajunsese să mănînce pîine făcută din... papură uscată și măcinată.*

„A-și aprinde paie în cap", *are originea într-un obicei de mult dispărut: acela de a da foc unui smoc de paie deasupra capului, în momentul apariției în mulțime a unui mare dregător, ca semn al dorinței de a i se prezenta o plîngere. „Și sosind boierii la Țarigrad — povestește I. Neculce — au socotit vreme și au păscut prilejul și cînd au ieșit împăratul la geamie ei au aprins rogojini în cap și au dat arz la împăratul jăluind pre Nicolae-Vodă ce le-au făcut". Adeseori se întîmpla ca urmarea reclamațiilor să nu fie cea dorită, jeluitorii alegîndu-se cu neplăceri și represalii, de unde și înțelesul actual al expresiei.*

„A se face mort în păpușoi" *sau* „face pe mortul în păpușoi", *se explica astfel după Gh. Ghibănescu: o lege din Moldova de odinioară stabilea că cel pe al cărui lot de pămînt se găsea victima unei crime era socotit făptașul prezumtiv al omorului. Un cadavru găsit în porumb trăda intenția „ucigașului" de a-și ascunde fapta. Vinovatul astfel aflat trebuia să achite o dare numită* deșugubină. *Deșugubinarii — cei însărcinați cu constatarea acestor fapte — foloseau uneori cîte un „mort" fals, pentru ca apoi, prin șantaj, să obțină darea respectivă de la proprietarul înfricoșat. De aici și sensul expresiei, folosită spre a caracteriza pe cel ce profită prin tăcerea sa.*

„A da bir cu fugiții", *își are originea într-o prevedere existentă pe vremea lui Dabija-Vodă, care impunea proprietarilor de moșii să plătească și dările celor fugiți de pe pămînturile respective.*

„Turcul plătește", *este o expresie legată de un incident petrecut în Divanul domnesc de la curtea lui Al. Ghica. În timpul unui proces în care erau implicați un negustor român și unul turc, unul din boierii Divanului a adormit. Trezit ca să-și spună părerea, acesta a rostit automat „turcul plătește", în totală contradicție cu realitatea, negustorul turc fiind nevinovat.*

Șt. IACOB

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ In memoriam...

Cinstind memoria învățatului și revoluționarului pașoptist August Treboniu Laurian, locuitorii satului său natal, Fofeldea, din jud. Sibiu, au dezvelit la 15 august a.c. un bust al ilustrului lor concetățean. Bustul este opera sculptorului Nicolae Pascu.

Istoric, filolog, publicist, August Treboniu Laurian (1810-1881) s-a aflat în 1848-1849 printre conducătorii revoluției din Transilvania. În adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 Laurian a dat glas deziderateloг majore ale românilor transilvăneni, formulate în cele 16 puncte ale Petiției naționale *pe care a citit-o de la tribuna adunării. Alături de ceilalți revoluționari români a militat pentru înțelegere și unitate de acțiune între forțele revoluționare române și maghiare.*

Împreună cu N. Bălcescu a întemeiat revista Magazin istoric pentru Dacia, *apărută între anii 1845-1851.*

Din însărcinarea Academiei Române — al cărei președinte fondator a fost — A. T. Laurian a elaborat, împreună cu I.C. Massim, Dicționarul limbii române. *Este autor, de asemenea al lucrărilor* Istoria românilor și Românii din monarhia austriacă *(3 vol.).*

Un alt bust al său, creație a sculptorului Bălăcescu, i-a fost consacrat în Capitală de către elevii și admiratorii săi.

(Urmare din p. 24)

puteau beneficia, după încheierea misiunii lor, de 130 acri, iar soldaţii de 80 acri, la care se mai adăugau un număr de acri pentru soţie şi copii. Primul exemplu încurajator a fost acela al fostului deportat J. Rose care, după un an de muncă şi ajutat de soţie, a izbutit să defrişeze o suprafaţă de 11 acri şi jumătate, iar după doi ani s-a putut declara în stare să-şi satisfacă singur necesităţile de hrană.

O viziune profetică

Probleme de altă natură ridicau aborigenii australieni.

Australia nu era pustie, cum păruse celor dintîi călători care puseseră piciorul doar pe ţărmuri. Pe întinsurile ei trăiau populaţii cu pielea cafenie, oameni ce izbutiseră să supravieţuiască pe acest continent pe care noii veniţi nu găseau nimic bun de mîncat. Tragedia acestor populaţii, care îşi vedeau ţara pustiită, izvoarele secătuite, locurile sacre pîngărite de nişte străini coborîţi din mari case plutitoare venite de pe alte tărîmuri a fost tragedia multor rase pe care expansiunea colonială le-a strivit sub călcîiul ei necruţător. Aborigenii australieni nu erau popoare războinice; armele lor erau ciomagul, bumerangul şi sulița. La venirea albilor, ei i-au primit politicoşi şi demni, ca pe nişte oaspeţi. Au devenit rezervaţi şi au ripostat numai atunci cînd au fost atacaţi, cînd li se furau uneltele de vînat şi pescuit, cînd li se necinsteau femeile. Într-adevăr, din documentele primilor ani ai aşezării de la Sydney Cove se poate vedea că guvernatorul Phillip s-a găsit deseori în situaţia de a trebui să-i apere pe băştinaşi de noii veniţi şi nu invers. Phillip a fost de la început hotărît să-i trateze omenos pe băştinaşi şi să-i ajute să înţeleagă intenţiile lui de a întemeia acolo o nouă aşezare, în care aborigenii să fie trataţi corect. Dar faptele s-au întors împotriva voinţei lui. Atitudinea ofiţerilor, a soldaţilor, a deportaţilor i-a transformat pe băştinaşi în duşmani ai noilor veniţi şi ei s-au depărtat tot mai mult de aşezarea albă, neputînd lupta şi birui cu mijloacele de război ale omului epocii de piatră. Vînaţi necruţător de colonişti, ei au fost supuşi unei exterminări sistematice [dacă la venirea europenilor în Australia populaţia autohtonă număra aproximativ 300 000 locuitori, astăzi ea nu depăşeşte cifra de 47 000 — **n.r.**].

Cerînd permisiunea de a se întoarce în patrie din cauza sănătăţii zdruncinate, guvernatorul Phillip îi scria lordului Dundas: „În prezent este în aşa măsură fondată [colonia — **n.n.**], încît cred că nu mai există nici o îndoială că, dacă vor fi trimişi noi colonişti, ea va răspunde din toate punctele de vedere ţelului propus de guvern prin înfiinţarea aşezării".

Îndoielile în viabilitatea oraşului Sydney şi, în genere, în stabilirea omului alb pe continentul australian au fost treptat-treptat învinse.

PLANŞELE NOASTRE

① Oştile lui Mihai Viteazul înfrîng armatele otomane la Giurgiu. Pictură de Th. Aman — Muzeul de Artă al R.S. România (**Flotilele lui Mihai Viteazul,** p. 2)

② Interesante mărturii ale artei aborigene australiene: bîrne funerare pictate (**A doua naştere a unui continent,** p. 18)

③ Golful Sydney în momentul debarcării Flotei întîia — sus — şi o imagine actuală a oraşului (**A doua naştere a unui continent,** p. 18)

④ Armata revoluţiei din 1848, în viziunea pictorului Gh. Spiridon (**Tabăra de la Rîureni,** p. 54)

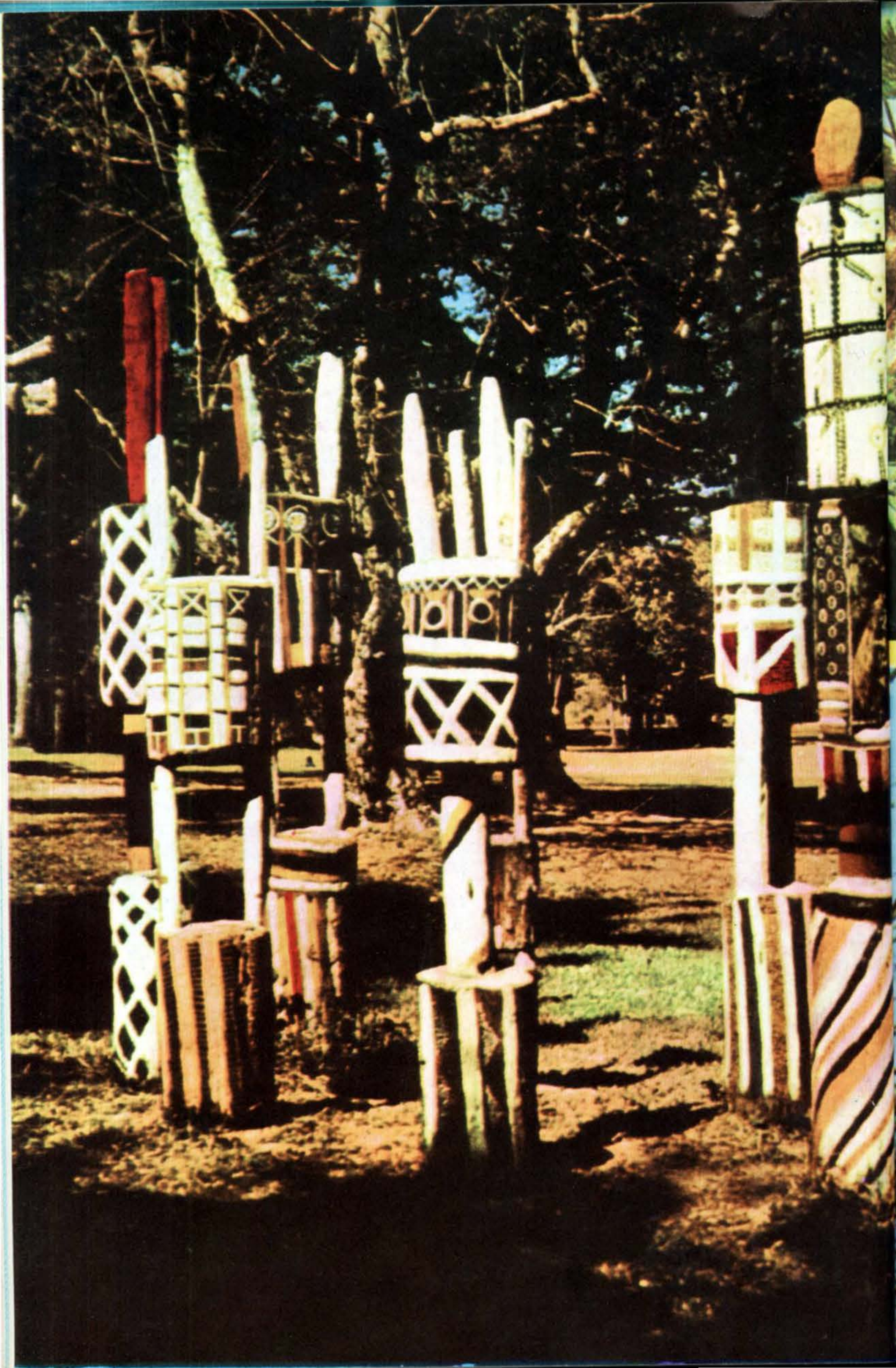

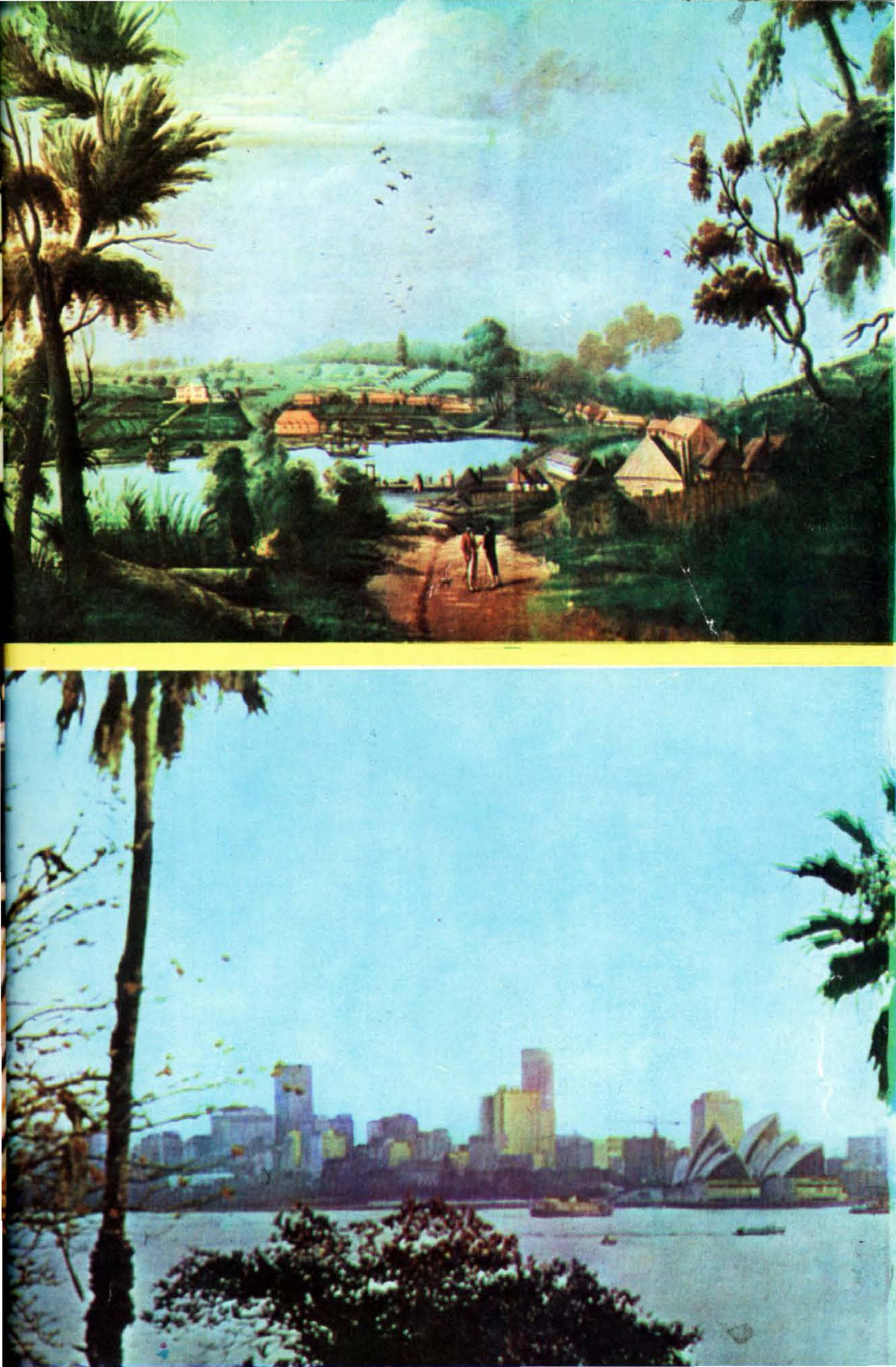

DRETTATE
DRETTATE
DRETTATE
DRETTATE
DRETTATE

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Replica

Într-una din călătoriile sale la Viena, Horea, conducătorul răscoalei din 1784-1785, a fost oprit de generalul adjutant să intre în palatul imperial. S-a întîmplat însă, ca în acel moment să apară Iosif II. De față cu el, generalul l-a întrebat ironic pe Horea:

— Spui că ești român? În care parte a lumii trăiesc românii aceștia?

— În Transilvania, excelență.

— Aha! Pe unde oamenii mănîncă numai carne de măgar?

Horea s-a aprins la față:

— De unde știți?

— Pentru că am fost și eu odată pe acolo, a răspuns generalul.

— Mare minune! Și cum de ați scăpat nemîncat?!

Prof. T. SEICEANU,
Blaj

■ Oratorul

1936. Ședință de după-amiază la Senat. Prezida Leonte Moldoveanu, altădată un foarte vioi parlamentar, acum bătrîn și uzat. De la tribună vorbea de aproape o oră un fost general. Mai precis, citea o cuvîntare plicticoasă care alungase din sală majoritatea senatorilor. Cei cîțiva prezenți picoteau. Mai rămăseseră treji doar președintele și ministrul despre care vorbea oratorul. La un moment dat, adormind și Leonte Moldoveanu, senatorul și-a întrerupt lectura. Intrigat, ministrul l-a întrebat de ce.

— Aștept să se trezească domnul președinte. Apoi voi continua...

La care ministrul a replicat:

— Și dacă domnul Moldoveanu așteaptă să terminați dv. pentru ca să se trezească?!

C. IONESCU,
București

■ Tablou

Pictorul francez Ingres (1780-1867) se hotărîse să lucreze un tablou reprezentînd o femeie cu copilul său. La început, ședințele cu cele două modele au fost destul de dese, apoi din ce în ce mai rare, pînă cînd au încetat cu totul, deoarece Ingres era prins cu alte pînze.

După multă vreme, pictorul și-a chemat modelele pentru un ultim retuș pe care voia să-l aducă tabloului. Femeia a venit singură.

— Unde vă e băiețelul? a întrebat-o Ingres.

— L-au luat în armată, își face serviciul militar.

Vasile COBAN,
Ploiești

■ Răsplată

Un tînăr a început să studieze geometria cu Euclid (sec. III î.e.n.). După ce a învățat prima teoremă, elevul l-a întrebat pe profesor:

— Dar ce folos voi avea învățînd aceste lucruri?

Euclid și-a chemat sclavul și i-a spus:

— Dă acestui tînăr trei oboli [monedă antică grecească] pentru că vrea să tragă foloase din ceea ce învață.

Prof. Paulina POPESCU,
București

■ Sfat prețios

Într-o zi, administratorul lui Talleyrand s-a plîns acestuia că, de cîteva săptămîni, n-a mai primit nici un ban pentru cheltuielile curente.

— Și cum ai procedat?

— M-am descurcat și eu cum am putut, a spus intendentul.

— Foarte bine; descurcă-te tot așa și de aci înainte, l-a sfătuit Talleyrand.

D. MITU,
București

■ Compliment

Scriitorul american William Faulkner (1897-1962) a fost întrebat odată ce anume părere asupra operei sale i-a făcut cea mai adîncă impresie.

— Scrisoarea unui scoțian, în care acesta îmi spunea: „Ultima dv. carte mi-a plăcut atît de mult, încît era cît pe-aci s-o cumpăr".

Dr. T. CUTLIC,
București

■ Rude la curte...

Doi nobili de la curtea lui Ludovic XIV (1643-1715) se plimbau într-o zi prin împrejurimile Parisului. La un moment dat, au văzut un țăran care își bătea măgarul. Înduioșat, unul din nobili i-a zis:

— Ascultă, omule, de ce ești atît de crud cu bietul animal?

Țăranul, scoțîndu-și pălăria, s-a plecat respectuos spre animal, spunîndu-i:

— Iartă-mă, domnule măgar. Nu știam că ai neamuri la curte...

C. IORDĂNESCU,
București

CRONICĂ LA PREISTORIA OMENIRII

UN MESAJ DE LA HOMO SAPIENS ÎN PEȘTERILE DIN PIRINEI

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

Lumea peșterilor ne dezvăluie comori nebănuite: migăloase opere ale naturii, limbaje misterioase, străvechi reprezentări ale vieții. Făurit de natură sau de om, acest univers ne uimește prin soliditatea lui în fața timpului. Aici a trăit și a creat strămoșul nostru, omul primitiv, cu milenii în urmă, aici a imaginat uneltele din silex, urmărind, în evoluția lor, nu numai utilitatea, ci și linia și eleganța formei.

Arta preistorică are începuturi modeste: diverse reprezentări naturaliste, în cea mai mare parte animaliere, gravate pe os sau coarne de ren, pe plăci de calcar, apoi desene stîngace pe pereții grotelor, pictate sau gravate pe plafon, figurine de lut sau fildeș. Modelele pe care le foloseau colectivitățile de vînători erau luate din mediul înconjurător: mamuți, rinoceri, reni, cai, și îndeosebi animalul preferat, bizonul. Atunci cînd omul se reprezenta pe el însuși imaginile erau mediocre, realizarea stîngace. În clipa în care existența lui n-a mai depins exclusiv de vînătoare, omul a avut timp să interpreteze motivele animaliere, sporindu-și îndemînarea și în această direcție.

Semnificația reprezentărilor este discutată. Se pune întrebarea: desenele și picturile din caverne sînt rezultatul unui act pur artistic? Evident, răspunsul este „nu". Dar multiplu lor semnificație nu este încă pe deplin deslușită.

O dovadă certă a realizărilor artistice ale omului primitiv o reprezintă numeroasele descoperiri nu numai din Europa, ci și din nordul și estul Africii, sudul Uralilor și estul Siberiei. În Europa, cele mai cunoscute sînt descoperirile din sudul Franței, de la Rouffignac, Cap Blanc, Pech Merle, Font-de-Gaume, Combarelles, Lascaux și din nord-estul Spaniei, senzaționale fiind cele din Altamira (Munții Cantabrici). Monumentalele reprezentări din Lascaux și Altamira sînt deosebit de bine conservate. Frumusețea culorilor, siguranța liniei și mai ales bogăția imaginilor sînt exemplare pentru arta rupestră din paleolitic. La rîndul lor reprezentările de pe pereții grotelor din Munții Pirinei, de la Niaux, Le Portel, Les Trois Frères, Marsoulas, Gargas, Isturitz etc., completează unitatea acestui grup geografic și stilistic, numit franco-cantabric, datat din aurignacian pînă în magdalenianul* recent (circa 30000-9000 î.e.n.). Elementele ce apar aici — diverse imagini de plante, de mîini, de oameni și îndeosebi de animale — pun problema modului de viață al omului primitiv. Ele ne vorbesc despre această lume atît de bogată în forme și semnificații, creată de strămoșul nostru, Homo Sapiens Fossilis.

„Salonul" negru

Am mers în 1970, împreună cu profesorul Cl. Barrière de la Universitatea din Toulouse, pe urmele unor descoperiri de artă rupestră, încercînd să descifrez enigma peșterilor Le Portel și Niaux. La peștera Le Portel se ajunge în condiții dificile, pe povîrnișuri, peste ape subterane și prin treceri înguste. Se pătrunde în două cavități, considerate sanctuare, ai căror pereți sînt decorați cu multe figuri de animale negre sau roșii, îndeosebi cai și bizoni, și doar cu două reprezentări masculine pictate în roșu. În cealaltă peșteră, Niaux se intră printr-un culoar monumental, care se bifurcă în mai multe galerii cu pereții decorați, toate ducînd către o încăpere rotundă „Salonul negru", remarcabilă prin numărul mare de animale pictate cu roșu sau negru. Acest „salon" a servit ca loc de cult, avîndu-se în vedere că întreaga peșteră este considerată un sanctuar central, datorită atît dimensiunilor ei mari, cît și poziției într-o regiune cu foarte multe grote ornamentate. La Niaux apar figuri multiple de cai și bizoni, grupate în mai multe panouri și însoțite de puncte roșii, bastonașe și semne claviforme (în formă de chei), care marchează trecerea de la un ansamblu la altul. În afară de reprezentările pictate pe pereți, se disting și figuri de animale gravate în lutul de pe jos. E uimitor și faptul că ele au dăinuit pînă astăzi, în condițiile în care locurile respective au fost multă vreme lăsate pradă naturii.

Splendide figuri de animale gravate, îndeosebi de cai și bizoni, sînt și în peșterile de la Bedeilhac-et-Aynat și Les Trois Frères. Peștera Les Trois Frères se află pe domeniul contelui H. Bégouën, care a și descoperit-o, împreună cu cei trei fii ai săi, de unde și denumirea acestei peșteri. În grotă sînt peste 600 figuri de animale gravate, de dimensiuni mici; printre ele predomină speciile de vînat (cai, bizoni, mamuți, rinoceri, cerbi, reni etc.) și în număr mai mic cele de pradă (lei). Dintre toate, se remarcă taurul pictat și gravat și enigmaticul **Vrăjitor** — cum l-au numit specialiștii. Desenele sînt subliniate cu benzi late de culoare neagră, pentru a evidenția anumite părți ale corpului animalului. Figurile nu sînt prezentate separat și nici static.

Remarcabil este dinamismul acțiunii și în scenele de vînătoare de pe pereții unei galerii din peștera de la Montespan, unde caii gravați sînt asociați cu o adîncitură în peretele stîncii, interpretată drept cursă pentru vînătoare. În aceeași peșteră s-au găsit două figurine modelate în lut, o pisică și un urs, fără capete și cu numeroase orificii pe corp, produse de săgeți sau de alte arme ascuțite. Nu este exclus ca a doua piesă să fi purtat chiar o blană de urs cu cap, întrucît între labele din față ale animalului modelat s-au găsit cîteva resturi dintr-un craniu de urs. În fundul grotei Tuc d'Audoubert au fost descoperite modelaje în lut, de același gen cu cele de la Montespan, reprezentînd bizoni. Ele sînt înconjurate de amprente, de labe de urs și de picioare de om imprimate pe jos, în argilă, și dispuse atît de apropiat, încît se crede că ar fi vorba de un dans ritual.

În afară de practica modelării în lut, omul cavernelor a creat și unele piese decorate cu figuri. Astfel, în interiorul peșterii de la Labastide, pe o vatră cu

---

* În Europa Apuseană, paleoliticul superior se dezvoltă în trei faze: aurignacian, solutrean și magdalenian, numite așa după localitățile: Aurignac, Solutré și La Madeleine din Franța.

unelte, se află unsprezece plăci de piatră cu animale gravate pe cîte o față, în peștera de la Isturitz alte asemenea plăci cu reprezentări animaliere, iar pe unele coarne de cerb sînt ornamente de arcuri și spirale adîncite. Ne surprinde varietatea metodelor folosite de artist, complexitatea psihologică a omului primitiv.

Vînat policrom ...

Remarcabilele opere de artă paleolitică din Pirinei, ca de altfel și din alte locuri din vestul Europei, s-au bucurat de multă atenție din partea specialiștilor, îndeosebi după 1950, cînd au fost studiate cu competență în lucrări monografice de către profesorii și arheologii H. Breuil, P. Graziosi, R. Lantier, L. R. Nougier, A. Leroi-Gourhan, Annette Laming-Emperaire ș.a.

Dintre învățații francezi care au studiat în mod aprofundat arta rupestră se remarcă, în primul rînd, abatele H. Breuil, fost membru al Institutului Franței și **doctor honoris causa** al mai multor universități din Europa și Africa. În lucrarea sa capitală, intitulată **Patru secole de artă parietală; cavernele decorate** (Montignac, 1952), însoțită de frumoase reproduceri, H. Breuil a încercat, pe lîngă descrierea amănunțită a ansamblurilor de artă rupestră, și o cronologie a lor. În prezent, o autoritate de reputație mondială în acest domeniu este profesorul A. Leroi-Gourhan, de la Collège de France. În opera sa fundamentală de mari proporții, **Preistoria artei occidentale** (Paris, 1965), el a înmănuncheat un imens material de date, descrieri, crochiuri, fotografii etc., adunat într-un timp relativ scurt de către un colectiv de specialiști și tehnicieni de sub conducerea sa. În lucrare, autorul a pus în discuție majoritatea teoriilor predecesorilor săi, în frunte cu H. Breuil, luînd deseori o poziție deosebită în ceea ce privește semnificația artei paleolitice.

Atît A. Leroi-Gourhan, cît și alți specialiști, au atras atenția asupra poziției topografice a reprezentărilor artei rupestre. Ei au arătat că picturile și gravurile din cercul franco-cantabric, indiferent cum sînt așezate pe piatră, ornamentează mai ales pereții galeriilor și sălilor din fundul peșterii, aflate la cîteva sute de metri de la intrare, deoarece numai acolo condițiile au fost favorabile conservării lor.

Dintre animalele reprezentate, A. Leroi-Gourhan a remarcat cuplul bizon-cal, ca subiect central al temelor, însoțit uneori de alte animale de vînat și de pradă, iar în mod cu totul excepțional de păsări, pești, insecte și plante. Artistul paleolitic a reprezentat animalele fără stilizare sau schematizare, în poziție normală, verticală sau, uneori, din profil, proporția variind nu numai de la o peșteră la alta, ci și în interiorul aceleiași peșteri, de la un panou la altul. Redarea animalelor din profil sau cu gîtul întors confirmă cunoașterea de către oamenii primitivi a perspectivei, biruirea unor dificultăți de exprimare în piatră și, mai ales, studierea amănunțită a modelelor în traiul de zi cu zi.

De aceeași atenție s-au bucurat din partea specialiștilor și imaginile realizate în tehnica gravurii cu dalta sau a picturii cu culori de natură minerală, pe bază de oxid de fier pentru roșu, ocru pentru galben și oxid de mangan pentru brun-închis. Aceste culori, la care se adaugă și altele, de natură organică, după ce erau sfărîmate pe palete de piatră și apoi dizolvate, se aplicau cu degetul ori cu pensule simple, din păr de animal sau din pene, pe pereții peșterilor. Ne uimesc la aceste figuri, uneori de mărime naturală (ca acelea din peștera Marsoulas, unde sînt redați un bizon și un cal policrom, de peste 2 m lungime), vigoarea tușei, perfecțiunea atitudinilor și siguranța trăsăturilor.

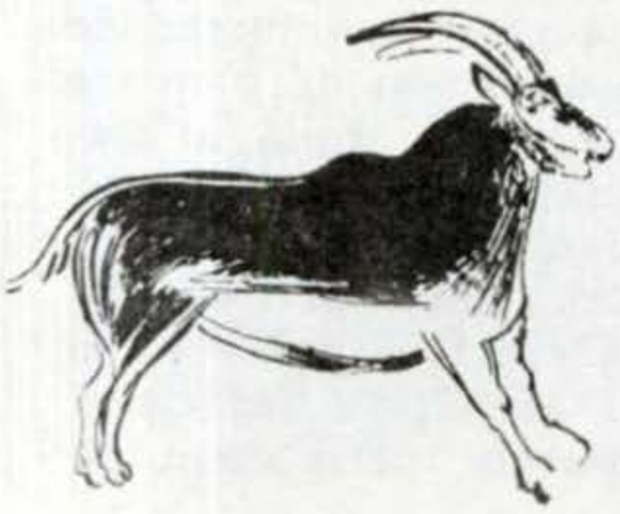

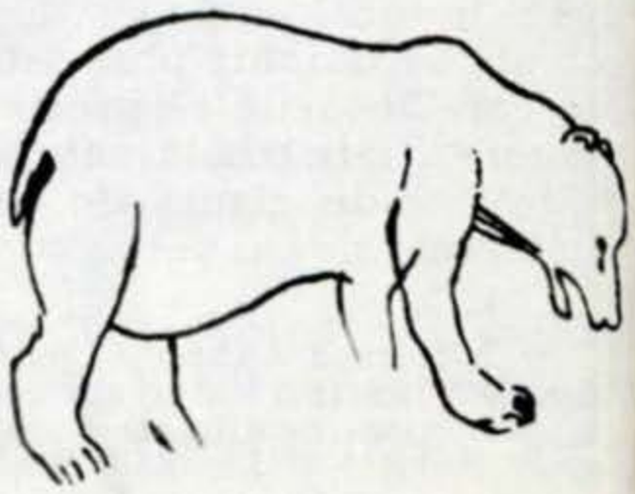

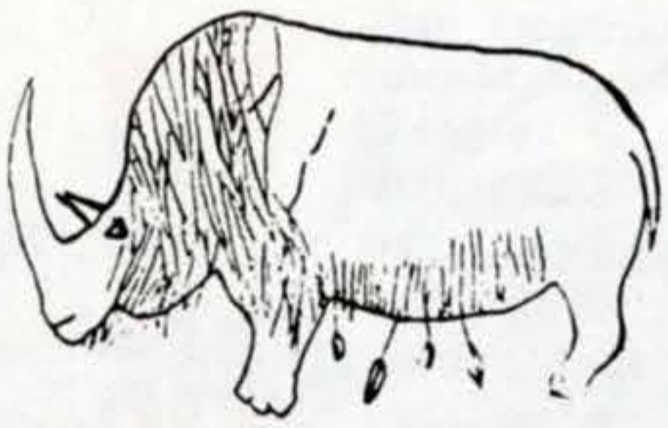

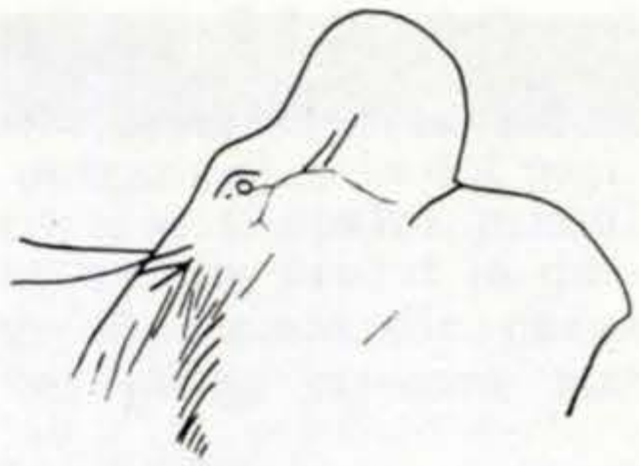

În arta rupestră, omul este înfățișat mai rar, în comparație cu animalele. Puținele imagini de acest gen reprezintă de obicei bărbați scunzi, redați schematic, în întregime sau parțial (numai capul) și cu trăsături mixte, de om și animal. Această asimilare om-animal este atît de perfectă, încît uneori este imposibil de precizat dacă animalul are trăsături umane sau dacă o figură omenească era îmbrăcată în blană de animal. În această privință sînt semnificative figurile din peștera Les Trois Frères. Oamenii de aici au fața de pasăre, urechi și coarne de ren, corp și coadă de cal, labele anterioare de urs sau felină și picioarele de om, reprezentînd mai curînd — după A.Leroi-Gourhan — un ansamblu de simboluri decît oameni deghizați.

...și 150 mîini roșii

În multe locuri, pe pereții peșterilor se văd un fel de jocuri de urme de mîini, amprente roșii și negre. 150 de astfel de amprente, majoritatea de adulți și uneori de copii, se află în peștera Marsoulas. Unele imagini lasă impresia că sînt ale unor mîini mutilate, cu unul sau mai multe degete retezate. Semnificația acestor urme de mîini cu degete mutilate nu este clarificată. După unii, ar fi vorba de un tratament, de o pictură cu finalitate medicală. Dar această explicație nu este valabilă pentru imagini ca cele de la Maltravieso, ce vădesc îngrozitoare mutilări, probabil rezultat al unor amputări de natură chirurgicală. Aici avem de-a face cu un sîngeros ritual, cu sacrificarea voluntară a degetelor, operație, care, pe baza unor observații din etnografie, s-a interpretat ca putînd fi legată de unele superstiții sau reprezentînd un semn de doliu la moartea unui copil, soții sau căpetenii. Un alt gen de amprente, înfățișînd mîini cu degetele desfăcute într-un gest de implorare, care apar deseori în imaginile rupestre, este atestat ulterior sub această formă în unele credințe neolitice.

Atît aceste reprezentări de mîini, cît și scenele de vînătoare sau figurile separate, au constituit subiecte de discuție.

Teoria clasică, potrivit căreia arta paleolitică, îndeosebi cea din grupul franco-cantabric, are o bază magică sau religioasă, a avut și are încă mulți adepți, printre care arheologii H. Obermaier, J. Maringer, H. Breuil. Susținătorii acestei teorii, bazîndu-se pe date de etnografie comparată, consideră că omul paleolitic reprezenta animale pe care urma să le vîneze, ca și săgeți, lănci și răni, pentru a avea succes la vînătoare, după cum reda și animale de pradă, în credința superstițioasă că astfel va fi apărat de ele. Se crede că, în același scop, pe lîngă gesturi cuvinte și descîntece, pe care nu le putem cunoaște, vînătorii ar fi practicat dansuri, purtînd măști sau piei de animale, practici atestate, după cum am văzut, de urmele de pași din peșterile de la Tuc d'Audoubert, Niaux etc. Ei ar fi recurs și la alte ritualuri, după cum o dovedesc orificiile produse de săgeți și lănci de pe plastica zoomorfă de lut din peștera de la Montespan.

Se presupune că aceste ritualuri puteau fi practicate atît de mici grupuri de vînători, cît și de colectivități tribale; în care caz dansurile aveau loc în încăperile cu reprezentări artistice din interiorul peșterilor, considerate adevărate sanctuare. Potrivit acestei interpretări a existat o legătură magică și mistică între om și unele animale, pe care acesta, reprezentîndu-le, credea că le însuflețește, socotindu-le asemănătoare lui. Astfel s-ar explica expresia umană a unor animale sau existența unor figuri mixte de om-animal. În același context magico-religios, ar fi posibil, după unii arheologi, ca în unele încăperi speciale să fi avut loc și ritualul inițierii adolescenților.

O ciudată îmbinare de viețuitoare, un posibil simbol al fertilității (peștera Lorthet)

Dar o nouă teorie își face loc în lumea arheologilor. Ea este susținută de A. Leroi-Gourhan, A. Laming-Emperaire și alții și pornește mai ales de la observații făcute în peștera Le Portel. Potrivit acestui nou punct de vedere, arta paleolitică nu este legată în primul rînd de magia vînatului, ci de diviziunea speciilor în cupluri de sexe reprezentate simbolic. Astfel, simboluri ale sexului masculin ar fi combinația cal — semne alungite — săgeți, iar ale celui feminin, suita de imagini bizon — semne pline — răni. După A. Leroi-Gourhan, toate aceste figuri și semne sînt o încercare a oamenilor din paleolitic de a înțelege organizarea lumii vii. Specialistul amintit nu exclude însă nici posibilitatea ca unele din reprezentările de animale și oameni să fie în legătură cu anumite practici magice și, eventual, cu o mitologie primitivă. Desigur că în viitor o interpretare cu mai puține necunoscute va explica mai bine dinamica compozițiilor rupestre din vestul Europei. În felul acesta se va ajunge la o înțelegere mai adîncă a semnificației artei paleolitice din această zonă, inclusiv din Pirinei, în directă legătură cu stadiul dezvoltării social-economice din paleoliticul superior. În ciuda faptului că este cea mai îndepărtată în timp, ne este totuși foarte accesibilă.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Beltran A., Robert R, Vezian J., **La cueva de le Portel**, Zaragoza, 1966; Breuil H., **Quatre cents siècles d'art parietal: les cavernes ornées de l'âge du renne**, Montignac, 1952; Graziosi P., **L'arte dell'antica età della pietra**, Florența, 1956; Laming-Emperaire A., **La signification de l'art rupestre paléolithique**, Paris, 1962; Leroi-Gourhan A., **Préhistoire de l'art occidental**, Paris, 1965; idem, **Les religions de la Préhistoire**, ed. 2-a, Paris, 1971; Nougier., L., **L'art préhistorique**, Paris, 1966; Lantier R., **L'art préhistorique**, Paris, 1961; Müler-Karpe, **Handbuch der Vorgeschichte**, vol. I, München, 1966.

AVEŢI UN LOC PÎNĂ ÎN CENTRU ?

ION PÎNCU

Ianuarie 1943.
Era una din zilele
de sfîrşit ale lunii.
Pornisem
din str. Şcoala Floreasca
nr. 34,
unde funcţiona o tipografie
ilegală
a partidului.
Sub braţ duceam un pachet
destul de voluminos,
cu exemplare din primul număr
al ziarului patriotic
România liberă.
Împachetarea se făcuse
cu mare atenţie,
folosindu-se ambalaj multicolor
de la magazinul de lux
„Dragomir Niculescu".
Mă asigurasem şi cu un bon de plată
fals,
pentru a putea justifica
la nevoie
că pachetul conţinea alimente.

Maşina nr. 114...

Zăpada spulberată de vînt se ridica în vîrtejuri. Nu puteai vedea la doi paşi. Dar cu toată vitregia timpului primul număr al ziarului trebuia predat la destinaţie. Gîndeam că tocmai din cauza viscolului mă voi putea strecura mai uşor.

Ajunsesem pînă în str. Toamnei, înotînd din greu prin nămeţi. De aici trebuia să ajung în str. Berzei, unde mă aştepta cel căruia urma să-i predau pachetul. Prudenţa îmi cerea, însă, să străbat un traseu complicat, în aşa fel încît eventualii urmăritori să-mi piardă urma. Din Toamnei m-am îndreptat spre Piaţa Rosetti. Odată ajuns aici am hotărît să iau un taxi. Am aşteptat cu răbdare, dar nu se vedea nici unul. Cînd eram pe punctul de a porni mai departe pe jos, a apărut un automobil gîfîind din greu. Am făcut semn să oprească. Mă bucuram că nu voi întîrzia la întîlnire; punctualitatea era o condiţie obligatorie a muncii noastre în anii ilegalităţii. Cînd maşina s-a apropiat, am văzut cu groază că purta numărul 114. Ştiam numerele maşinilor folosite de Siguranţă. Cea pe care o oprisem era a celebrului agent Guşă, vînător de comunişti. Ce bine ar fi să nu oprească! Dar dacă opreşte? Să fug? Aş deveni suspect. Maşina s-a oprit. În spate, un om scund, tînăr încă, cu mustăcioară, foarte îngîndurat. Acesta era Guşă. Am deschis uşa şi am întrebat, adoptînd un ton şi o mină ce se voiau cît mai degajate.

— Aveţi un loc?

Am fost invitat să urc. M-am aşezat în dreapta agentului, ţinînd pachetul spre uşă. I-am cerut scuze pentru îndrăzneală, dînd-o pe seama viscolului. M-a întrebat cu un ton binevoitor:

— Unde vrei să cobori?

— Pe undeva pe lîngă Universitate, i-am răspuns, dîndu-mi silinţa ca pachetul să treacă cît mai neobservat.

Ce se va întîmpla oare? Guşă cunoştea foarte mulţi comunişti. Avea o bună memorie vizuală. Oare ştia cine sînt? Nu mai îndrăzneam să scot o vorbă. Am simţit, însă, nevoia de a-i distrage cumva atenţia. Am scos tabachera, oferindu-i o ţigară. M-a refuzat, spunînd că nu fumează. Mi-am cerut permisiunea s-aprind eu una. Gîndurile mi se-nvălmăşeau. Dacă Guşă se prefăcea că nu mă cunoaşte, şi după ce cobor mă va urmări? Dar dacă, într-adevăr, nu mă cunoaşte? (Îmi lăsasem mustaţă şi-n fiecare lună o tundeam altfel.)

Peste toate aceste frămîntări și îndoieli se ridica un singur gînd: pachetul trebuia predat.

„Teribilul" Gușă nu m-a recunoscut. Am scos „doi poli" și i-am întins șoferului, mulțumind în același timp lui Gușă pentru bunăvoință. După plecarea mașinii m-am cufundat din nou în viforniță. Am mers pînă în strada Academiei, de unde am luat o altă mașină. La 11 fix, intram pe str. Berzei, predîndu-i tovarășului meu de legătură, prețiosul pachet.

Misiunea fusese îndeplinită.

...și o „nevinovată" cutie de bomboane

1943. Dimineață senină de iunie. Soarele puternic îmi alungase parcă oboseala celor 72 ore de lucru continuu, petrecute în tipografie. Era ora 8 și, conform indicațiilor, trebuia să ajung în strada Armenească, pentru a aduce hîrtia necesară tipăririi unor materiale de partid. Casa din strada Armenească era înconjurată de imobile în care locuiau familii de hitleriști și era nevoie de multă grijă pentru a nu le trezi suspiciunea.

Am luat hîrtia, împachetînd-o cu grijă. Peste pachet am pus diferite alimente. Coșul meu nu trezea nici cea mai mică bănuială; orice cetățean gospodar merge la piață. Am ajuns cu bine. Bucuros de reușită, m-am pregătit să fac a doua ieșire. Materialul tipărit trebuia predat celor care răspundeau de difuzarea lui. Am calculat dinainte totul cu mare precizie. Dar de data aceasta, lucrurile s-au petrecut conform proverbului: „Socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg".

La ora 12 urma să fiu cu manifestele în str. Popa Tatu. Am ajuns cu bine în Calea Dorobanți. Dintr-o dată, în spatele meu, a apărut un cordon de soldați. În pas alergător au înconjurat Piața Dorobanților, blocînd căile de acces pînă în Șoseaua Ștefan cel Mare. Razie! Căzusem în capcană! Nu era nici o scăpare!... Acestea mi-au fost primele gînduri.

Pachetul nu era prea mare, aveam asupra mea doar vreo două sute de manifeste. Pentru a deruta organele de Siguranță, manifestele, de format mic, aveau o primă filă cu un titlu fals: **Lumină în întuneric — Cinema „Femina" — bul. Elisabeta 12. Continuarea marelui succes de la Cinema „Aro"!** În colțul de jos un motto: **„...uneori, în viață, se petrec mari fapte care par unora nelimpezi, întunecate. O singură rază de lumină etc...".**

Dar — prin conținutul lor — ar fi fost suficient unul singur pentru a fi arestat. La ce-mi puteau folosi actele false, oricît de bine erau ele ticluite? Într-adevăr, pe ele figuram cu alt nume și altă adresă, dar dacă aș fi fost reținut în zona respectivă periclitam însăși existența tipografiei, fiindcă m-ar fi recunoscut vecinii.

S-arunc pachetul? În nici un caz: el trebuia s-ajungă la destinație! Agenții Siguranței și Gestapoului foiau în jurul meu. Știam că ar fi dat orice pentru a depista tipografia noastră. Parcă mă cufundasem într-o mare de întuneric, nu-mi venea nici o idee. Eram atît de emoționat, încît fruntea mi se umezise de sudoare. Mergeam spre Șoseaua Ștefan cel Mare, cînd, deodată, am zărit firma Cofetăriei „Angelescu". Am intrat, comandînd o înghețată dublă și-o prăjitură. Nu era nimeni la cele cîteva măsuțe.

Apoi am cerut o cutie cu bomboane, de o anumită dimensiune. Cînd vînzătoarea a dispărut pentru cîteva minute după un paravan, mi-am pus în aplicare planul. Am scos bomboanele și le-am pus în buzunar, iar în locul lor am introdus manifestele.

Afară începuse să plouă. Am așteptat cîteva minute, dar văzînd că ploaia nu încetinește, am plecat. Spre a înlătura orice bănuială am cumpărat un buchet frumos de flori. Un tînăr care merge la întîlnire cu iubita lui — astfel trebuia să apar eu în ochii agenților.

După ce mi-a controlat actele, agentul de la punctul de control mi-a dat voie să plec. M-am îndepărtat spre strada Grigore Alexandrescu, dar n-am făcut nici zece pași și am auzit că sînt întrebat:

— Dar ce ai în pachet?

Mi-a înghețat sîngele în vine. Și, totuși, am ridicat cutia, apropiind-o de nasul lui:

— Dumneata nu vezi?

Fără s-aștept răspunsul, am pornit mai departe. La fiecare pas îmi ziceam în gînd: „Acum mă cheamă! Acum mă cheamă!...".

În colțul străzii Gr. Alexandrescu — un alt agent. Mă măsura cu privirea din cap pînă-n picioare. Am luat o mină cît mai veselă cu putință, mirosind cu satisfacție buchetul, și am trecut pe lîngă el.

Am mai făcut cîțiva pași și am strecurat o privire furișă înapoi; mi-am dat seama că nu se mai uita după mine.

Iată-mă pe strada Roma. Am răsuflat ușurat. Schimbînd două taxiuri, am reușit s-ajung la timp, la destinație.

Cînd m-am înapoiat, tovarășii mei au remarcat un număr sporit de fire de păr alb la tîmplele mele. Sau poate că așa li se părea lor...

Anul revoluționar 1848 în Europa

ZILE DE MARTIE LA BERLIN

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Dacă în ianuarie 1848 insurecția de la Palermo a reprezentat primul moment al valului înnoitor ce va cuprinde treptat aproape întreaga Europă, dacă evenimentele de la Paris din februarie-iunie* au avut cel mai puternic răsunet, revoluția din Germania a îmbrăcat poate cea mai complexă formă.

În anii 40 ai secolului trecut, Germania devenise punctul nodal al tuturor contradicțiilor economice, sociale și politice ale epocii; ele se conturau sub forma antagonismului dintre clasa dominantă a nobilimii și cea a burgheziei — în ascensiune din punct de vedere economic, dar dominată încă politic de structura feudalo-absolutistă a societății germane — dintre marii proprietari funciari și țărani — asupra cărora mai apăsau multe servituți feudale — în sfîrșit, dintre burghezie și proletariat, expresie a noilor relații de producție în plină dezvoltare.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973 și 10/1973.

Nerezolvarea problemei naţionale a ascuţit în cea mai mare măsură acest complex de contradicţii. Pe de o parte, fărîmiţarea Germaniei în 38 state (regate, principate, ducate, oraşe libere) constituite formal într-o Confederaţie, reprezenta o piedică serioasă pentru dezvoltarea societăţii germane în condiţiile capitalismului ascendent. Pe de alta, principalele puteri membre ale Confederaţiei, Austria în primul rînd, dar şi Prusia, asupreau, sub aspect economic şi politic, părţi ale unor naţiuni străine sau chiar naţiuni întregi, împiedicînd procesul de constituire a unor state naţionale independente.

Toate acestea explică faptul că, spre mijlocul secolului XIX, Germania devenise un puternic centru al mişcării revoluţionare europene. În aceeaşi perioadă aici se năştea, de altfel, şi marxismul.

Complexitatea de contradicţii ce caracteriza Germania prerevoluţionară, a determinat în timpul evenimentelor de la 1848 şi o diversitate de forme de luptă, de la ridicări locale ale maselor ţărăneşti pînă la luptele pe baricade ale populaţiei din Viena şi Berlin — care au răsturnat guverne şi au smuls monarhilor serioase concesii politice — sau de la dezbaterile Parlamentului de la Frankfurt (întrunit pentru a realiza unitatea germană şi a da viitoarei Germanii unificate o constituţie) pînă la ridicarea armată a maselor populare din Praga, care luptau împotriva dominaţiei austriece, adică împotriva principalului stat din cadrul Confederaţiei.

În centrul tuturor acestor forme de luptă a stat însă problema de bază a naţiunii germane: distrugerea statului militarist-absolutist prusac, cît şi a celui reacţionar, multinaţional austriac, principalii apărători ai reacţiunii feudalo-absolutiste, şi realizarea unei Germanii unite şi democratice.

Revoluţia burghezo-democratică de la 1848 din Germania, care a cuprins statele Baden, Württemberg, Bavaria, Austria (inclusiv posesiunile Habsburgilor din afara Confederaţiei Germane), Hessa, Prusia (inclusiv Posnania în exteriorul hotarelor Confederaţiei), Hanovra, Turingia şi Saxonia, nu a avut însă un caracter unitar nici sub aspectul ei organizatoric, luînd forma unor mişcări separate, fără o legătură propriu-zisă între ele, şi nici din punct de vedere al programului. Nu a existat o unitate de vederi între diferitele forţe sociale participante la revoluţie, nici în privinţa modelului care ar fi trebuit să stea la baza viitorului stat unitar şi nici în cea a limitelor conţinutului de revendicări social-politice. Acest ultim aspect — care, de altfel, reprezintă, pe lîngă amintita fărîmiţare pe plan organizatoric a mişcării revoluţionare germane de la 1848, una din cauzele înfrîngerii — se explică în primul rînd prin teama burgheziei de proletariat. Aşa se face că burghezia din Germania a ajuns, încă din primele momente ale revoluţiei, la un compromis cu monarhii diferitelor state şi cu clasa reacţionară a junkerilor. „Pe cînd în Franţa burghezia a păşit în fruntea contrarevoluţiei după ce a răsturnat orice obstacol care stătea în calea propriei ei dominaţii de clasă — scria Karl Marx în **Neue Rheinische Zeitung** din 7 noiembrie 1848 — în Germania ea se tîrăşte umilă în coada monarhiei absolute şi a feudalismului, înainte de a-şi fi asigurat măcar primele condiţii vitale ale propriei ei libertăţi cetăţeneşti şi ale dominaţiei ei".

„La cîntecul cocoşului galic"

„Revoluţie la Paris! Proclamarea Republicii! [...] Răzmeriţa de la Paris din 24 februarie a luat o întorsătură cu totul neaşteptată. A izbucnit revoluţia. Lupta s-a îndreptat împotriva monarhiei. Ca urmare a evenimentelor [...], după ce toate concesiile pe care regele le oferise fuseseră respinse, Republica a fost proclamată".

Ştirea publicată de către **Kölnische Zeitung** străbate cu repeziciune întreaga Germanie. Principii, Bundestagul, junkerii şi marii capitalişti, diplomaţii şi birocraţii rămîn consternaţi de teribila zdruncinare care a pus capăt regimului aparent solid al lui Ludovic-Filip. Pentru masele largi ale poporului german, revoluţia pariziană apare însă ca o rază de lumină a unei lumi noi.

Peste tot se adună grupuri de cetăţeni emoţionaţi şi curioşi, înspăimîntaţi sau plini de speranţă, după cum le dictează interesele. Ziarele, pe atunci cu un tiraj redus, devin cu totul insuficiente. În faţa redacţiilor se îmbulzesc zilnic sute de oameni. Se formează de la sine grupuri mai mari sau mai mici de cetăţeni care îşi împărtăşesc ultimele ştiri şi foarte adesea, de la sine, se ivesc vorbitori ce comentează în faţa auditoriului evenimentele.

În Germania de sud-vest, unde amintirea marii revoluţii franceze din 1789-1794 era mai vie, vestea răsturnării „monarhiei din iulie"* are efectul unui fulger căzut asupra unui butoi cu pulbere. „Ziua libertăţii a sosit. Înainte! — este strigătul vremii. Mizeria poporului trebuie să aibă un sfîrşit" — se poate citi într-un manifest răspîndit în Mannheim încă la 27 februarie. În aceeaşi zi, în oraşul amintit, o impunătoare adunare populară hotărăşte trimiterea unei „peti-

* Referire la iulie 1830: după revoluţia care a dus la abdicarea lui Carol X, puterea a fost preluată de Ludovic-Filip.

ţii" la Karlsruhe, capitala marelui Ducat Baden. Se cere alcătuirea unei Gărzi naţionale, libertatea presei şi un Parlament pentru întreaga Germanie. Petiţia primeşte în Capitala ducatului şi sprijinul liderilor burgheziei radicale; guvernul, ameninţat şi de o mare manifestaţie a populaţiei oraşului (1 martie), trebuie pînă la urmă să avizeze favorabil.

se situează în fruntea mişcării, preluînd însă numai acele revendicări şi împlinind numai acele cereri care servesc propriilor lor interese.

În majoritatea statelor germane unde revoluţia a izbucnit se introduc libertăţile fundamentale ale cetăţenilor, se lărgeşte sistemul parlamentar şi se desfiinţează servituţile feudale. Dar burghezia,

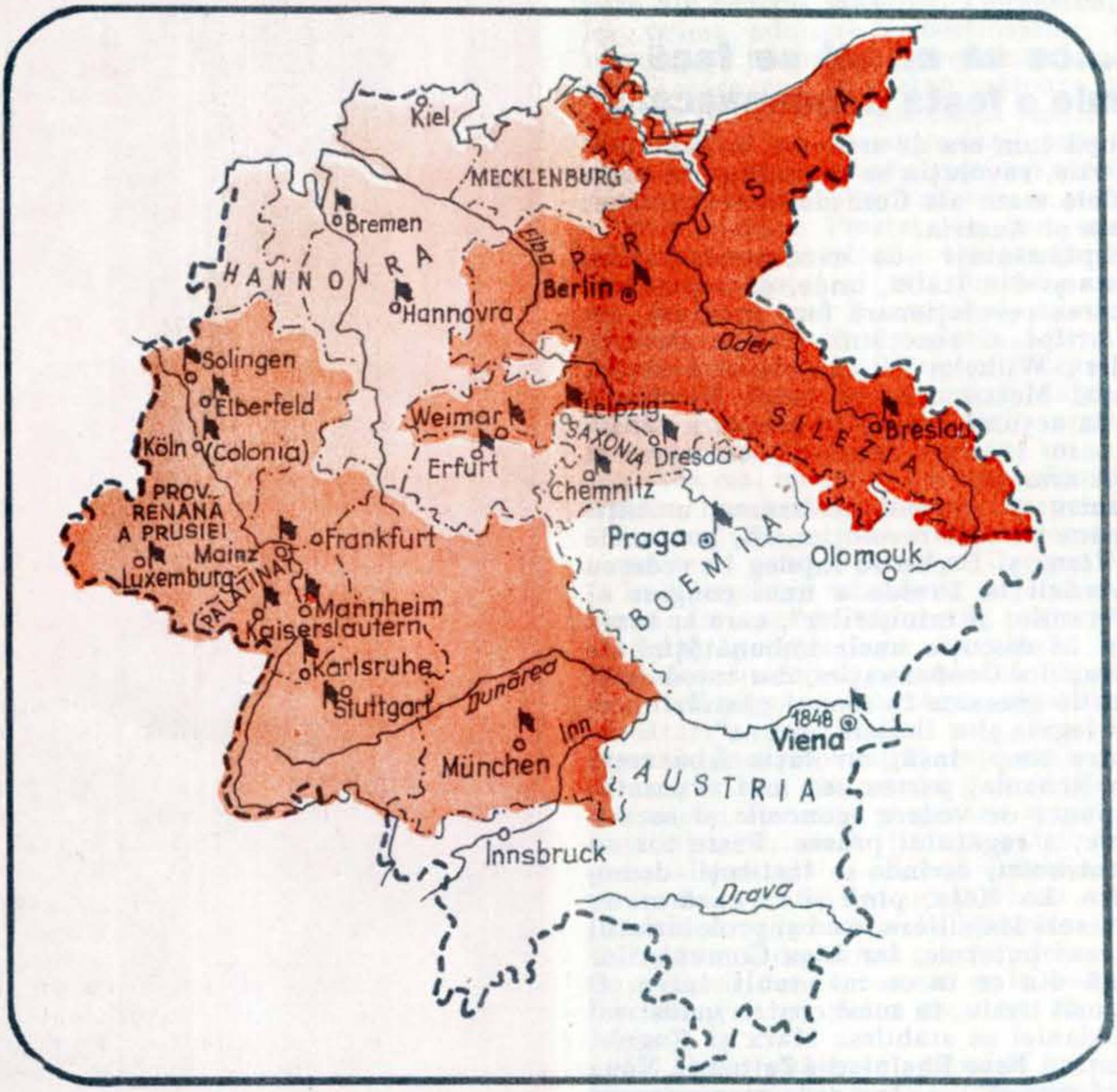

Hartă a Confederaţiei Germane, cu principalele focare revoluţionare (după Atlas istorie, *sub conducerea prof. univ. Ştefan Pascu)*

În p. 45: *un escadron de dragoni îşi face apariţia în faţa palatului lovind cu sabia în dreapta şi în stînga*

Revoluţia se întinde cu repeziciune şi în celelalte state germane din sud şi din vest. „La Nassau o revoluţie împlinită, la München studenţii, pictorii şi muncitorii în plină insurecţie, la Kassel revoluţie în faţa uşii, la Berlin teamă nelimitată şi agitare, în întreaga Germanie de Vest, libertatea presei şi Garda naţională au fost proclamate" — înştiinţează Engels, cu entuziasm, pe Karl Marx, la 8 martie 1848. Peste tot, vechile guverne reacţionare sînt demise şi reprezentanţii burgheziei liberale aduşi la putere. Aceştia, profitînd de nemulţumirea maselor, de teama poporului răsculat, caută să frîneze mersul înainte al revoluţiei, să propage moderaţie, urmăreşte să ajungă la realizarea programului pe calea obţinerii unor concesii din partea capetelor încoronate. În zilele de martie 1848 ea este însă de multe ori depăşită, ceea ce o împinge, în lunile următoare, la compromisuri din ce în ce mai mari cu reacţiunea.

Pe domeniile nobiliare se ridică şi ţăranii, atacînd castelele şi incendiind arhivele, ale căror documente dau o formă de legalitate servituţilor feudale.

În aceeași vreme, în ziua de 5 martie, la Heidelberg se întrunesc 51 lideri ai burgheziei din diferite state germane pentru a pune la cale convocarea unui Parlament al întregii Germanii, care urmează să găsească formula realizării unității naționale.

Pe drept cuvînt, cîntul „cocoșului galic" a anunțat și în Germania ivirea zorilor*.

„...ca să nu mi se facă și mie o festă nebunească..."

După cum era de așteptat, în următoarele zile, revoluția se extinde și în principalele state ale Confederației Germane: Prusia și Austria.

Înspăimîntați de evenimentele din Franța și din Italia, unde, de asemenea, mișcarea revoluționară face progrese, cei trei stîlpi ai reacțiunii, regele Prusiei, Frederic-Wilhelm IV, cancelarul Austriei, prințul Metternich, și țarul Nicolae I trec la acțiuni conjugate pentru a zădărnici sau înăbuși revoluția cu ajutorul forței armate.

Pentru a preveni realizarea unității germane pe cale revoluționară, guvernele din Viena și Berlin se înțeleg în vederea convocării la Dresda a unui congres al „suveranilor și miniștrilor", care ar urma să ia în discuție unele îmbunătățiri ale instituțiilor Confederației, dar totodată și măsurile necesare în scopul păstrării „ordinii legale și a liniștii interne".

Între timp, însă, revoluția izbucnește și în Renania, partea cea mai avansată, din punct de vedere economic și social-politic, a regatului prusac. Peste tot au loc întruniri, cerîndu-se instituții democratice. La Köln, pînă și în cazărmi se poate auzi Marsilieza. Aici și proletariatul este mai puternic, iar Liga Comuniștilor cîștigă din ce în ce mai mult teren. O lună mai tîrziu, în acest centru industrial al Renaniei se stabilesc Marx și Engels, înființînd **Neue Rheinische Zeitung** („Noua gazetă renană"), a cărei redacție va deveni un adevărat stat major de luptă al proletariatului.

Încă la 3 martie, orașul Köln este martorul unor puternice manifestații muncitorești, ale căror revendicări democratice depășesc cu mult pe cele ale burgheziei liberale. La ordinul municipalității, armata intervine brutal.

Și la Berlin sînt luate serioase măsuri militare, căci poporul începe să se miște. Muncitorii, împinși de mizeria în care erau nevoiți să trăiască, se agită, mai ales la auzul știrii că la Paris un reprezentant al muncitorimii a intrat în guvern

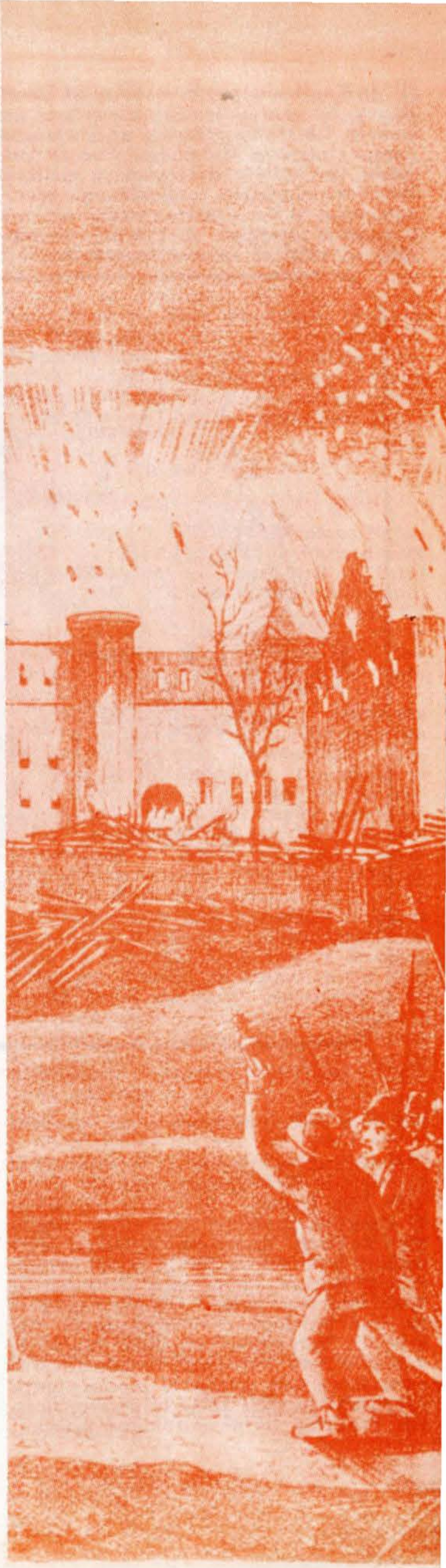

* Expresia, preluată în 1848 de Karl Marx, aparține poetului german Heinrich Heine, care se referise la ecoul revoluției franceze din iulie 1830 în Germania.

și că noua cîrmuire a promis lucrătorilor că le va veni în sprijin.

Prin oraș circulă zvonuri alarmante. În berării și cafenele, burghezii, cu ziarul în mînă comentează evenimentele zilei. Armata este consemnată în cazărmi. Cîteva tunuri apar pe Kopernicker Strasse, ceea ce mărește și mai mult tensiunea.

La 6 martie, pe înserate, în elegantul parc din centrul orașului, Tiergarten, are loc prima adunare a berlinezilor, care încearcă să formuleze „revendicările poporului" către rege. În zilele următoare, acest colț de recreere al „societății înalte" devine centrul unor manifestații populare, a căror amploare este în continuă creștere. Aici se redactează la 7 martie o „petiție" către monarhul Prusiei, în care se cere recunoașterea libertăților cetățenești, înarmarea poporului și înlăturarea șomajului. Se face apel la consiliul municipal al Berlinului pentru a duce „adresa" la palat. Înalții funcționari municipali nu se declară de acord; în schimb, după dezbateri furtunoase la Primăria orașului, ei înaintează o altă petiție, cu un conținut ceva mai moderat, corespunzător intereselor burgheziei pe care o reprezintă. Printre altele, se ridică și problema unei constituții pentru întreaga Germanie.

În Tiergarten adunările populare continuă. În seara de 13 martie, peste 10 000 cetățeni, printre care un număr impozant de muncitori, protestează împotriva asupririi poporului de către „capitaliști și cămătari", revendicînd un minister al muncii. Încă în timpul după-amiezii, în urma știrilor, alarmante pentru guvern, sosite din Renania și pentru a intimida populația berlineză, în fața palatului regal și a arsenalului au fost amplasate tunuri, iar pe străzile orașului au apărut patrule de jandarmi. La Brandenburger Tor a avut loc o primă ciocnire între masa de cetățeni, ce se întorceau de la o adunare din Tiergarten, și un escadron de cavalerie.

În ziua următoare, primind pe consilierii municipali care i-au înaintat mult discutata „petiție", regele este nevoit să promită introducerea unor instituții democratice. Pe străzi, populația este însă hărțuită de armată. Între timp sosește o știre care determină o și mai mare agitație, atît în rîndul maselor, cît și al guvernanților: la Viena a izbucnit revoluția, la 13 martie cancelarul Metternich, principalul mentor al reacțiunii europene, a fost nevoit să demisioneze, poporul răsculat cere un regim constituțional. „Acum va trebui să plec la Berlin, pentru ca să nu mi se facă și mie o festă nebunească...", declară regele Prusiei curtenilor săi din Potsdam, la auzul celor petrecute în capitala Austriei.

„Moşulică, tu nu înţelegi...“

Regele a avut dreptate în temerea sa. După numai cîteva zile, o mare demonstraţie cetăţenească are loc în faţa palatului din Berlin. Pînă atunci întrunirile, manifestaţiile de stradă, ciocnirile între populaţie şi armată se ţinuseră lanţ.

În zorii zilei de 18 martie, cetăţenii Capitalei încep să se adune în faţa reşedinţei berlineze a regelui Frederic-Wilhelm. Sînt muncitori, studenţi şi profesori, funcţionari, burghezi de toate categoriile. Chiar şi elemente ale vîrfurilor burgheze iau parte, de astă dată, la manifestaţie, nemulţumite că monarhul şi camarila nobiliară de la palat au refuzat să le satisfacă în întregime cererile şi că armata, în intervenţiile ei pe străzile Berlinului, „nu se uita unde lovea“, nefăcînd deosebire între şapcă şi joben.

La ora 10 dimineaţa este primită la palat o deputăţie a cetăţenilor din Köln, urmată mai apoi de una a municipalităţii berlineze. Regele, înspăimîntat pe moment de agravarea situaţiei locale, dar şi de ştirile primite de la Viena, trebuie să cedeze. La ora prînzului, **Allgemeine Preussische Zeitung,** în ediţie specială, anunţă concesiile pe care monarhul este dispus să le facă. „Regele vrea libertatea presei; regele vrea să fie convocat imediat un **Landtag** («Parlament provincial»); regele vrea o constituţie pe cele mai liberale baze pentru toate statele germane; regele vrea să vadă fluturînd un steag naţional german; regele vrea ca toate barierele vamale să cadă; regele vrea ca Prusia să fie în fruntea acestei mişcări“ — anunţă în acelaşi timp, cu voce răsunătoare, primarul Naunyn, de pe balconul palatului, unde apare şi monarhul în speranţa că prin această manevră va reuşi să potolească mulţimea.

Toţi burghezii participanţi la demonstraţie, văzînd în promisiunile palatului şi ale guvernului satisfacerea revendicărilor lor, salută cu entuziasm pe rege. Multe feţe rămîn însă mohorîte. „Nouă, oamenilor săraci, nu ne ajută cu nimic toate acestea“ — se poate auzi în rîndurile celor de faţă. Atît guvernul cît şi burghezii încearcă să potolească nemulţumirea muncitorilor. „S-a încuviinţat mai mult decît se ceruse“ — se adresează un domn în vîrstă, purtînd cu eleganţă un joben, unui lucrător care priveşte întunecat spre piaţa palatului. „Moşulică, tu nu înţelegi, nu s-a încuviinţat nimic“ — răspunde lucrătorul domnului cu joben, care nu este altul decît cunoscutul jurist Friedrich Carl von Savigny.

Sînt două lumi, două mentalităţi care se înfruntă.

„Văd clătinîndu-se coroana pe capul Maiestăţii Voastre“

Frederic-Wilhelm se retrage din balcon, dar nu şi armata din curtea palatului. În faţa porţii rămîne o parte a regimentului de gardă, urît de popor pentru excesele sale din timpul ciocnirilor ce avuseseră loc în zilele precedente pe străzile Berlinului. Prezenţa soldaţilor care reprimaseră întrunirile populare nu poate să semene decît neîncredere în rîndul manifestanţilor. „Afară armata! Soldaţii să fie retraşi!“ — începe din nou să strige mulţimea, readusă la realitate. Cîţiva credincioşi ai regelui, pentru a produce diversiune, ridică un steag cu culorile

Desen de T. Hosemann, înfăţişînd pe lăcătuşii Ernst Zinna şi Glasenapp, care s-au distins în luptele pe baricadele Berlinului

În pp. 48-49: *detaşamente de ţărani şi muncitori înarmaţi atacînd Castelul Waldenburg (Silezia)*

Prusiei. O minoritate a celor de față încearcă din nou să aplaude. „Negru-roșu-auriu!“ scandează atunci mulțimea, manifestînd pentru stindardul Confederației Germane, devenit simbol al unității naționale.

Un escadron de dragoni își face apariția, lovind cu sabia în dreapta și în stînga, pentru a împrăștia pe manifestanți. În sunetul tobelor intervine mai apoi și o companie de grenadieri cu baioneta la pușcă. „Trădare! La arme! Pe baricade!“ — strigătul se răspîndește cu repeziciune în întregul oraș.

„Către ora 5 după-amiază — arată mai tîrziu un martor ocular — întregul oraș, chiar și cartierele cele mai îndepărtate, erau acoperite de baricade care, în unele străzi, ajungeau pînă în dreptul primelor etaje“ ale caselor. „Douăsprezece baricade din trăsuri, vagoane de omnibus, saci de lînă, bîrne, se ridicaseră doar pe Königstrasse“ — se poate citi într-o altă mărturie a timpului. Magazinele de arme sînt golite. Mulți se înarmează cu ce le vine la îndemînă: săbii, sape, răngi. Sînt folosite pînă și armele din recuzita teatrului de operă.

Pe la orele 3-4, trupele deschid focul asupra primelor baricade de pe străzile centrale Werderstrasse și în colțul dintre Jägerstrasse și Oberwallstrasse, din apropierea palatului regal, iar după un ceas începe atacul organizat al armatei pe Königstrasse [azi Rathaustrasse — **n.a.**] care este acoperită de baricade pînă în Alexanderplatz. Casă cu casă, metru cu metru trebuie să fie cucerit de către soldații regelui, asupra cărora se trage nu numai din spatele baricadelor, ci și de la ferestrele clădirilor, în timp ce de pe acoperișuri sînt bombardați cu pietre și cu alte obiecte. Lupte sîngeroase se desfășoară și pe alte străzi, peste tot cu participarea masivă a muncitorilor și studenților. Dar pot fi văzuți cu arma în mînă și funcționari, profesori, medici, negustori. Femeile dau primele ajutoare răniților și aprovizionează cu cele necesare pe răsculați. Mulți copii ajută la turnarea gloanțelor. Lupta devine generală. Peste tot flutură tricolorul, negru-roșu-auriu, al unității germane. Printre comandanții de baricade se numără strungarul Helfe, doctorul veterinar Urban, consilierul municipal Berends, mecanicul Siegrist.

La lăsatul serii, trupele regale ajung stăpîne pe Königstrasse, dar cu tot efortul nu reușesc să cucerească baricadele din Alexanderplatz, care rezistă toată noaptea.

În acest timp la palat nu doarme nimeni. Sosesc neîncetat diferite deputății ale burgheziei berlineze, cerînd regelui să înceteze lupta, căci întregul oraș se află în spatele baricadelor. „Văd clătinîndu-se coroana pe capul Maiestății Voastre“ — s-ar fi adresat monarhului, încă șovăitor, maiorul von Vincke, un favorit al regelui, mai clarvăzător decît restul consilierilor regali.

„Jos pălăria!“

Cine l-a convins pînă la urmă pe rege să depună pentru moment armele, nu se știe. Cert este că în dimineața de 19 martie armata primește ordin să se retragă. Lupta se sfîrșește. În aceeași zi regele numește un așa-zis „guvern de tranziție“, condus de contele Adolf von Arnim-Boitzenburg. Străzile se umplu de oameni curioși, mulți dintre ei cu fețe radiind de bucurie. Pe Unter den Linden își fac din nou apariția diferiții mondeni obișnuiți ai orașului. Dar dinspre Alexanderplatz o masă de oameni, în frunte cu luptătorii de pe baricade, ducînd leșurile celor căzuți, se îndreaptă către palat.

„Să vină regele!“ — strigă mulțimea după ce depune morții, cu rănile deschise, în curtea palatului. De teama unei noi ridicări armate a poporului, perechea regală, cu figuri înălbite de spaimă, apare într-unul din balcoane. Se face o liniște mormîntală. „Jos pălăria!“ poruncește o voce din popor și regele Prusiei, ca și toți cei prezenți, se descoperă în fața eroilor căzuți pe baricade în ziua și noaptea lui 18 martie 1848.

O pagină din istoria revoluției s-a încheiat printr-o victorie a poporului berlinez. Dar burghezia liberală ajunsă la putere, de teama maselor populare, a mersului înainte al revoluției, va aluneca pe panta compromisurilor cu junkerii și cu monarhia prusacă, ceea ce va caracteriza nu numai episoadele următoare ale revoluției de la 1848, dar și întreaga desfășurare ulterioară a societății germane pînă la primul război mondial.

Eroii de la 18 martie, îngropați cu alai la Friedrichshain, au fost curînd uitați de domnii cu joben, ce se vor plimba satisfăcuți pe Unter den Linden, dar au rămas în memoria celor care au dus mai departe și pe noi culmi lupta începută de ei.

MICROCRONOLOGIE

1848

Februarie 27 – izbucnirea revoluției în Germania.

Martie 1-15 – ridicarea țăranilor din Baden. Mișcarea se întinde în Württemberg, Hessa, Bavaria.
Răscoală la Karlsruhe (Baden). Sub presiunea maselor, Landtagul promite introducerea votului universal, anularea privilegiilor și „aplanarea conflictului dintre muncă și capital". Ulterior marele duce Leopold de Baden aduce la putere un guvern al burgheziei liberale.
La Köln (Renania: provincie sub stăpînirea Prusiei) are loc, sub conducerea Ligii Comuniștilor, o mare adunare a muncitorilor, răspîndită, după un timp, de armată.
Deputații municipali din Leipzig, cu revendicări asemănătoare celor din restul statelor germane („revendicările din martie") declanșează revoluția din Regatul Saxoniei. Izbucnind mișcări și la Dresda, regele Frederic-August II este nevoit să ridice cenzura și să convoace Landtagul (9 martie). Ulterior se formează un guvern liberal.

Martie 4-23 – mișcări cu rezultate similare au loc și în statele Hessa-Darmstadt, Hessa-Kassel, Hanovra, Mecklenburg-Schwerin, Nassau.

Martie 5 – la Heidelberg, 51 reprezentanți ai opoziției liberale și democratice din statele de sud și vest ale Confederației Germane hotărăsc convocarea unui „Preparlament" la Frankfurt pe Main, care să pregătească întrunirea unei Adunări Constituante pentru întreaga Germanie. Burghezia liberală ia conducerea mișcării în vederea realizării unității statale a poporului german.

Martie 6 – prima adunare din Tiergarten a cetățenilor din Berlin.

Martie 11 – constituirea noului organ central al Ligii Comuniștilor la Paris. K. Marx, ales președinte, organizează în săptămînile următoare repatrierea a 300-400 muncitori germani, care să participe la revoluție.

Martie 13-15 – prima răscoală a populației din Viena. Demisia cancelarului Metternich.

Martie 13-16 – ciocniri între populație și armată pe străzile Berlinului, în timp ce mai multe deputății cer regelui acceptarea „revendicărilor din martie".

Martie 18-19 – insurecția armată a berlinezilor, încheiată cu victoria maselor.

Martie 21-mai – răscoale ale țărănimii în Prusia Centrală și de Est, revendicînd abolirea obligațiilor feudale și împărțirea domeniilor nobiliare. Nefiind sprijinite de burghezie, mișcările sînt ușor reprimate. De teamă, mulți proprietari desființează totuși o serie de obligații ale țărănimii.

Martie 21-29 – Marx și Engels elaborează platforma politică a Ligii Comuniștilor în revoluție, **Revendicările Partidului Comunist în Germania,** care sub formă de foi volante sînt distribuite muncitorilor germani care plecau din Franța spre țară.

Martie 26 – mare adunare populară la Berlin. Muncitorii cer o lege electorală democratică, înființarea unui Minister al Muncii, pensii pentru invaliditate provocată de accidente de muncă ș.a. Acțiunea este precedată de înființarea primelor asociații muncitorești.

Martie 30 – înființarea „Uniunii poporului" (Berlin), cu o participare însemnată a muncitorilor.

Martie 31-aprilie 3 – sesiunea Preparlamentului din Frankfurt pe Main. Liberalii și democrații moderați resping programul democraților de stînga pentru înființarea unei Republici Federale. Se hotărăște ținerea de alegeri (potrivit sistemului electoral din fiecare stat german), pentru o Adunare Națională Constituantă (viitorul Parlament de la Frankfurt).

Martie (sfîrșit) - mai – nenumărate greve muncitorești pentru majorarea salariilor și reducerea zilei de lucru.

Aprilie 5 – din inițiativa organului central, condus de Marx, membrii Ligii Comuniștilor înființează la Mainz o Uniune culturală a muncitorilor. Se face un apel către toți muncitorii din Germania să creeze asemenea uniuni.

Aprilie 11 – Marx și Engels sosesc la Köln și încep pregătirile în vederea editării unui mare cotidian politic.

Aprilie 27 – la Köln ia ființă Liga Democratică, ce va milita pentru crearea unei Republici Germane.

Mai 18 – Deschiderea Adunării Naționale de la Frankfurt pe Main. Sub influența majorității liberale și conservatoare, Parlamentul se limitează la redactarea unei **Constituții imperiale,** în loc să preia puterea legislativă și executivă în întreaga țară.

Iunie 1 – apare la Köln primul număr din **Neue Rheinische Zeitung** („Noua gazetă renană") sub conducerea lui Marx și Engels.

Iunie 14-16 primul Congres democrat de la Frankfurt pe Main. Programul adoptat prevede înființarea unei Republici.

Iulie 12 – dizolvarea Bundestagului (veche adunare reprezentativă a Confederației Germane). Atribuțiile sale trec asupra noii administrații imperiale.
Guvernul liberal din Württemberg interzice activitatea Comitetului democratic din Stuttgart. Burghezia ajunsă la putere trece la acțiuni contrarevoluționare.

Iulie 31 – în Schweidnitz (Silezia), armata deschide focul asupra Gărzii naționale. Încă un semn al contrarevoluției ce se apropie.

August 23-septembrie 11 – Marx pleacă la Berlin și Viena pentru a întări legăturile cu organizațiile democrate și muncitorești de acolo și pentru a le îndemna la o luptă mai hotărîtă împotriva contrarevoluției din Prusia și Austria.

Septembrie 11 – regele Prusiei pune la cale un plan secret pentru victoria contrarevoluției. În zilele următoare au loc concentrări de trupe în jurul Berlinului.

Septembrie 17 – aproximativ 20 000 demonstranți din Frankfurt cer democraților de stînga să părăsească Adunarea Națională și să se constituie într-un „Parlament al poporului". În urma unor demonstrații ale maselor înarmate, guvernul central din Frankfurt cheamă în ajutor trupe austriece și prusace.

Septembrie 18 – lupte pe baricade la Frankfurt. Insurecția este reprimată de armată.

Septembrie 25 – mișcări și lupte de stradă în Köln. Administrația prusacă introduce starea de asediu. **Noua gazetă renană** este temporar suspendată. Arestări. Engels, pentru a scăpa de urmărire, părăsește orașul.

Octombrie 1 – Parchetul din Köln pune sub urmărire judiciară pe Karl Marx și Friedrich Engels.

Octombrie 26-30 – al doilea Congres al democraților de la Berlin se pronunță în favoarea proclamării Republicii. Delegații se împart în două fracțiuni (moderați și social-revoluționari) în funcție de poziția adoptată față de revendicările muncitorești.

(Continuare în p. 96)

„Plini de încredere în înțelepciunea și în simpatiile Dietei din Frankfurt"

Printre actele referitoare la revoluția din anii 1848-1849, păstrate în arhive germane, se află și originalul unui document înaintat de conducătorii revoluției de la 1848 din Țara Românească reprezentanților Statelor Germane întruniți în Adunarea constituantă intrată în istorie sub numele de Parlamentul din Frankfurt*. Este vorba de textul circularei adresat de revoluționarii români guvernelor Marilor Puteri din Apus, după intrarea trupelor străine în țară, în care ei protestau împotriva brutalei intervenții. Textul a fost însoțit și de o mică scrisoare-adresă, păstrată și ea.

Faptul că revoluționarii români se adresau nu numai Marilor Puteri—Anglia, Franța, Austria și Prusia — ci și Parlamentului din Frankfurt—creație a revoluției—care avea ca obiectiv unificarea Statelor Germane într-un stat național, este deosebit de semnificativ. El reflectă înrudirea dintre evenimentele consumate în diverse regiuni ale Europei anilor 1848-1849, conștiința încadrării în același uriaș val revoluționar care a trecut peste pămîntul bătrînului continent de la țărmurile Atlanticului pînă la Vistula și din Sicilia pînă la Marea Baltică. Deși revoluția din Țara Românească fusese înfrîntă, ca urmare a intervenției armatelor otomane și țariste, conducătorii acesteia au continuat, în emigrație, acțiunea de captare a interesului puterilor europene pentru soarta Principatelor.

Este, de asemenea, de subliniat faptul că revoluționarii din Țara Românească se făceau purtători de cuvînt și ai fraților lor din Moldova, atunci cînd cereau sprijinul Parlamentului din Frankfurt și al Marilor Puteri europene împotriva forțelor intervenționiste. Această atitudine era expresia colaborării emigrației din Principate după înăbușirea revoluției, urmarea firească a conlucrării din timpul evenimentelor revoluționare, a caracterului unitar al revoluției de la 1848 din țările române.

Reproducem textul integral, tradus din limba franceză.

Dr. Mircea N. POPA

Anexa I

Domnule Președinte,

Subsemnații, membri ai Guvernului Provizoriu și delegați ai emigrației române, au onoarea a vă transmite protestul alăturat, comunicat în același timp Domnului Ministru al Afacerilor Străine al Puterii centrale germane.

Plini de încredere în înțelepciunea și în simpatiile Dietei din Frankfurt, au crezut de datoria lor să aducă omagiu patriotismului Adunării adresîndu-vă o copie a acestui important document și rugîndu-vă să binevoiți a-l comunica Camerii.

Sîntem cu respect,
Domnule Președinte,
ai Dumneavoastră foarte umili
și foarte supuși servitori

Februarie 1849

Chr. Tell, I. Maiorescu, G.Magheru, A.G. Golescu, I.I. Filipescu, I. Eliade, Ștefan Golescu, Gr.Grădișteanu, C.B.Bălcescu, N. Golescu, I. Voinescu, N. Pleșoianu, D.Brătianu, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, A. Hristofi, Bolintineanu, Ipătescu, N. Bălcescu, P. Teulescu, Boliac, Aristia, Arhimandrit Snagoveanu, Theologu, N. Crezzulesku.

Domnului Președinte al Dietei din Frankfurt.

Anexa II

Protestul românilor din Valahia adresat Angliei, Austriei, Franței și Prusiei.

Națiunea românilor din Valahia, așezată la marginile Europei și ale libertății, s-a ridicat în masă, acum opt luni, nu pentru a recuceri în întregime moștenirea părinților ei, așa cum i s-a imputat pe nedrept, ci pentru a-și cere drepturile garantate de vechile sale tratate cu Imperiul otoman.

Tributari Sublimei Porți, cu toate privilegiile unei legislații și unei administrații independente, românii din Valahia au respectat prerogativele Curții Suzerane și au mers chiar pînă la a supune în mod voluntar aprobării Sultanului Constituția ale cărei baze ei le-au întocmit în virtutea autonomiei lor.

Dar în același timp ei au declarat că resping pentru totdeauna înșelătorul protectorat al Rusiei — în ceea ce acesta era contrar drepturilor și intereselor Principatului, suportat și nu acceptat de ei.

(Continuare în p. 71)

* Stadtarchiv Frankfurt am Main, Deutsche Verfassunggebeude, Reichsversammlung („Nationalversammlung") Mai 1848 — Juni 1849. Ausschluss für völkerrechtliche und internationale Fragen. Pet. 7226 a, Pet. 7226 a.l.

TABĂRA DE LA RÎURENI

DUMITRU ALMAŞ

„Misiunea unui guvern revoluţionar e foarte simplă: să propage şi să înarmeze revoluţia, iată datoria lui. Să toarne adică în sufletul poporului convingeri revoluţionare şi apoi să-i pună arma în mînă şi să-i spună: acum cînd ai o credinţă, fii gata să mori pentru ea".

N. BĂLCESCU

Orice revoluţie are nevoie de o forţă armată, creată de ea pentru propria-i afirmare şi victorie. În 1848, marea şi aproape generala eroare a conducătorilor revoluţiilor a fost tocmai slaba organizare militară în faţa uriaşei puteri represive a contrarevoluţiei. Toate revoluţiile din acel an şi-au întocmit gărzile lor naţionale. Majoritatea lor — cea italiană, poloneză, română, maghiară — au format şi armate care au schiţat sau au angajat lupte eroice pentru libertate. La cele mai multe popoare, forţa armată era cu atît mai indispensabilă mişcărilor revoluţionare cu cît, aceste mişcări şi-au pus ca obiectiv şi eliberarea naţională. Astfel mişcarea revoluţionară a voluntariatului s-a înscris ca un ilustru fenomen istoric şi ca un prilej pentru desfăşurarea unor activităţi eroice, cum a fost cea a lui Giuseppe Garibaldi. Polonezii au alcătuit o legiune armată în Franţa, una în Italia, condusă de poetul Adam Mickiewics, şi una în Posnan, condusă de Mieroslawski. Revoluţionarii maghiari, mai bine dotaţi cu cadre ofiţereşti şi chiar cu arme, au alcă-

tuit o mare armată populară (peste 170 000 oameni), obținînd, pînă în vara anului 1849, răsunătoare victorii. Revoluția românilor din Transilvania s-a bizuit, în primul rînd, pe eroica oaste populară a lui Avram Iancu și a tribunilor săi, apărători ai dreptății românești în această revoluție.

Sub curcubeul speranțelor

Organizarea apărării armate a revoluției a fost una din marile datorii ale guvernului provizoriu din București. „Adunați-vă cu toții supt steagurile patriei — se spunea în **Proclamațiunea Revoluțiunii în Țeara Românească.** Cele trei colori naționale vă sînt curcubeul speranțelor". În afară de Tell, ofițeri de seamă ca Pleșoianu, Cristofi, Magheru s-au încadrat în revoluție, la Islaz sau la București, chiar din primul ceas. În ziua de 11 iunie 1848, cînd Gh. Bibescu a încercat să vorbească oștirii și să-i probeze fidelitatea față de tron, un ofițer, căpitanul Fărcășanu, a ieșit în fața frontului și, curajos, a spus domnitorului: „Să primești Constituția, care a decretat-o poporul român!". În **Amintirile** sale, Lăcusteanu adept al vechiului regim, numește acest gest o „insolență revoluționară".

Sub asprul impuls al evenimentelor, în urma trădărilor săvîrșite de coloneii Solomon și Odobescu, în urma celor două comploturi ale boierimii reacționare, guvernul provizoriu a trebuit să treacă la organizarea armată a revoluției. Ministrul de Război în guvernul provizoriu era Christian Tell. Încă din 18 iunie, Gh. Magheru a fost numit „general căpitan al armiilor neregulate și șef al gvardiilor naționale din toată România", cu misiunea de a forma și instrui unitățile militare necesare apărării cu arma a revoluției și a patriei. Așa cum constata C.A. Rosetti, se impunea de „a ne apăra țara cu armele" împotriva contrarevoluției interne și externe. Bălcescu stabilea astfel misiunea oștirii revoluționare: „a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți chiar vărsînd sîngele nostru". El era convins că o nație, oricît de mică, în cetatea dreptății sale poate fi ucisă, dar înfrîntă niciodată.

Organizarea ostășească a poporului revoluționar nu era, de fel, o treabă ușoară; reacțiunea boierească era încă foarte puternică, activă și influentă, iar fruntașii revoluției aveau puncte de vedere diferite în această vitală problemă. Dacă Bălcescu, Golescu-Negru, C.A. Rosetti, Magheru susțineau, cu înfocare, armarea poporului, Eliade-Rădulescu și alți moderați socoteau că, ținînd seama de posibilitatea intervenției celor două mari forțe contrarevoluționare — Imperiile otoman și țarist — poporului român nu-i rămînea decît lupta pe „cale morală" și „legală". Adică să ceară, în fața lumii, respectarea drepturilor lui la autonomie și excluderea oricărei imixtiuni străine. La toate acestea se adăuga lipsa armamentului și a echipamentului militar, ca și faptul că unii dintre militari, ca, de pildă Tell, nu acționau energic, ci se lăsau influențați de Eliade și chiar de boierii care se temeau să pună arma în mîna poporului. Chiar și atunci cînd s-a hotărît crearea taberei militare, sub conducerea generalului Magheru, Eliade-Rădulescu—spre pildă—n-a conceput-o ca pe o forță reală, ci i-a acordat doar un rol simbolic: în caz de violare a teritoriului, „să protesteze cu armele în mînă".

Totuși organizarea unei tabere militare s-a impus ca un fenomen și un moment al revoluției pașoptiste din Țara Românească. La 25 iunie, N. Bălcescu, sub impresia unei posibile intervenții contrarevoluționare, cerea „măsuri grabnice și energice pentru a organiza o rezistență". După el, acest lucru era posibil numai prin însuflețirea poporului la luptă. Propunea și măsuri practice: să se procure cît mai repede arme și să se adune provizii în munți, „ca să avem cu ce ne hrăni acolo", în caz de invazie. S-a ajuns la ideea creării unei tabere militare, revoluționare și populare capabilă să canalizeze energia și elanul patriotic al poporului întru păstrarea libertății. S-a discutat mult și problema cooperării cu revoluția românilor din Transilvania, iar organizarea ostășească din Munții Apuseni a slujit adesea ca imbold și ca model. Mulți, în cap cu I. Ghica, vedeau Transilvania „ca refugiul revoluției române în caz de a fi învinsă". Chiar alegerea și stabilirea locului pentru viitoarea tabără s-a conjugat cu această eventuală colaborare între revoluționarii munteni și transilvăneni. Magheru și alți revoluționari au hotărît ca tabăra să fie orînduită în miazănoaptea Olteniei, acolo de unde pornise și Tudor Vladimirescu și unde stăruia o tradiție revoluționară și eroică încă din 1821.

Valul de voluntari

Așa s-a ajuns la „tabăra de la Rîureni" sau Cîmpul lui Traian. La alegerea acestui loc, a contat și faptul că Oltenia era mai ușor de apărat, că aici existau încă panduri cu marea lor faimă revoluționară, că pe Olt în sus se putea stabili o legătură relativ ușoară cu Consiliul Național Român de la Sibiu, că generalul Magheru, foarte popular în Oltenia, putea antrena o intensă mișcare de voluntariat. Magheru a venit la Rîureni cu 500 oșteni. Recrutarea voluntarilor s-a

pornit, imediat, în toată țara și, îndeosebi, în Oltenia. De pretutindeni s-au prezentat, tineri și vîrstnici panduri „volintiri", dorobanți. Instrucțiunile lui Magheru cereau ca aceștia să fie „oameni vrednici de toată credința" și „încercați la arme", să fie credincioși „nației române, apărînd-o din toate puterile, împotriva oricărui atac și asuprire". În jurămîntul depus, voluntarii se angajau să apere revoluția și patria, chiar „jărfind viața".

Deși întîmpina multe piedici din partea reacțiunii, mișcarea voluntarilor s-a desfășurat entuziastă în toată țara. În unele cazuri, cum a fost cel al Stolojenilor, boierii au încercat să strîngă și ei cete de panduri voluntari, pentru a crea confuzii. Dar țăranii nu s-au lăsat prinși în mreje și au venit spre tabăra revoluționară a lui Magheru. Acesta prin ținuta lui impunătoare și prin energia sa, îl amintea pe Tudor Vladimirescu. Știa cum să se adreseze poporului pe care-l cunoștea foarte bine, vorbea simplu, clar și hotărît. Magheru a fost ajutat de o serie de ofițeri apropiați lui, deveniți entuziaști recrutori și instructori, de comisarii de propagandă — cum au fost C. Brezoianu, D. Oprinie — ca și de mulți alții, panduri, preoți, profesori etc. Un sprijin important în popularizarea taberei și a mișcării de voluntariat l-au dat ziarele **Poporul suveran** și **Pruncul român.** În articolul **Drepturile românilor către Înalta Poartă,** N. Bălcescu adresa poporului o înflăcărată chemare la luptă pentru apărarea libertății naționale.

Valul de voluntari a curs spre Rîureni cu mult entuziasm exprimînd practic adeziunea poporului la idealurile revoluției și răspunsul lui la nevoia inexorabilă de a o apăra împotrivă oricărei primejdii. În tabără, Magheru a început opera de instruire, de „mustru", cu o deosebită grijă pentru disciplină. Pe lîngă colaboratorii săi apropiați cum au fost N. Pleșoianu, Al. Cristofi, Gr. Marghiloman, Șt. Bonteș, o contribuție de seamă și-au adus și cîțiva ofițeri străini, cum au fost francezii Sabatties și Dessain ori colonelul polonez Zablocki, care a invitat și alți compatrioți, specialiști în probleme de artilerie.

Pentru Magheru, ca și pentru alți conducători, era limpede că tabăra revoluționară va fi, într-adevăr, puternică numai atunci cînd fiecare „volintir" va fi convins că luptă pentru apărarea patriei sale, în care revoluția garantează „emanciparea completă a clăcașilor", cu alte cuvinte, înlăturarea obligațiilor feudale și împroprietărirea țăranilor. Magheru cerea voluntarilor din tabără să lupte pentru revoluție și pentru libertate „pînă la o picătură de sînge". Dar ca acest sacrificiu să aibă un temei, invita guvernul provizoriu „să nu se strămute cîtuși de puțin din statornica datorie de a sprijini Constituția în toată întregimea ei".

S-au strîns la Rîureni peste 10 000 voluntari și s-ar fi putut strînge de zece ori mai mulți. De altfel, dacă se ține seama și de ordinul de deplasare a unor trupe din Oltenia și Muntenia spre Rîmnicul Vîlcea, ni se pare adevărată afirmația lui Eliade-Rădulescu, că, la Rîureni, s-au adunat cam 30 000 oameni, gata să lupte pentru patrie. Un corespondent al **Gazetei de Transilvania,** asistînd la o manevră a unităților din tabără, scria emoționat: „Vărsai lacrimi văzînd o putere armată română atît de mare".

„Arme! Arme! Dați-mi arme!..."

Chiar de la începutul ei, tabăra a suferit mult din pricina aprovizionării extrem de grele și, mai ales, a gravei lipse de armament. Abia la 5 septembrie, guvernul provizoriu a acordat 3 000 galbeni pentru necesitățile taberei. Multe din cheltuielile de la începutul organizării s-au acoperit, din donații benevole și mai ales din punga generalului Magheru. Bălcescu a cerut, în repetate rînduri, să se comande arme în străinătate. Al. G. Golescu (Negru) a fost trimis peste graniță și cu misiunea de a dobîndi „ajutor de arme". El a propus să se înființeze, urgent cu ajutorul specialiștilor din Transilvania și Serbia, „o bună fabrică de pușci". Din străinătate, acest harnic emisar al revoluției românești a obținut promisiunea guvernului francez de a trimite românilor 5 000 puști. Ele, însă, trebuiau să treacă prin Constantinopol și, desigur, n-au putut ajunge niciodată. Lipsa de arme a constituit unul dintre cele mai dificile obstacole în efortul patriotic de apărare a revoluției. Magheru și alții au făcut tot ce-au putut; au adus puștile găsite la județe, revolverele confiscate de la reacționari; Pleșoianu a trimis din Craiova la Rîureni 420 puști; o adresă semnată de Christian Tell vorbește de 20 000 „patroane" (cartușe) expediate pentru tabăra lui Magheru. Fierarii satelor, ca pe vremurile legendarei apărări antiotomane, au meșterit în atelierele lor săbii, sulițe, lănci. Pandurii care aveau arme, oricît de vechi erau, au venit cu ele; țăranii s-au bizuit pe uneltele lor clasice, folosite în timpul răscoalelor ca arme de temut: coasa, furca, toporul, îmblăciul. Dar toți nădăjduiau că vor dobîndi arme moderne, cu care să-și poată valorifica entuziasmul revoluționar. În repetate rînduri, și cu cea mai mare insistență, generalul Magheru s-a adresat guvernului provizoriu și apoi locotenenței domnești, lui C.A. Rosetti, lui Tell și

multor altora cu aceeași cerere, dramatic formulată: „Arme! Arme! Dați-mi arme!".

Dar armele n-au putut veni, n-au putut trece prin zidul reacțiunii contrarevoluționare. Cu toate acestea, în scurta sa existență, tabăra de la Rîureni a produs o puternică impresie; entuziaștii o credeau instrumentul salvator al revoluției. La 8 septembrie cînd Fuad-efendi se apropia de București, Barbu Bălcescu scria către fratele său Nicolae: „Frate! fiți bravi și aveți curaj. Magheru va scăpa cauza noastră. Oh! de ai vedea tu tabăra sa! de ai vedea pe bravii săi panduri și dorobanți! Nu ai voi mai mult și nu ai putea visa măcar că cauza noastră poate să cază vreodată".

În brumele toamnei

Momentul dramatic, al marii încercări, pentru tabăra de la Rîureni a fost în acele zile negre din septembrie 1848, cînd armia lui Fuad-efendi se apropia de București, colaborînd cu trupele generalului Lüders, care veneau de peste Milcov. Cînd aceste fapte au produs descurajare în rîndurile revoluționarilor din București, tabăra de la Rîureni a devenit inima rezistenței populare și revoluționare, chiar dacă aceasta nu mai putea reprezenta decît „o împotrivire disperată" pentru a salva „onoarea revoluției noastre și viitorul poporului român", cum scria Magheru. Ca și Bălcescu, generalul socotea cedarea fără luptă drept o trădare. Lupta era cerută de voluntari, de panduri, de popor. Tabăra de la Rîureni se înfățișa în acele zile ca o sinteză a acestei mari, nestăvilite rîvne de a apăra patria și libertatea. Exprimînd această stare de spirit, Magheru socotea că cedarea fără arme, „fără nici o încercare de împotrivire" însemna „a primi jugul de fier al tiraniei", pe care poporul abia îl scuturase de pe grumazul său.

Toți cei care, ca Bălcescu, propuneau retragerea peste Olt și rezistența în și prin tabăra de la Rîureni, vedeau în această acțiune, chiar în condițiile insuccesului, un adevărat izvor de educație patriotică pentru urmași, care, cum se exprima Magheru, „ne vor răzbuna și vor ușura umbrele noastre, făcînd să reînvie în patrie libertatea pentru care am pierit".

Vrednic de luat în seamă este și faptul că, prin tabăra de la Rîureni, Magheru a exercitat un control militar și politic asupra întregii Olteniei. Pe aceasta s-au bazat și cei care, în cap cu Bălcescu, au propus, în ceasul de grea cumpănă, puteri dictatoriale pentru comandantul taberei. La sfîrșitul lui august 1848, Bălcescu scria din Constantinopol lui Tell: „Pînă e vreme dați Magherului putere mare și estraordinară, ca să poată a organiza România Mică după cum o va înțelege el, schimbînd pe toți funcționarii care nu-i plac și arestînd pe toți cîți va socoti de cuviință". Dar conducerea revoluției a ezitat. „Calea morală" n-a funcționat. Forța a intervenit, brutală; Fuad-efendi a ocupat Capitala. La 13 septembrie, poporul din București a schițat o apărare spontană — pompierii lui Zăgănescu au luptat eroic în Dealul Spirii.

În tabăra lui de la Rîureni, între „volintirii", pandurii și dorobanții lui, Magheru n-a recunoscut căimăcămia trădătoare și a adresat poporului român patetice îndemnuri: „De aceea, o frații mei români, dacă în sînul nostru mai arde încă scînteia credinței, dacă în inima noastră mai viează încă amorul cel sacru al patriei, suferințele țării noastre ne mai umple ochii de lacrimi de sînge, dacă respectul către țărîna și umbrele eroilor străbuni ai noștri se mai ține în piepturile noastre, dacă vrednicia de om se mai păstrează încă în român, atunci să ne grăbim, o frații mei, să ne grăbim a le dovedi, căci patria plînge, căci libertatea sufere, căci naționalitatea română geme și ne cheamă a o mîntui".

Tabăra a mai funcționat la Rîureni încă 15 zile după căderea revoluției. În acest timp s-a dezlănțuit o adevărată acțiune de apărare a Olteniei. Magheru a plănuit chiar să ocupe Piteștii, Curtea de Argeș și Slatina, spre a putea apăra mai bine teritoriul de peste Olt. Dar n-a primit vreun ajutor eficient. Eliade a recomandat prudență, deci a demobilizat spiritul rezistenței, de teamă „să nu dea revoluției un caracter de rebelie". Consulii Angliei și Franței, de la care revoluționarii nădăjduiau totul, s-au împotrivit, de asemenea argumentînd că rezistența ar fi fost și inoportună și lipsită de șanse. Așa că, la 28 septembrie, generalul Magheru a hotărît desfacerea taberei. A invitat însă pe toți alcătuitorii ei a răspunde prompt la orice nouă chemare. Voluntarii s-au retras mîhniți, spre casele lor; mulți au fost urmăriți, persecutați, închiși, pedepsiți. Magheru s-a refugiat în Transilvania și apoi în Apus. În primăvara anului 1849, Bălcescu a mai încercat, în legătură cu Kossuth și cu Avram Iancu, să formeze o „legioană română" cu care să treacă munții, la sud, ca să răscoale din nou poporul. Încercare eroică, fără izbîndă. Contrarevoluția triumfa pretutindeni. Triumfa și împotriva românilor. Tabăra de la Rîureni nu mai putea reînvia. Istoria ei s-a scris acolo, pe malul Oltului, pe Cîmpul lui Traian, în fierbintea vară a lui 1848 și s-a stins în brumele toamnei aceluiași an. Rămîne totuși, o experiență care nu trebuie uitată. Iar Gh. Magheru, cum mărturisește I.Ghica, a devenit unul din oamenii cu care, pe drept cuvînt, „poporul se mîndrește... și-l socoate un erou".

70 ani de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia

ZORI ÎN PLINĂ NOAPTE

V. PONIZOVSKI

Acum şaptezeci de ani, între 30 iulie şi 23 august 1903, a avut loc Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Eveniment de importanţă istorică, congresul a marcat încheierea procesului de unificare a organizaţiilor revoluţionare marxiste şi crearea partidului clasei muncitoare din Rusia pe baza principiilor ideologice, politice şi organizatorice elaborate de Vladimir Ilici Lenin.

În fragmentele de mai jos, care fac parte dintr-o amplă reconstituire documentară, Zori în plină noapte, **scriitorul sovietic Vladimir Ponizovski evocă un moment culminant din lunga şi greaua luptă dusă de Lenin şi tovarăşii săi pentru pregătirea congresului.**

În ajun

De dimineaţă, la Peterhof, reşedinţa de vară a ţarului, Nicolaie II primea rapoartele. În anticameră, ministrul Afacerilor Interne, V.K.von Pleve, şi ministrul Învăţămîntului Public, Zengher, se întreţineau amical, aşteptînd să le vină rîndul.

— Precum vezi, stimate Viaceslav Konstantinovici, încorporarea în armată a studenţilor n-a potolit spiritele, se căină, clătinîndu-şi barba căruntă, Zengher. Pretutindeni manifestaţii, proteste, discursuri incendiare. Şi se agită mai ales tineretul, studenţimea.

— Le venim noi de hac, încercă să-l liniştească ministrul Afacerilor Interne. Pot să o informez confidenţial pe Excelenţa Voastră că am înăbuşit principalul focar de activitate subversivă, organizaţia „Iskra", care avea de gînd să convoace un congres al organizaţiilor sale locale în vederea unificării!

Însă nu despre banalele treburi cotidiene ale ministerului său — arestări, confiscări, denunţuri — se pregătea să raporteze monarhului Viaceslav von Pleve. Erau probleme mult mai importante la ordinea zilei. Peste cîteva zile Nicolaie II se pregătea să plece în pelerinaj în pustiul Sarov din gubernia Tamhov, locul de îngropăciune al sfîntului sihastru Serafim...

În acest timp, în Elveţia, la Geneva, se adunau delegaţii la congres. Delegatul de Petersburg, Alexandr Şotman, şi delegatul de Saratov, Martîn Leadov, care se cunoscuseră şi se împrieteniseră într-o locuinţă conspirativă, mergeau împreună la locul principal de întîlnire. Oraşul se terminase, clădirile mari făcuseră loc căsuţelor scunde, pierdute în verdeaţă, ale suburbiilor. Înaintea lor, pe şosea, venea un biciclist. Ceva, poate pălăria de paie sau poate chiar faţa cu pometii proeminenţi, cu ochii „mongoli", trăda în el un rus. Şi Leadov îl interpelă:

— Scuzaţi-mă, domnule: unde vine strada Foyer?

Tînărul bărbat sări de pe bicicletă şi se îndreptă zîmbind spre cei doi:

— Nu cumva veniţi la mine? Eu sînt Lenin.

— Eu sînt delegatul de Saratov, se recomandă Leadov, întinzînd mîna.

— Iar eu de Petersburg, se grăbi şi Şotman.

— Perfect! Chiar cu dumneavoastră trebuie să stau întîi de vorbă, se bucură Lenin. Poftiţi, locuiesc aici la doi paşi.

Memorii redacţiei ziarului ilegal Iskra *al cărui prim număr a apărut în 1900, la Leipzig: în rîndul de sus — V. I. Lenin şi G. V. Plehanov, în dreapta jos — N. K. Krupskaia*

Dar nu avu răbdare pînă acasă şi începu să-i descoase încă pe drum despre starea de spirit a muncitorilor, despre ciocnirile cu eserii [socialiştii — revoluţionari] şi alte probleme ale comitetelor locale.

Strada Foyer nr. 10

Prin casa de pe strada Foyer nr. 10 au trecut toţi delegaţii sosiţi la Geneva. Vladimir Ilici şi Nadejda Konstantinovna Krupskaia, primindu-şi oaspeţii, îi întrebau direct cum stau cu banii, fiindcă ştiau prea bine că nu toate comitetele locale aveau posibilitatea să asigure cheltuielile de deplasare. Ei se ocupau de masa şi găzduirea delegaţilor, ba chiar, în unele cazuri, de îmbrăcămintea şi încălţămintea lor.

Casa, compusă din trei cămăruţe şi bucătărie, zumzăia toată ziua ca un stup. Mobila era puţină şi modestă: mese de lemn date la rindea, încărcate cu ziare, reviste şi manuscrise, rafturi, cîteva scaune, în rest ambalaje de cărţi, de veselă. În dormitor, lîngă perete, o saltea pusă direct pe podea, iar pe un taburet — o lumînare înfiptă în gîtul unei sticle şi o călimară mare. Aici Lenin lucra nopţile, după ce se potolea agitaţia diurnă.

Şi lucra intens, mai intens ca niciodată. În casa de pe strada Foyer a elaborat el proiectele celor zece Rezoluţii ale congresului, Programul Congresului al II-lea al P.M.S.D.R., Regulamentul său, proiectul de Statut. **„E considerat membru al partidului oricine recunoaşte Programul lui şi sprijină partidul atît prin mijloace materiale, cît şi prin participarea sa personală într-una din organizaţiile partidului"**—acest prim punct fundamental din Statut avea să devină obiectul unor dispute înverşunate la viitorul congres...

Tot aici Lenin îşi scria articolele sale pentru **Iskra.**

În bucătărie, pe plită, fornăia de dimineaţa pînă seara un ceainic emailat pîntecos; în jurul plitei trebăluia, primind oaspeţi aşteptaţi şi neaşteptaţi, mama Nadejdei Konstantinovna. Şi mereu, la masă, în timpul plimbărilor prin parcul Monrepos sau în „camera rusească" de la cafeneaua „Landault" — discuţii aprinse şi interminabile.

Unde să se ţină congresul? În cele din urmă s-a optat pentru Bruxelles. Socialdemocraţii belgieni făgăduiseră să asigure toate condiţiile. Vladimir Ilici trimise la Bruxelles o „avangardă" — pe Zemliacika şi Gusev — pentru primirea şi cazarea delegaţilor. După cîteva zile au început şi ceilalţi să părăsească pe rînd Geneva. În grupuri mici, cumpărîndu-şi biletele din timp şi respectînd toate legile conspiraţiei, pentru ca să nu le dea de urmă agenţii **ohranei** ţariste. La sfîrşitul lui iulie au plecat şi Vladimir Ilici şi Nadejda Konstantinovna.

Anii de muncă neînchipuit de grea pentru crearea condiţiilor de unificare a partidului rămăseseră în urmă. Înainte era congresul.

Curaj, înțelepciune, experiență

Partidul leninist s-a născut într-un moment de cotitură în istoria universală. Era capitalismului industrial, a liberei concurențe, a dezvoltării relativ „pașnice" a țărilor capitaliste se încheiase. Capitalismul se transformase în imperialism — ultimul său stadiu și cel mai înalt.

Creînd partidul bolșevicilor, V.I.Lenin pornea de la ideea că, în condițiile imperialismului și ale revoluțiilor proletare, clasa muncitoare are nevoie de un partid de tip nou, cu adevărat revoluționar, cu adevărat comunist. Partidul de tip nou trebuia să se deosebească radical de partidele Internaționalei a II-a, adaptate la condițiile activității parlamentare pașnice și care, în ultimii ani ai secolului XIX, după moartea lui F. Engels, căzuseră tot mai mult sub influența oportunismului, a împăciuitorismului cu burghezia. Potrivit definiției lui V.I. Lenin, partidul trebuie să conducă lupta de clasă a proletariatului pentru transformarea revoluționară a societății, să fie forța conducătoare în perioada de trecere de la capitalism la socialism și apoi la comunism. Partidul trebuie să fie destul de curajos și ferm ca să poată conduce clasa muncitoare și pe aliații săi la asaltul fortărețelor capitalismului. El trebuie să aibă destulă înțelepciune politică și experiență ca să știe să se descurce în împrejurări complicate, care uneori se schimbau în ritm rapid, să aleagă just formele de luptă, să formuleze clar sarcinile apropiate și mai îndepărtate. El trebuie să aibă destulă suplețe politică și clarviziune ca să știe să ocolească orice obstacole neașteptate în drumul spre țel.

Pornind de la tezele teoretice ale lui K. Marx și F. Engels, sprijinindu-se pe experiența mișcării muncitorești ruse și mondiale, dezvoltînd creator marxismul, aplicîndu-l la epoca imperialismului, Lenin a creat o învățătură nouă și logică despre partid ca detașament înaintat, conștient, organizat al clasei muncitoare, ca formă superioară de organizare revoluționară. El a elaborat sub toate aspectele principiile teoretice, programatice și organizatorice ale partidului de tip nou, strategia și tactica bolșevismului, normele vieții de partid și principiile conducerii de partid.

Sub nemijlocita conducere a lui Vladimir Ilici Lenin, Congresul al II-lea a adoptat programul marxist-leninist, program de luptă a clasei muncitoare pentru victoria în revoluția burghezo-democratică, iar apoi în cea socialistă, pentru instaurarea dictaturii proletariatului ca instrument al transformării societății.

Alexandr PEDOSOV
doctor în științe istorice

În ziua aceea

Ce se întîmpla în lume și în Rusia în acea zi de 17 iulie?

În ziua aceea, în Catedrala Sfîntul Petru de la Vatican, după pertractări furtunoase, conclavul cardinalilor a ridicat în Sfîntul Scaun, rămas vacant prin moartea papei Leon XIII, pe cardinalul venețian Giuseppe Sarto, al 264-lea papă, care și-a luat numele de Pius X.

În timpul unei curse de probă cu un nou tip de automobil electric, regele Italiei [Victor Emmanuel III], însoțit de regină, fiind la volan, s-a tamponat de un copac, regina alegîndu-se cu contuziuni puternice.

Expediția căpitanului Roald Amundsen și-a continuat drumul spre nord. S-au deschis Conferința internațională de la Berlin consacrată telegrafiei fără fir și Congresul de geodezie de la Copenhaga.

În ziua aceea, la 17 iulie, întreaga Rusie oficială—a protipendadei, a funcționarilor și a polițiștilor, a liberalilor și a mic-burghezilor — era preocupată de festivitățile de la Sarov.

Ca înaintea unei bătălii hotărîtoare, comandanții de poliție, de jandarmerie, de armată și civilii fuseseră înarmați cu planul detaliat al pustiului Sarov și al împrejurimilor sale.

Rapoarte oficiale anunțau că „S-a adunat lume multă: vreo 25 000 oameni. Masele au o stare de spirit religioasă". Dar în același timp a fost expediat în secret prin poștă un pachet care conținea, printre altele, proclamația comitetului din Nijegorod al P.M.S.D.R. cu privire la „Festivitățile de la Sarov" și un extras dintr-o scrisoare semnată „Prohor", adresată la Perm: „Sfîntul Serafim se bucură aici de cinste mare. Cazacii trimiși special au pustiit totul în jur pe o rază de 50 verste. Populația își varsă focul pe sfînt și pentru motivul că, în plin treieriș, au fost trimiși cu toții, de la mic la mare, să repare drumurile și să dărîme toate construcțiile de lut și paie, ca priveliștea să nu întristeze ochii Maiestății Sale...".

Coperta primei ediții a volumului cuprinzînd textul integral al lucrărilor Congresului al II-lea al P.M.S.D.R.

Bruxelles, 30 iulie, ora 14,55

La 30 iulie 1903, ora 14,55, la Bruxelles, Gheorghi Plehanov, neputîndu-și ascunde emoția și lacrimile care îi umpleau ochii, anunță solemn:

— Tovarăși! Comitetul de organizare m-a însărcinat pe mine să deschid Congresul al II-lea al P.M.S.D.R... Vreau să cred că măcar cîtorva dintre noi cei de față le va fi dat să mai militeze încă mult timp sub steagul roșu, umăr la umăr cu noii luptători tineri, din ce în ce mai numeroși. Conjunctura care s-a creat este acum atît de favorabilă partidului nostru, încît fiecare dintre noi, social-democrații ruși, poate exclama, și probabil că a și făcut-o, și nu numai o dată, cu cuvintele poetului: **„Ce bine e să trăiești într-o asemenea epocă!“...**

Adresa clădirii în care a avut loc deschiderea congresului nu s-a păstrat. Se știe doar că era o magazie mare și întunecoasă în care se depozita făină sau lînă. Delegații ședeau pe bănci improvizate din scînduri negeluite; doar pentru prezidiu s-au găsit cîteva scaune. Masa prezidiului era și ea din scînduri grosolane. În spatele ei fereastra era acoperită cu o bucată de stambă de un roșu aprins, care părea că arde ca o flacără, iar la tribună se succedau vorbitori entuziaști, care spuneau că P.M.S.D.R. **„a devenit partidul cel mai puternic dintre toate partidele revoluționare și de opoziție existente în Rusia“.**

Da, cel mai puternic! Forța aceasta o simțeau în spatele lor toți cei 57 delegați, care reprezentau 26 organizații social-democrate. Cu douăzeci de ani în urmă, primul grup marxist din Rusia proclamase necesitatea creării unui asemenea partid. După cincisprezece ani a avut loc primul lui congres, la care au luat parte reprezentanți a numai cinci organizații locale. Ei n-au putut lua hotărîri decît în cîteva probleme organizatorice. Și iată, după alți cinci ani, congresul al doilea... Cum își precipită cursul istoria! În anul următor, leniniștii aveau să spună că la congres **„a fost reprezentat realmente întregul partid... Din punct de vedere geografic, la congres a fost reprezentată întreaga Rusie, de la sud la nord, de la apus la răsărit... Cei trei ani de activitate a «Iskrei» nu s-au irosit în zadar“.**

Delegații la Congresul al doilea... Lenin avea atunci doar 33 ani. Tot atît avea și Piotr Krasikov. Ceilalți încă nu împliniseră 30. Cel mai tînăr era Alexandr Șotman, trimisul Petersburgului: abia împlinise 23 ani. Dar fiecare avea în urmă ani de luptă revoluționară, de încercări, de activitate ilegală, de detențiune, de deportări... Era o generație minunată de revoluționari, cărora avea să le fie dat să schimbe lumea.

Marea lumină

Zengher își imagina nu fără plăcere ce mină acră va face von Pleve cînd va primi biletul lui:

„Ministerul Învățămîntului Public, asigurînd-o de întreaga-i considerație pe Excelența Sa Viaceslav Konstantinovici, are onoarea să-i înainteze spre lectură această «Înștiințare despre al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia»“.

În adevăr, citind scrisoarea perfid amabilă a lui Zengher, von Pleve a făcut o grimasă de parcă l-ar fi înțepat o viespe.

Un partid de tip nou

De ce Congresul al II-lea nu s-a reunit în Rusia? De zeci de ani organizațiile social-democrate existau deja legal în aproape toate țările Europei Occidentale! Dar la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX în Rusia nu exista nici o libertate politică. Ohrana înăbușea în fașă toate organizațiile revoluționare. Tentaculele sale depășeau frontierele imperiului, acoperind tot continentul. De aceea reprezentanții social-democrației ruse s-au reunit în străinătate, dar pînă și acolo au trebuit să se ascundă. Al II-lea Congres P.M.S.D.R. s-a ținut într-o epocă cînd centrul mișcării revoluționare se deplasa din Europa Occidentală în Rusia. Se simțea apropierea răsturnărilor sociale. Rusia ieșea din toropeala ei, proletariatul ei devenea cel mai revoluționar din lume; mișcările spontane ale țăranilor se amplificau, cererilor economice adăugîndu-li-se revendicări politice. Colosul rus se trezea, se pregătea ultima luptă corp la corp cu autocrația.

În aceste condiții, o organizație combativă a revoluționarilor strîns legată de mase, capabilă să conducă muncitorii la dărîmarea țarismului, devenise indispensabilă. În primul rînd, obiectivele programului ei trebuiau să fie total altele decît cele vechi. Nici un partid social-democrat din Europa nu-și propunea, la această dată, să aboleasca puterea burgheziei și s-o dea principalului producător al bunurilor materiale, clasei muncitoare.

Pentru prima dată de la Manifestul Partidului Comunist *al lui Karl Marx și Friedrich Engels, instaurarea dictaturii proletariatului a fost înscrisă în programul pregătit pentru Congresul II al social-democrației ruse, de către conducătorul ei, Vladimir Ilici Lenin. Obiectivul fixat implica la rîndul său revizuirea fundamentală a mijloacelor și metodelor de acțiune, punerea la punct a unei strategii și a unei tactici noi de luptă politică. Partidul care conducea masele la răsturnarea regimului exploatator trebuia să învețe să acționeze potrivit împrejurărilor în legalitate și în ilegalitate. Înfruntarea decisivă cu autocrația acorda prioritate metodelor combative specifice proletariatului: lupta de stradă, baricadele, grevele politice generale, insurecția armată.*

Obiectivele și metodele de luptă cereau, de asemenea, o nouă structură a partidului. În Rusia țaristă, unde nu exista nici o libertate democratică, un astfel de partid nu putea fi decît ilegal, avînd o conducere ilegală și o vastă rețea de organizații locale strîns legate de mase. Nu-i puteau servi de exemplu nici partidele social-democrate occidentale, care se limitau în special la luptele parlamentare, nici organizațiile narodnice care erau alcătuite mai ales din conspiratori fără legătură cu masele. Planul fondării unui partid de tip nou a aparținut lui V.I. Lenin. Pentru prima dată în istoria sa, proletariatul din Rusia a avut în bolșevici o organizație capabilă să preia lupta care duce la schimbarea societății. Programul adoptat de Congresul II era cel mai revoluționar, în comparație cu ale celorlalte partide social-democrate din acele timpuri. El chema proletariatul să răstoarne puterea burgheziei prin revoluție socialistă.

Cele șapte decenii care s-au scurs de la al II-lea Congres al P.M.S.D.R. au fost marcate de evenimente de o importanță universală. Trei revoluții sociale: din 1905, din februarie 1917 și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, au zguduit nu numai Rusia, ci întreaga lume, cucerirea puterii politice de către muncitorii din Rusia, în octombrie 1917, conducînd la nașterea primului Stat Socialist — Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Arkadi TITOV și Alexandr TIMOFEEV

De altfel, „Înștiințarea" nu era o surpriză pentru ministrul Afacerilor Interne: din diferite colțuri ale imperiului curgeau pe canalele poliției foi asemănătoare, culese în tipografii ilegale, multiplicate la șapirograf sau pur și simplu copiate de mînă.

Șeful Serviciului special din Departamentul poliției, Zubatov, continuă lectura „Înștiințării": „Noi, social-democrații ruși, avem, în fine, și **de facto** un singur partid organizat. Unit în rîndurile partidului muncitorilor, proletariatul nostru își va înzeci acum energia în lupta cu autocrația țaristă și cu toate clasele exploatatoare din Rusia..."

Iată, dar, că eforturile **ohranei** fuseseră zadarnice. Revoluționarii triumfaseră. Poliția se pregătea acum să se răfuiască cu ei.

Între timp, la Baku, într-o tipografie ilegală, se multiplicau documentele congresului, spre a fi trimise apoi în diferite colțuri ale Rusiei.

Înarmat cu Statutul revoluționar și Programul, adoptate la Congresul al II-lea, partidul își intensifica lupta, în condiții grele de ilegalitate și de sacrificii eroice.

Zorile, care au străpuns noaptea Rusiei în vara anului 1903, nu aveau să se mai stingă niciodată.

BIBLIOTHECA HISTORICA ROMANIAE — UN DECENIU

Acum un deceniu, pe rafturile marilor biblioteci și instituții științifice de istorie din aproape toate țările lumii a apărut un volum de dimensiuni modeste, cu titlul **La formation du peuple roumain et de sa langue** și cu mențiunea pe copertă **Bibliotheca Historica Romaniae.** Editat în limbile franceză și germană și deci accesibil istoricilor de peste hotare, volumul inaugurează publicarea lucrărilor din această colecție. Fondată din inițiativa regretatului academician Constantin Daicoviciu și a profesorului universitar Miron Constantinescu, ea are de la început scopul de a informa istoricii de peste hotare și, în general, pe cititorii străini care se interesează de România, asupra trecutului țării noastre, asupra realizărilor științei istorice, obținute de cercetătorii români.

Primului volum îi urmează studiile și monografiile tipărite, cu sprijinul permanent al Editurii Academiei R.S. România, în patru limbi de circulație mondială (engleză, rusă, franceză și germană). Ele se axează pe o vastă problematică, referitoare la momentele importante ale istoriei social-economice, politice și culturale ale țării noastre, din cele mai vechi timpuri pînă în perioada contemporană. Li se adaugă ulterior mari sinteze cu privire la provinciile istorice românești (Transilvania, Dobrogea), lucrări consacrate unor personalități științifice și politice ale țării (Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu) și studii cu caracter istoriografic.

În cele 68 volume (56 titluri), publicate în colecția **Bibliotheca Historica Romaniae,** un loc important se acordă problemelor legate de luptele pentru eliberarea națională și socială ce s-au desfășurat de-a lungul veacurilor pe teritoriul patriei noastre, precum și manifestărilor de solidaritate a forțelor democratice din România cu mișcările revoluționare din țările vecine. Din anul 1970, problematica acestei colecții e considerabil lărgită prin instituirea unei serii speciale de istorie economică.

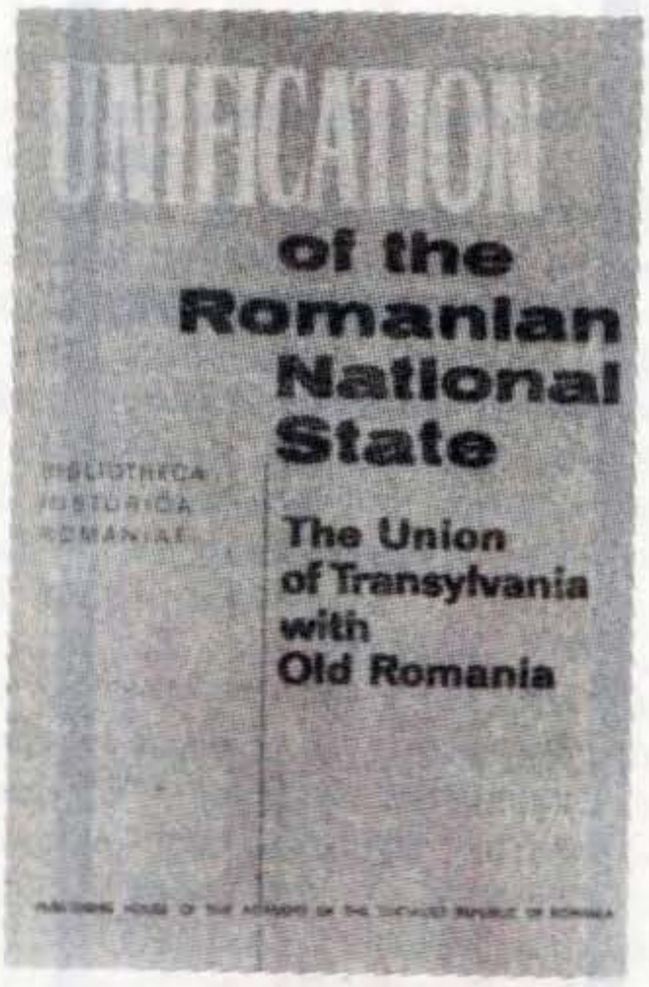

Încă din primul an al apariției, succesul colecției (și, înainte de toate, al ideii însăși de a răspîndi adevărul despre trecutul istoric românesc în străinătate), suscită numeroase ecouri. Lucrări ca **Unification of the Romanian National State — The Union of Transylvania with Old Romania; Supplex Libellus Valachorum; Histoire de l'architecture en**

(Continuare în p. 71)

O GUVERNARE DE O SINGURĂ LUNĂ SAU HAPUL LIBERAL AL MONARHULUI

ȘERBAN CONSTANTINESCU

14 iulie 1921. Adunarea Deputaților își deschide lucrările la orele 15,30, în prezența a 308 deputați (61 absenți); prezidează vicepreședintele Eusebiu Popovici. Se dă cuvîntul lui Christian Musceleanu, care, în calitate de raportor, face eforturi vădite spre a-i convinge pe deputați să voteze proiectul de lege privind Societatea „Reșița". Atmosferă încărcată, întreruperi, vorbitorii se succed unul după altul. În momentul în care deputatul țărănist Virgil Madgearu ia cuvîntul și-și expune punctul de vedere în legătură cu unul din articolele proiectului de lege, de pe banca ministerială, Constantin Argetoianu — ministru de Interne — îl insultă trivial:

— Să mă pupi în...

Asistența e consternată. Deputații din opoziție protestează vehement. Din cauza vacarmului, ședința se întrerupe.

A doua zi, în Parlament, generalul Averescu cere scuze, în numele său și al celui vinovat. El califică ieșirea lui Argetoianu drept „un incident foarte regretabil", care „nu cadrează nici cu uzurile parlamentare, nici cu prestigiul corpului parlamentar..." Dar opoziția, hotărîtă, pretinde demiterea ministrului de Interne! Și cum Averescu nu dă curs acestei cereri, în ziua de 16 iulie, Iuliu Maniu face o declarație care se încheie astfel: „...În urma acestora, Partidul Național Român declină de la sine orice răspundere morală și politică pentru lucrările acestor Corpuri legiuitoare, și ridicînd protest în contra abuzurilor și ilegalității săvîrșite de majoritate, declară că între astfel de împrejurări nu poate lua parte la lucrările acestor Corpuri legiuitoare..."

Exemplul său este urmat și de reprezentanții altor grupări (I. Mihalache, I.G. Duca etc.), după care deputații opoziției se retrag din Parlament. Socialiștii înfierează atitudinea lui Argetoianu, precizînd că nici nu se așteptau la mai mult din partea „satrapului de la Interne", dar declară că vor continua să participe la dezbateri. „Evenimentele petrecute în ședința de joi a Camerei nu constituie pentru noi un motiv de a ne retrage din Cameră [de altfel, din 19 deputați socialiști, cîți fuseseră la început, mai rămăseseră doar 10, restul fiind arestați! — **n.r.**]. Aceasta cu atît mai mult, cu cît avem convingerea că pe focul revoltei îndreptățite a opoziției naționale își fierbe ciorba Partidul Liberal, care reprezintă cea mai conștientă și periculoasă reacțiune...".

Aparență și realitate

Pentru generalul-președinte de consiliu lucrurile par de neexplicat. Tocmai cînd se pregătise să facă un bilanț guvernării sale de mai bine de un an — timp în care „potolise" întrucîtva lumea sate-lor, prin legiferarea reformei agrare, dar mai ales „vîrîse pumnul în gură muncitorilor", prin aplicarea unor măsuri represive de o duritate fără precedent — se vede amenințat să părăsească puterea.

Cine ar fi gîndit că o izbucnire a brutalului ministru de Interne o să iște furtuna care duce guvernul spre pieire? Nesăbuința lui Argetoianu nu este, însă, decît un fel de paie aruncate peste tăciunii mocnind ai opoziției, care abia așteaptă pretextul pentru a trece la atac.

Dincolo de aspectul său formal, cazul are implicații foarte grave. Absența opoziției de la lucrările Parlamentului provoacă o stare de tensiune politică și crează guvernului situații extrem de dificile; mai ales retragerea liberalilor, care avuseseră rolul de mamoș în nașterea cabinetului Averescu, prevestește urmări dintre cele mai îngrijorătoare.

Să ne amintim că în martie 1920, guvernul venise la putere în condiții cu totul neașteptate: fusese nevoie de o „sabie de încredere" pentru securitatea regimului burghez — periclitată de avîntul revoluționar al maselor — și regele, la propunerea lui Brătianu și în ciuda tuturor așteptărilor, îl numise pe Averescu. Conștiincios, generalul își luase misiunea în serios: stare de asediu, arestări, cenzură, tribunale militare, totul spre a-i face pe plac suveranului și a menține bunăvoința celui care-l propusese... Atunci însă cînd situația s-a mai liniștit, împins de orgoliu și de gustul puterii, Averescu a luat o serie de măsuri economice care au nemulțumit celelalte grupări politice și mai ales pe liberali...

Celelalte partide din opoziție — dezbinate — nu-l prea îngrijorează pe general; atitudinea liberalilor îi provoacă însă serioase neliniști. Direct loviți în interesele lor economice, aceștia sînt hotărîți să iasă din „rezerva binevoitoare în care se complăcuseră și să treacă la ofensivă". Apreciind că situația economică e pe cale de a se normaliza și că avîntul revoluționar a fost stăvilit, Brătianu decide răsturnarea lui Averescu și prelua-

rea puterii de către P.N.L. Mizează și el pe dezbinarea din rîndul opoziției, dar mai ales pe forța economică a partidului său și pe influența sa asupra regelui.

Evenimentele se precipită la începutul lunii iulie, cînd Averescu propune Parlamentului să discute chestiunea „Reșița". În esență, ceea ce proiectul de lege averescan numește naționalizarea Societății „Reșița" din Banatul unit după 1918, se reduce la emiterea unor noi acțiuni, ce urmează a fi împărțite capitaliștilor români, pentru ca aceștia să obțină majoritatea în consiliul de administrație. Dar cine împarte, parte își face: distribuirea acțiunilor este în așa fel pusă la cale, încît să se împiedice acapararea lor de către liberali, majoritatea fiind rezervată parlamentarilor averescani. O lovitură mai directă la adresa burgheziei liberale nici că se poate.

Averescu amenință

Pentru a preveni atacul liberalilor, Averescu încearcă să-i șantajeze: anunță în Cameră că e hotărît să cerceteze... gestiunea fostelor guverne liberale, începînd din 1914. Deci, dacă îndrăznesc să-l răstoarne, le va da în vileag potlogăriile. ...Dar șantajul nu prinde și liberalii nu se lasă impresionați de amenințările generalului. Luînd cuvîntul în ședința Camerei din 16 iulie 1921, I.G. Duca răspunde: „D-le președinte al Consiliului, să-mi dați voie să surîd întîi cu dispreț [...] Cu fruntea sus sîntem gata să primim oricînd cercetarea cea mai amănunțită...".

Înfruntările se ascut. Pe de o parte manevrează I.I.C. Brătianu, pe de altă parte „opoziția unită" (cuprinzînd Partidele Național, Țărănesc și Național-Democrat al profesorului Iorga), care ține întruniri și, prin combinații de culise, încearcă să-l determine pe rege să ia o măsură pentru schimbarea guvernului compromis. Generalul este hotărît să înfrunte toate pericolele, de oriunde ar veni ele! Ca să arate că este încă stăpîn pe situație — dar mai ales pentru a înmuia zelul liberalilor și al Palatului — organizează o diversiune. În ziua și noaptea de 17 octombrie montează o mare razie în Capitală: Poliția, Siguranța și Jandarmeria, în frunte cu prefectul Poliției Capitalei și cu mai mulți procurori, efectuează numeroase descinderi, arestînd conducători ai mișcării revoluționare. Averescu vrea să-i sperie pe adversari, făcînd uz de vechea formulă a „pericolului comunist". Cîteva zile mai tîrziu, în cadrul unei consfătuiri a majorităților parlamentare, declară că e necesar ca guvernul să rămînă neclintit la postul său. Îi avertizează pe cei care plănuiesc o schimbare, că se vor lovi de hotărîrea

Atmosfera politică a anului 1921 în caricaturile ziarului Adevărul:
Un vis urît *(21 iulie, 1921)*
Ionel [Brătianu]: teribil lucru! Am visat pe generalul vorbind la telefon cu Mihalache!!!

lui neclintită de a deține puterea atîta timp cît nevoile țării o cer...

Palatul și liberalii văd însă în declarațiile lui Averescu o încercare de a ignora dreptul regelui de a destitui un guvern. Abili, liberalii folosesc prilejul: oficiosul lor ripostează, acuzîndu-l pe general de intenții dictatoriale, de încălcarea prerogativelor regale. Chemat la Palat ca să se explice, Averescu bate în retragere. A doua zi, în Cameră, declară că rămîne credincios tronului, recunoscînd dreptul monarhului de a schimba după voie guvernele... Majoritatea parlamentară, formată din averescani, care îl aplaudase atunci cînd afirmase că guvernul e o stîncă de care se vor lovi zadarnic valurile potrivnice, îl aplaudă și acum cu generozitate. Prima dată o făcuse pentru că îl credea tare și întrevedea o guvernare lungă; acum aplaudă pentru că speră ca Averescu, cu puțină abilitate, să obțină o oarecare prelungire a guvernării...

Dar nici regele, nici Brătianu nu sînt dispuși să întîrzie...

Jocul culiselor...

În ultima parte a anului 1921, semnele crizei guvernamentale devin tot mai evidente. Presa nu mai vorbește decît despre un nou guvern: **Intrigi la Palat; Greșeli care se plătesc; Coroana și regimul parlamentar; Guvern Coandă? Guvern Take Ionescu? O a treia soluție; Capul d-lui Argetoianu; Un minister de tranziție** — iată numai cîteva din titlurile articolelor apărute în presă, care exprimă starea de confuzie a vieții politice. Toți frun-

taşii partidelor de opoziţie dau interviuri: unii cer guvernul pentru propria lor grupare; alţii, chipurile neutri, cer un guvern rezultat din alegeri. Generalul se păstrează băţos, dar presimte sfîrşitul guvernării sale. Încearcă să ia unele măsuri de siguranţă: deplasează în Capitală unităţi militare cu comandanţi devotaţi. Purtătorul de cuvînt al guvernului, profesorul de filozofie Ioan Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice, declară autoritar presei: „Nu vom pleca de la guvern decît după ce ne vom fi făcut întreaga datorie, desăvîrşind programul nostru şi dacă vom înţelege că avem succesori mai capabili decît noi".

Partidele din opoziţie încep şi ele combinaţiile pentru găsirea unei soluţii de guvernare. Dar curînd apar disensiunile.

Amoruri efemere *(22 septembrie, 1921)*
Generalul: mă iubeai odată crudelo?!
Ionela: la donna e mobile!

Unită numai cu scopul de a lovi în guvernul Averescu, opoziţia se destramă rapid, ca urmare a divergenţelor de păreri şi interese. Naţionalii încep să trateze cu liberalii, mai exact, Maniu cu Brătianu, cu privire la posibilitatea unui guvern comun. Ţărăniştii, prin Mihalache, tatonează pe averescani! Profesorul Iorga nu tratează cu nimeni, declară, însă, că va susţine un guvern liberal pur. Motiv: situaţia este atît de grea şi Partidul Liberal atît de inapt pentru a conduce ţara, încît nici că se poate demonstra mai bine incapacitatea acestui partid, decît lăsîndu-l să vină la putere.

La 11 decembrie, Take Ionescu, titularul Externelor în cabinetul generalului Averescu, demisionează, după ce în prealabil fusese primit în audienţă la rege. A doua zi, generalul este chemat la Palat şi rugat... să sprijine un guvern Take Ionescu! Regele îi dă de-nţeles, totodată, că nu doreşte să dizolve Parlamentul. Averescu rămîne uluit. Refuză categoric să-l sprijine pe Take Ionescu şi aduce în discuţie o formulă cu generalul Coandă. Regele, însă, se menţine pe poziţie: Take Ionescu este însărcinat cu formarea noului guvern. Dar Partidul Conservator-Democrat pe care acesta îl conduce, are în Cameră un număr infim de reprezentanţi. Titulescu refuză să-l urmeze; un guvern Take Ionescu, ar fi spus el, nu este o formulă viabilă şi el nu este dispus să facă jocul nimănui. A doua zi, Camera — în care majoritatea o deţin averescanii — refuză să ia act de demiterea guvernului şi se propune o moţiune de încredere în cabinetul Averescu. Dar în timp ce Camera votează moţiunea de încredere în guvernul generalului, Take Ionescu îşi alcătuieşte lista cabinetului şi aşteaptă să fie chemat pentru a depune jurămîntul. Nici el, însă, nu-i prea liniştit, gîndindu-se la urmările ce le poate avea însărcinarea primită. Întrevederile avute cu şefii partidelor n-au dat nici un rezultat. Nimeni nu dorise să-i acorde sprijin. E sigur că în Cameră va fi primit cu ostilitate; majoritatea averescană, mai mult ca sigur, va refuza să colaboreze. Singur profesorul Iorga se arătase mai înţelegător şi îi promisese că va încerca să-l ajute, stăruind pe lîngă prietenii săi din Cameră să-i acorde un vot de încredere.

Noul guvern Take Ionescu se prezintă în faţa Parlamentului în ziua de 17 ianuarie 1922, cu o echipă formată numai din prieteni personali: Ion Cămărăşescu la Interne; Stelian Popescu la Justiţie;

Cioara din par *(26 iulie, 1921)*
Vintilă [Brătianu]: dacă aveam eu o vrabie în mînă, nu mai umblam după cioara din par! Dar partidul cere cointeresări!

Gh. Mironescu la Instrucțiuni Publice; Gh. Derussi la Externe; V. Dumitrescu-Brăila la Culte și Arte; C. Xeni la Muncă și Ocrotiri Sociale; C. Cihodariu (recomandat, se pare, de Iorga) la Comunicații; M. Oromulu la Industrie și Comerț etc.

...și un guvern mort în fașe

Urmează un răstimp de o lună, cînd guvernul Take Ionescu funcționează fără să primească investitura Parlamentului. Opoziția, deși nemulțumită de hotărîrea regelui, nu poate să închege nici o acțiune serioasă. Dimpotrivă, măcinată de contradicții, ea se dispersează și mai mult. Țărăniștii înclină să-l sprijine pe noul prim-ministru, dar numai pe termen limitat, atît cît i-ar trebui guvernului ca să voteze o nouă lege electorală... Dar voturile lor tot nu contează în Cameră, dacă majoritatea averescană va fi împotrivă. Naționalii, a căror linie tactică este stabilită de Maniu — o fire nehotărîtă și intrigantă — adoptă o atitudine ambiguă: nu vor să sprijine moțiunea de neîncredere în noul guvern, prezentată de averescani, dar nici nu doresc să dea un vot de încredere cabinetului Take Ionescu. Ei doresc, în primul rînd, o formulă care să-i aducă pe ei la putere.

Proaspătul prim-ministru crede sincer că arătînd Camerei că, respingîndu-l pe el, Parlamentul va fi imediat dizolvat și puterea va fi luată de liberali, cerbicia majorității averescane se va înmuia. Presa presupune, de altfel, același deznodămînt: în caz că Parlamentul averescan refuză să lucreze cu noul guvern, liberalii au drumul deschis spre putere. Aproape toate ziarele sînt de părere că dacă Take Ionescu nu încearcă o combinație cu naționalii nu se poate menține. Dar presa naționalilor, binevoitoare, îl „sfătuiește" pe premierul dezorientat să înțeleagă situația și să plece din proprie inițiativă, să n-aștepte votul de neîncredere pregătit de majoritatea averescană. Maniu continuă să spere că va găsi o soluție care să-l aducă singur la putere, dar refuză să dea detalii.

Take Ionescu se afla deci într-o situație extrem de critică. După atîta vreme de la intrarea în vîltoarea vieții politice, reușise, în sfîrșit, să formeze un guvern și, iată-l în situația de a părăsi puterea, după numai 30 zile de guvernare! Investitura îl aruncase, pur și simplu, într-o aventură menită să-i încheie brusc cariera. Însărcinîndu-l să formeze un cabinet, în condiții atît de grele, cerîndu-i să coopereze cu un Parlament net ostil și nedîndu-i nici asigurarea că, în cazul unui refuz al Corpului legiuitor, va avea putința să-l dizolve și să facă alegeri,regele făcea, de fapt, jocul liberalilor, din care cel investit nu putea ieși decît compromis.

Care sînt pozițiile de apărare ale lui Take Ionescu? Este mai mult ca sigur că noul premier mizează totul pe teama averescanilor că liberalii vor veni la putere și vor face alegeri, în care, din deputații care alcătuiesc majoritatea actuală nu se vor mai putea întoarce în Cameră nici doi la sută. În fața unui astfel de risc, poate că averescanii vor renunța la votul de neîncredere.

Obiecția țăraniștilor *(7 octombrie, 1921)*
Mihalache: care va să zică, d-le Maniu, partidul d-tale cere ca în Ardeal liberalii să-și desființeze organizațiile, iar în schimb să aibă în vechiul regat libertatea de a le desființa pe ale noastre. Curățel pact!

Cel mai tare? *(26 septembrie, 1921)*
Generalul: am auzit că unul Ibsen a spus că cel mai tare e omul care rămîne singur... Se poate! Dar nu la guvern!

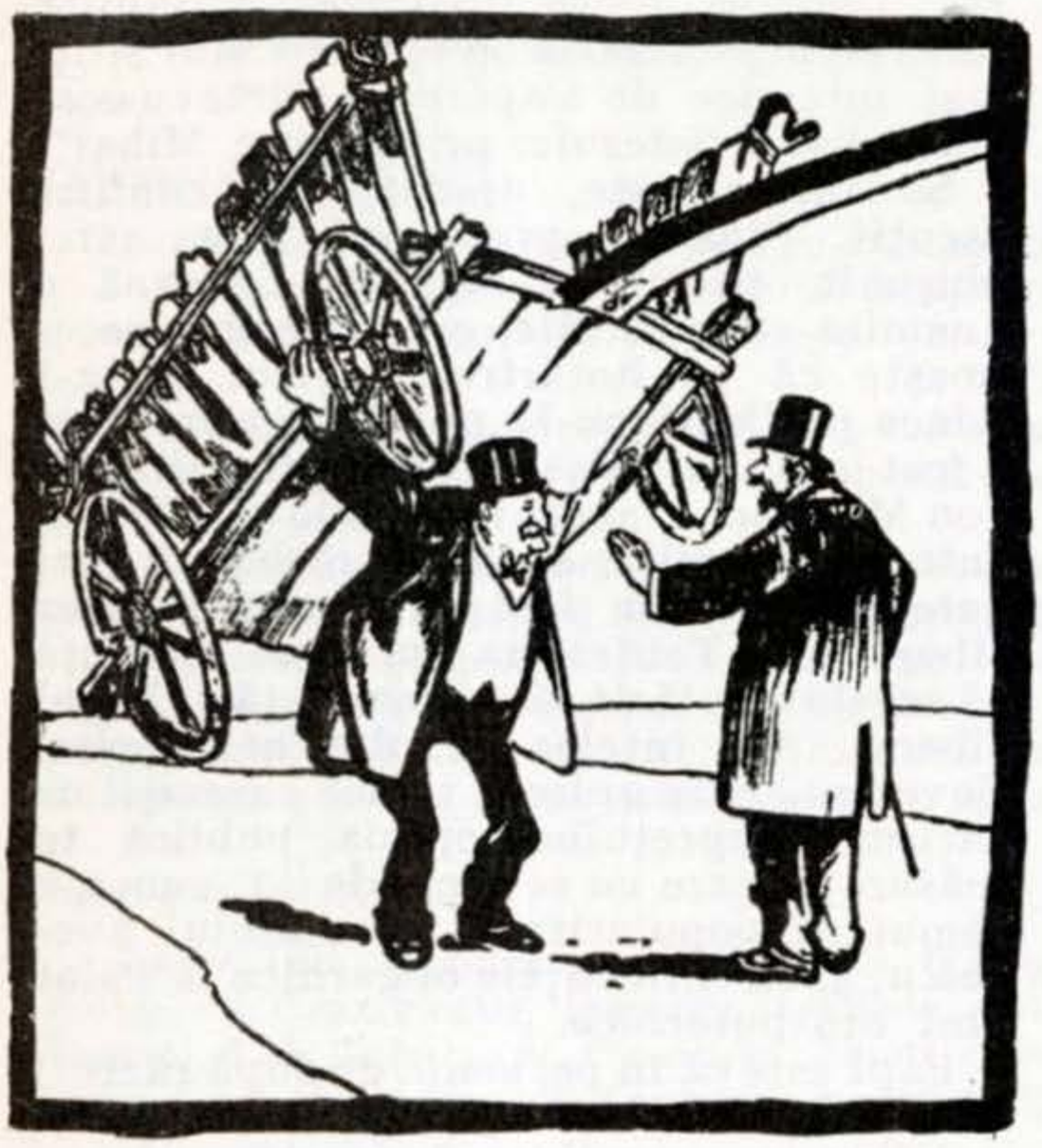

Carul statului *(22 decembrie, 1921)*
D. Ionel Brătianu: copăcel, copăcel! Fă o sforțare, domnule Take, ca e vorba numai de o lună de zile!

Cu cinci zile înainte de deschiderea Parlamentului, Maniu face ultimul demers pe lîngă suveran, pentru a-l determina să accepte un guvern rezultat din alegeri. Arată regelui că au trecut patru ani de la Unire și țara n-are încă Constituția care să unifice legislația și să îndrume organizarea societății spre o unitate spirituală; guvernările **manu militari** provoacă tulburări. Îl citează pe Cavour: „Cu baioneta poți face orice, dar nu te poți așeza pe ea...“ Regele ascultă cu atenție, dar nu promite nimic; insistă, însă, asupra unui singur lucru: să se știe că, deocamdată, nu dorește să dizolve Parlamentul.

În ajunul prezentării noului guvern în fața Camerei, primul ministru mai are o audiență la Palat: nădăjduiește să obțină de la rege promisiunea unui decret de dizolvare a Parlamentului, în caz de eșec. La ieșirea din audiență, nu declară nimic presei, dar lasă să se înțeleagă că... are în buzunar decretul mult rîvnit! Pornind de la această falsă convingere, presa este aproape unanimă în părerea că situația primului ministru s-a schimbat.

Căderea...

La Cameră, în ziua de 17 ianuarie, majoritatea averescană este foarte agitată. Prezidează Duiliu Zamfirescu.

La apariția guvernului, averescanii fac eforturi spre a-și stăpîni ostilitatea; de pe băncile opoziției, cîțiva prieteni personali ai celor de pe banca ministerială aplaudă. Demonstrativ, aplaudă și profesorul Iorga, mai mult ca o mustrare adresată celor gata să pornească asaltul. Goga cere cuvîntul pe marginea sumarului ședinței și se îndreaptă spre tribună cu cîteva foi de hîrtie în mînă. Ele cuprind moțiunea de neîncredere în guvern. Dar nici n-apucă să rostească primele vorbe, și de pe banca ministerială se atrage atenția președintelui Camerei că nu se poate da cuvîntul, indiferent cui, înainte de a fi prezentat Camerei noul guvern și înainte ca primul ministru să-și expună mandatul primit de la factorul suprem constituțional. Duiliu Zamfirescu își dă seama de inadvertența comisă și retrage cuvîntul lui Octavian Goga, antrenat deja în filipica îndreptată împotriva guvernului „impostor“. Goga se supune și își întrerupe discursul, dar nu se îndreaptă spre locul său, ci rămîne lîngă tribună.

Ia cuvîntul Take Ionescu. Tribunele pentru public sînt arhipline; mulți așteaptă ca prin renumitul său talent oratoric, premierul să limpezească atmosfera și să convingă Camera. Dar Take Ionescu, cel poreclit „Gură de aur“, parcă nu mai este el însuși. Face o expunere protocolară, rigidă. Arată că trei sînt legile pentru votarea cărora guvernul cere concursul Parlamentului. După părerea sa, Parlamentul trebuie să-și continue activitatea, spre a nu face jocul liberalilor, care îi doresc dizolvarea...

Îi se dă apoi cuvîntul lui Octavian Goga:
— Față de jignirea adusă Corpurilor legiuitoare prin constituirea unui cabinet Take Ionescu în afară de orice indicațiuni parlamentare... (Un ardelean întrerupe: „Dar generalul cum a venit?“)... Camera declară neîncrederea sa în actualul guvern...

Goga cere discutarea moțiunii în plenul Adunării.

Naționalii, prin Mihai Popovici, se declară bucuroși de plecarea averescanilor, dar anunță că nu pot acorda sprijin noului guvern. Profesorul Iorga e de părere că, ajutînd guvernul să treacă cele cîteva legi urgente, Parlamentul își răscumpără greșelile din trecut. Țărăniștii, prin Mihalache, declară că nu pot acorda încrederea lor guvernului Take Ionescu și cer un guvern neutru, care să pregătească alegerile pentru Constituantă; nu vor, însă, să voteze nici moțiunea propusă de Goga. În numele grupului socialist-comunist vorbește Gh. Tănase, care declară că nu are încredere în guvernul de azi, cum nu a avut încredere nici în cel de ieri și cum nu va avea nici în cel de mîine; singurul guvern în care socialiștii au încredere este guvernul republicii sociale, izvorît din conștiința maselor...

Moțiunea prezentată de Octavian Goga este supusă votului Camerei (se cere votul

nominal, dar majoritatea refuză; e mai prudent să nu te pronunți pe față împotriva unui guvern al regelui!). Rezultatul se știe: moțiunea e acceptată, iar guvernul de o lună de zile al lui Take Ionescu se retrage.

Sultanul Ionel

După căderea guvernului Take Ionescu, cînd lumea încă se mai întreabă de ce fusese adus și apoi lăsat să cadă, vine adevărata bombă: Ionel Brătianu este însărcinat cu formarea unui guvern de compoziție liberală pură! Știrea cade ca un trăznet. Toți șefii de partide fuseseră asigurați de Ferdinand că dorește un guvern de coaliție, care să fie un fel de garanție pentru organizarea de alegeri libere. Nici un moment nu se pusese în discuție posibilitatea ca guvernul viitor să aparțină unui singur partid. În 1920, cînd nu se respectase această regulă și se încredințase generalului Averescu puterea, se pretinsese că acesta se bucura de o popularitate unică, în jurul căreia se puteau polariza elemente din toate partidele și, mai ales, din partidele provinciilor unite. Se sperase că mulți fruntași din celelalte grupări vor veni să întărească baza guvernului Averescu. Unul dintre aceștia, Octavian Goga, îl asigurase pe rege că, după el, vor veni în lagărul averescan cei mai influenți fruntași din Partidul Național. În realitate, puțini trecuseră la averescani și partidele părăsite nu s-au resimțit de loc, iar guvernul generalului a recurs la alegeri de „mînă forte", care i-au asigurat majorități în Parlament, dar, în același timp, i-au luat dreptul de a vorbi în numele țării...

Ce-l determină pe Ferdinand să-l aducă pe Ionel Brătianu cu un guvern liberal pur, cînd se știe că opinia publică este ostilă unei asemenea formule, iar celelalte partide politice se pregătesc să declare război nu numai guvernului liberal, dar și regelui?

Răspunsul e simplu. Brătianu, exponent al oligarhiei care dispune de bănci și de o mare forță economică, găsește nu numai înțelegere, dar și concurs din partea Coroanei. Referindu-se la comunitatea de interese între Brătianu și Coroană, presa naționalilor face aluzii la „regele liberalilor". Într-un interviu acordat ziarelor **Adevărul** și **Dimineața,** Vaida-Voievod spune niște lucruri de o violență fără precedent: „Țara aceasta nu este un domeniu particular pe care factorul constituțional să-l poată pune la dispoziția unuia ori altui oligarh...".

Întîmplîndu-se ca în chiar ziua de 22 ianuarie să se serbeze la Palat botezul prințului Mihai, ceremonie la care șefii de partide sînt cu toții invitați, aceștia refuză să se prezinte, dînd publicității un comunicat comun, cu următorul conținut: „Considerînd că sub guvernul liberal, Coroana n-are libertatea acțiunilor sale, șefii partidelor de opoziție sînt siliți a-și interzice de a apărea la Curte cu ocazia serbării botezului princepelui Mihai".

Se întrezărește, așadar, un conflict ascuțit. Pînă și profesorul Iorga care, obișnuit, păstrează față de Coroană o anumită considerație, este nevoit a recunoaște că în hotărîrea regelui de a-l aduce pe Brătianu la putere determinant a fost jocul de culise al fruntașului liberal. Ion Mihalache, șeful Partidului Țărănesc, întocmai vitejilor de după război, e mai categoric: „N-am fost surprins de venirea liberalilor. Totdeauna am avut credința că regele e hotărît să servească țării hapul liberal. Am înțeles că, din nenorocire, Suveranul este aplecat a face exerciții de țarism, disprețuind opinia publică în măsura în care nu se teme de ea, cum s-a temut de popularitatea generalului Averescu, și că influențele oligarhice la Palat sînt atotputernice...".

Fapt este că în perioada de după război, liberalii — ale căror poziții economice și politice se consolidează foarte mult — reușesc să manevreze Coroana în așa fel încît, pe drept cuvînt, se vorbește despre atotputernicia „sultanului Ionel Brătianu". În această privință, Mihalache remarcă, nu lipsit de umor: „Cînd n-a îngăduit Brătianu să se facă altă lege agrară și altă lege a votului, n-a îngăduit nici regele Ferdinand. Două guverne și două parlamente au fost dizolvate de regele Ferdinand după voia sultanului Brătianu. Și cînd sultanul s-a supărat odată pe regele Ferdinand, acesta s-a dus el la Înalta Poartă de la Florica [conacul lui Brătianu de lîngă Pitești — **n.r.**] și l-a împăcat. Cît timp am fost ministrul Agriculturii*, Suveranul n-a binevoit să se întrețină cu mine niciodată despre reforma agrară, care era problema fundamentală la ordinea zilei, deși știa că aceasta era preocuparea mea de căpetenie..." **(Adevărul,** din 25 februarie 1922).

Partidele de opoziție nu se pot mulțumi, însă, numai cu indignarea mai mult sau mai puțin zgomotoasă. Chiar din primele zile ale guvernării liberale se ajunge la ideea coalizării tuturor forțelor din opoziție în lupta pentru răsturnarea dominației P.N.L. Așa începe, de fapt, o nouă fază în activitatea „opoziției unite".

* * *

Nota redacției. Un episod din această fază se consumă în ziua de 18 martie 1923, cînd pompierii, sub comanda generalului Davidoglu, iau cu asalt clubul Partidului Național încercînd să „stingă" ura opoziției împotriva guvernului liberal. Dar despre toate acestea, revista **Magazin istoric** va relata într-unul din numerele viitoare.

* Mihalache făcuse parte din guvernul prezidat de Al. Vaida-Voievod (1919) — **n.r.**

„PLINI DE ÎNCREDERE ÎN ÎNȚELEPCIUNEA..."

(Urmare din p. 53)

Niciodată o cauză mai legitimă nu a sucombat mai nedrept.

Adresînd M.S. sultanului memoriul justificativ alăturat, valahii au făcut să se audă un ultim și solemn protest împotriva violării drepturilor lor și împotriva ocupării țării lor de către armatele străine.

Ca tributari ai Sublimei Porți și ca autonomi nu le mai rămîne românilor, care și-au îndeplinit toate obligațiile față de Curtea Otomană, decît să se pună sub protecțiunea puterilor interesate în independența Turciei.

În consecință, subsemnații, membri ai Guvernului Provizoriu al Valahiei și delegați ai emigrației române, protestează din nou și imploră puterile Europei să-și ofere mediația.

Ei speră că puterile vor lua sub garanția lor autonomia Provinciilor Dunărene, autonomie care rezultă din vechile lor tratate cu Sublima Poartă, că puterile străine vor interveni pentru a pune capăt unei ocupații care este o violare flagrantă a drepturilor românilor, o ruină pentru Principate, o amenințare pentru securitatea generală a Europei.

Februarie 1849.

Chr. Tell, I.Maiorescu, I.C.Brătianu, G.Magheru, C.B.Bălcescu, I.I.Filipescu, N. Bălcescu, Boliac, N. Crezzulesku, Ipătescu, I. Eliade, I. Voinescu, D. Brătianu, Ștefan Golescu, C.A. Rosetti, A.G. Golescu, N. Pleșoianu, Bolintineanu, Arhimandrit Snagoveanu, Aristia, N. Golescu, Gr. Grădișteanu, P. Teulescu, A. Hristofi, Theologu.

BIBLIOTHECA HISTORICA ROMANIAE — UN DECENIU

(Urmare din p. 63)

Roumanie, precum și cele încadrate organic în problematica istoriei universale (de pildă **Die Solidarität der Werktätigen Rumäniens mit der proletarischen Revolution in Ungarn; Les Petchénègues au Bas-Danube)** trezesc un interes viu în rîndurile specialiștilor și un ecou călduros în publicațiile străine. Redacția colecției primește, de asemenea, diverse solicitări din partea institutelor științifice și a unor istorici de dincolo de hotarele țării.

Într-o analiză asupra seriei **Studii** a colecției, realizată în 1972 de cercetătoarea germană Margot Hegemann **(Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas,** Berlin, 1972, vol.16/1, pp. 199-206) se subliniază: **„Bibliotheca Historica Romaniae,** cu deosebire seria **Studii,** înlesnește depășirea barierei de limbă, dînd astfel posibilitatea științei istoriei din Republica Democrată Germană să obțină importante rezultate în cercetare. După cum se poate vedea din tematica studiilor, cercetarea istorică din România se îndreaptă tot mai mult spre abordarea unor probleme de istorie universală."

În perspectivă, **Bibliotheca Historica Romaniae** își propune să-și concentreze atenția asupra unor lucrări de sinteză și a unor studii consacrate problemelor majore ale istoriei României, cu care colecția mai este datoare cititorilor străini.

În pregătire pentru tipar se află opera de sinteză **Istoria României — Compendiu** (varianta prescurtată și revizuită, în limba engleză, a lucrării publicate, sub acest titlu, în limba română), **L'année 1821 dans les Pays roumains,** precum și cărți consacrate unor personalități istorice importante ca: Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare etc.

Prin îmbogățirea și diversificarea problematicii, colecția va aduce un aport și mai substanțial la cunoașterea istoriei României în străinătate, la afirmarea prestigiului științific al istoricilor din țara noastră și, implicit, la cauza apropierii între popoare.

Rodica ȘOIMESCU,
Angara NIRI

TURNU : LOCALITĂȚI ȘI MONUMENTE MEDIEVALE

CONSTANTIN REZACHEVICI

Cetatea Severinului (Drobeta-Turnu Severin). *Construită din piatră, în secolul XIII, pe malul Dunării, în vecinătatea castrului ridicat de romani în sec. II e.n., cetatea Severinului supraveghea drumurile care se îndreptau spre Transilvania și Banat. Incinta întîia înlocuia o palisadă mai veche de lemn și avea un plan dreptunghiular, obișnuit cetăților de cîmpie, cu turnuri pătrate la colțuri. În 1233, regele maghiar Andrei II a numit un „ban al Severinului"*, în urma luptelor purtate cu țarul bulgar Ioan Asan II.*

După întemeierea Țării Românești, Banatul de Severin a trecut sub stăpînirea voievozilor români Basarab I, Nicolae Alexandru și Vladislav-Vlaicu. În 1406, Mircea cel Bătrîn s-a întîlnit în cetate cu regele Sigismund de Luxemburg, pentru a discuta planul comun de luptă antiotomană. După moartea sa, din porunca regelui Sigismund, comitele de Timișoara, Filippo Scolari de Ozora, zis Pippo Spano a restaurat cetatea și fortificațiile dimprejur, ridicînd cea de-a doua incintă, cu bastioane pentru artilerie. În ea au fost aduși, la 1430, cavalerii teutoni. După alungarea lor de către localnici, poate cu ajutorul lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești, din 1438 sînt amintiți ca „bani de Severin" Iancu de Hunedoara și fratele său.

La începutul veacului XVI, cînd turcii au reluat ofensiva asupra Europei Centrale, au distrus și cetatea Severinului (1505-1506); pentru scurt timp, apărătorii ei au reușit să o refacă, căci în vara anului 1524, cîțiva ani după ocuparea Belgradului (1521), turcii au cucerit din nou Severinul și au dărîmat definitiv cetatea.

Cetatea Turnu *(lîngă* **Turnu-Măgurele***).* *Fortăreață ridicată în veacul IV de ostașii lui Constantin cel Mare, care trecuseră în nordul Dunării pentru a asigura un cap de pod stăpînirii romane în cîmpia muntean ă. Avea o formă rotundă și șanț de apărare, iar din zidurile ei se detașau nouă turnulețe. Din sec. VI, cînd soldații bizantini au părăsit-o, cetățuia s-a ruinat sau poate a fost distrusă, căci izvoarele n-o mai amintesc vreme de aproape opt secole. În veacul XIV, după cucerirea de către turci a Nicopolelui, de pe malul opus al Dunării, vechea cetate e pomenită sub numele de* **Nicopolul Mic** *(„Nicopoia Mică"), pe lîngă care, la începutul secolului următor, circula și numele de Turnu (care s-a și impus, de altfel), dovadă că își păstrase forma. Pentru a stăvili atacurile turcești, Mircea cel Bătrîn a refăcut cetatea, zidurile sale dublînd rămășițele vechiului zid romano-bizantin, și păstrînd cele două turnulețe de pază. Șanțul a fost adîncit, și în cetate se putea pătrunde doar peste un pod mobil.*

După lupta de la Rovine, sultanul Baiazid a ocupat cetatea Turnu, dar, în urma înțelegerii încheiate de Mircea cel Bătrîn cu Sigismund de Luxemburg, în 1395, oștile regelui — spune o cronică internă relevată de Gr. Tocilescu — „sfărîmară zidul orașului și al cetății, făcură mare năvală și îndată luaseră cetatea și orașul". Exista așadar, **după acest izvor,** *și o așezare civilă și ea întărită, în vecinătatea fortificației militare. După victoria de la Nicopole asupra cavalerilor cruciați (1396), Baiazid a ocupat din nou Turnu, numind acolo un dregător otoman și dispunînd refacerea zidurilor. O inscripție slavă din acele vremi arată că „s-a înnoit această cetate Holăvnic [= Turnu] în timpul împăratului Ildirim Baiazid". Dar, în 1397, Mircea cel Bătrîn a redobîndit cetatea și abia în 1417 sultanul Mehmet I a reușit să o recucerească. Zidurile ei suferind mult în urma acestor lupte, între 1417-1445 turcii le-au sporit grosimea cu încă trei metri, pentru a susține loviturile bombardelor de asediu ale domnilor români. În 1445, Vlad Dracul a participat, alături de flota burgundă condusă de Walerand de*

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 8/1973.

*Wawrin, la asediul fortăreţei. Cronica acestei campanii descrie cetatea drept un „turn mare, rotund, înconjurat de ziduri în chip de brace" [lucrări de apărare — **n.a.**] aşezat pe malul Dunării, spre care se deschide o poartă. Bombardele domnului român au dărîmat acoperişul turnului, dar, după 15 zile, asediul — la care a luat parte şi Iancu de Hunedoara — a fost ridicat, cetatea neputînd fi cucerită. După înlăturarea lui Vlad Ţepeş din domnie, turcii s-au instalat un timp mai îndelungat în cetate, sporind din nou grosimea zidurilor şi adăugîndu-i bastioane în partea dinspre Dunăre. În interior, au înălţat un turn rotund cu ziduri de 3 m grosime, care servea drept depozit de muniţii. În decembrie 1594, Mihai Viteazul a cucerit cetatea „fără vreo pagubă", iar în 1598, în drum spre Nicopole, „ocoli cetatea Turnu şi-l bătură şi-l arseră"* **(Letopiseţul Cantacuzinesc).** *Sub urmaşul său, Radu Şerban, în octombrie 1604, oastea domnească din Craiova, urmărind tătarii care se retrăgeau după ce prădaseră prin ţară, „ajungîndu-i la Turnu unde treceau, bătîndu-i au ars Turnu".*

După o epocă de relativă linişte, în 1695 Mustafa II s-a întîlnit cu Constantin Brîncoveanu la Turnu, dăruindu-i cu această ocazie „ferman de domnia noao" (Radu Greceanu). Suferind multe avarii în vremea războaielor ruso-turce din veacul XVIII, cetatea Turnu a fost dărîmată, ca urmare a prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829).

Turnu Roşu. *Cetate de piatră ridicată în prima jumătate a veacului XIV, pentru apărarea drumului care duce de la Sibiu spre Ţara Românească pe valea Oltului; reprezenta iniţial un turn masiv, cu baza pătrată, caracteristic fortificaţiilor înălţate înainte de apariţia armelor de foc. În jurul acestui turn central, zugrăvit cu roşu, se ridicau alte ziduri şi lucrări de apărare, care în decursul vremurilor au suferit numeroase transformări. La începutul veacului XV, cetatea depindea de autorităţile regale din Transilvania; în a doua jumătate a acestui veac, ea a fost trecută sub ascultarea scaunelor săseşti, depinzînd direct de Sibiu. Sibienii au înălţat încă două turnuri, legate între ele, la est de vechiul Turn Roşu aflat pe o înălţime deasupra drumului. Noile construcţii, împreună cu un zid prin care era practicată o poartă şi care ajungea pînă la Olt, închideau trecătoarea. Fiind ridicate — după actele vremii — de teama incursiunilor turceşti, Matei Corvin a acordat sibienilor ajutoare băneşti pentru întreţinerea lor. În 1493, o oaste otomană care jefuise ţinutul Sibiului, a fost oprită la întoarcere de fortificaţiile de la Turnu Roşu şi, încercînd să ocolească cetatea peste „Dealul Turcilor", a fost surprinsă şi complet zdrobită de locuitorii din satele vecine şi de un detaşament de sibieni, după cum arată o inscripţie din biserica evanghelică din Sibiu, recent semnalată*.*

În veacurile XVI-XVII, cetatea Turnu Roşu a jucat mai cu seamă rolul de punct vamal. La începutul veacului XVIII, după ocuparea Transilvaniei de către austrieci, întreaga fortificaţie a fost înconjurată cu o palisadă de lemn, care s-a prelungit pînă la malul Oltului. Incinta pătrată de zid din jurul vechiului Turnu Roşu a fost înlăturată şi înlocuită cu alta, de formă stelară. Imperialii au înzestrat-o cu tunuri şi pînă la începutul veacului nostru au adus o seamă de îmbunătăţiri şi transformări cetăţii, care a căpătat, treptat, forma cunoscută azi.

Turnu Spart. *Construit după 1501 la sud de Turnu Roşu, pe malul Oltului, după un plan circular, avea ziduri groase de cîţiva metri, protejate de un acoperiş ascuţit. Un zid de piatră, ce depăşea jumătate din înălţimea turnului şi ale cărui urme se mai văd şi azi, închidea de-a curmezişul accesul prin trecătoare. Trecerea se făcea printr-o poartă masivă de lemn. Nefiind o cetate propriu-zisă, aici a fost stabilit, probabil, un punct vamal. S-au păstrat puţine informaţii despre acest turn. În 1533, apele Oltului au distrus zidul dintre rîu şi turn iar apoi, în împrejurări pe care nu le cunoaştem — poate în vremea luptelor dintre turci şi austrieci din 1738, purtate în aceste locuri — partea dinspre drum a turnului a fost „spartă" (demolată sau aruncată în aer).*

Schitul Turnu. *A fost ridicat de mitropolitul Varlaam (1672-1679), la 1676, în vecinătatea drumului amintit mai sus, de la Turnu Roşu, sub Muntele Turnu, lîngă Mănăstirea Cozia, de care depindea.*

Mănăstirea Turnu *zisă şi „Tîrgşor", după numele localităţii unde a fost ridicată în 1671 de Antonie vodă din Popeşti (1669-1672), în locul unei biserici mai vechi din vremea lui Vlad Ţepeş, domnul dăruindu-i venitul vămilor de la Tîrgşor şi Ploieşti şi, anual, 200 bolovani de sare de la Telega. Biserica a fost zugrăvită în vremea lui Brîncoveanu şi în veacul XVIII a acumulat o avere însemnată. A fost distrusă de cutremurele din 1829 şi 1838.*

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1971.

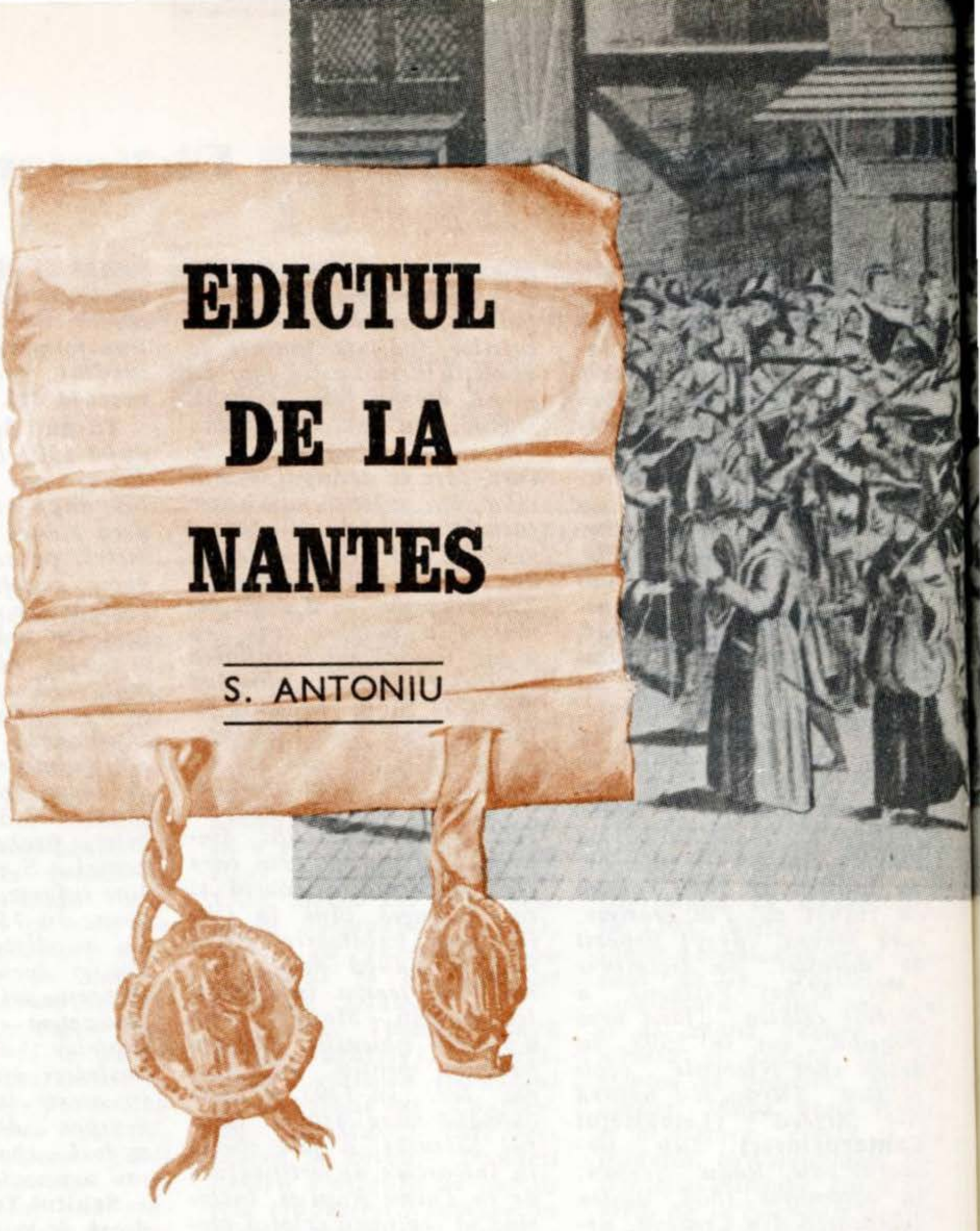

EDICTUL DE LA NANTES

S. ANTONIU

La 13 aprilie 1598, în vechiul oraș de la vărsarea rîului Endre în Loara, regele Henric IV semna, după negocieri îndelungate, documentul care a reglementat statutul religios, civil și politic al reformaților francezi, servindu-le acestora drept chartă și cod timp de aproape un secol.

Henric IV, caracterizat în mod unanim ca regele cel mai popular pe care l-a avut Franța, era un om în înțelesul larg al cuvîntului, căruia, potrivit unui adagiu al poetului latin Terențiu, nimic din ceea ce este omenesc nu i-a fost străin. Poporul i-a păstrat o frumoasă amintire pentru că, într-o vreme de dezbinări și războaie, a ales calea păcii, pe care a urmat-o cu o înțeleaptă perseverență.

Opt rîuri de sînge

Conflictul dintre catolici și protestanți a divizat Franța în două tabere care s-au războit vreme de peste trei decenii ale secolului XVI, vărsînd rîuri de sînge*. Pătrunzînd în Franța sub înfățișarea calvinismului, Reforma a găsit un număr destul de mare de adepți în rîndurile burgheziei progresiste, care căuta o cale de a înlătura insuportabilele constrîngeri ale Bisericii catolice și ale feudalismului. Protestanților, numiți în Franța și huguenoți**, li s-a alăturat nobilimea nemulțumită, în special cea din sud-vestul țării în frunte cu familiile princiare de Bourbon și Condé și cu amiralul Coligny. Împotriva mișcării politico-religioase năs-

* Vezi și articolul **Noaptea Sfîntului Bartolomeu** din **Magazin istoric**, nr. 3/1973.

** Termen derivat din cuvîntul german **Eidgenossen** („tovarăși de jurămînt").

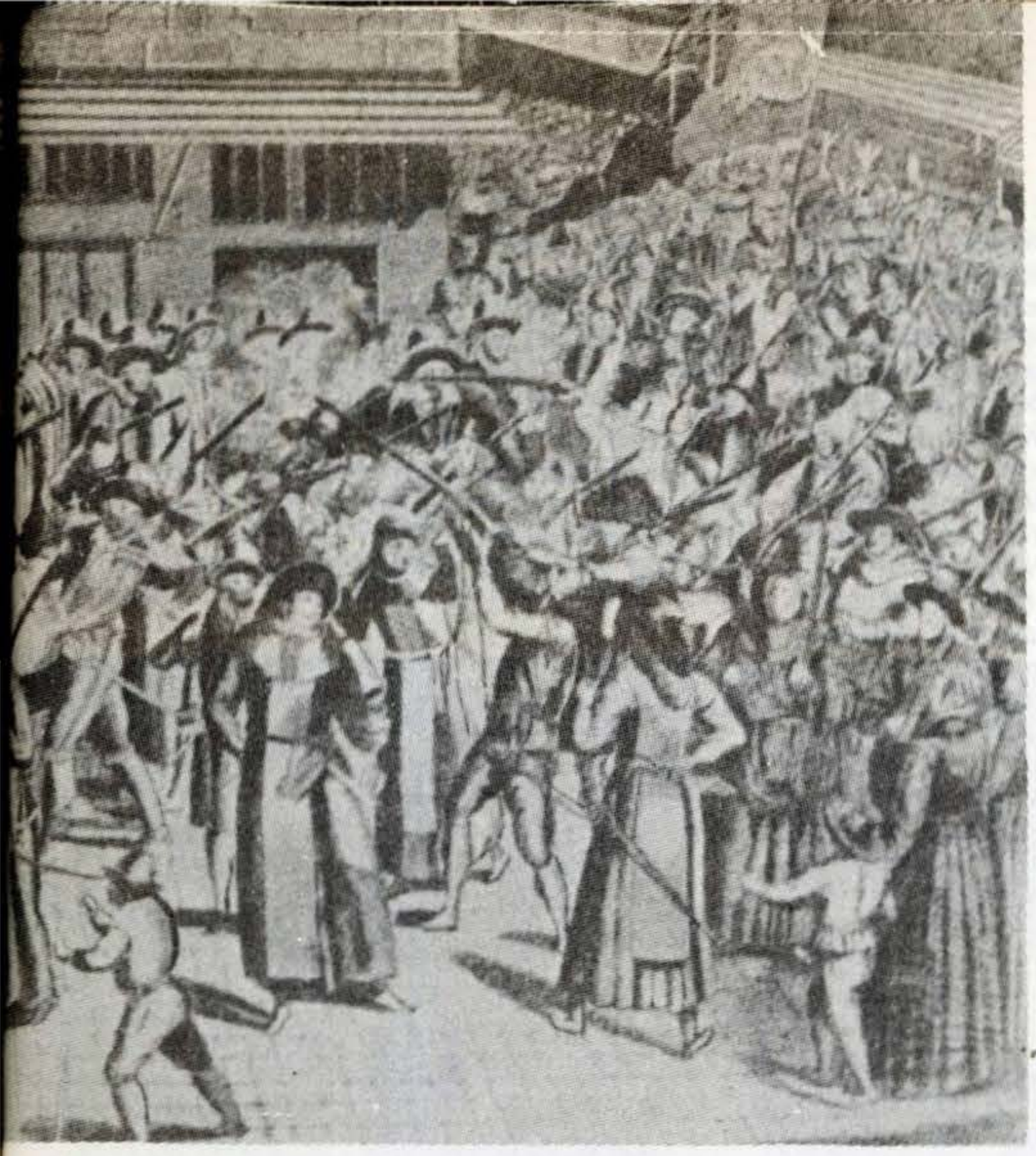

Una din numeroasele procesiuni ale Ligii, prin care clerul catolic urmărea să-şi aţiţe adepţii împotriva hughenoţilor

cute astfel şi-au unit eforturile clerul şi nobilimea catolică condusă de familia ducilor de Guise, folosind ca masă de manevră mulţimea fanatizată de preoţi şi dominată de seniori.

Aţiţînd pe credincioşi împotriva Reformei, clerul şi aristocraţia căutau să apere dogmele şi credinţa oarbă care le asigurau ascultarea pasivă a maselor (mai cu seamă a ţărănimii). Liberul examen al conştiinţei, preconizat de Luther şi Calvin, lovea în despotismul religios, iar privilegiile preoţimii, care puneau poporul la cheremul Bisericii, erau dezvăluite ca un sistem de odioasă spoliere. Seniorii catolici vedeau în Reformă o mişcare ce le era vrăjmaşă atît sub raport politic — pentru că număra în rîndurile ei pe toţi adversarii puterii în fiinţă — cît şi sub raport social: în pofida adeziunii unui număr de nobili, noului cult i se alăturaseră în primul rînd spiritele cele mai liberale ale vremii.

Persecuţiile partidei catolice, departe de a anihila Reforma, au făcut pe hughenoţi să-şi strîngă rîndurile şi să se apere în mod eficient, răspunzînd loviturilor cu lovituri la fel de dure. În cursul acestui lung război civil au intervenit momente de acalmie, armistiţii, cu prilejul cărora hughenoţii, nu fără motive întemeiate, s-au arătat din ce în ce mai exigenţi în ceea ce priveşte garanţiile. Dar de cîte ori partida catolică — fie din oboseală, fie din cauza dezbinărilor momentane care o făceau neputincioasă — a consimţit să le acorde ceea ce revendicau, ea a făcut-o cu intenţia fermă de a nu-şi ţine angajamentele. Antagonismul ireductibil dintre cele două partide a acţionat cu o forţă crescîndă, determinînd dezlănţuirea — între 1562 şi 1598 — a nu mai puţin de opt războaie.

În ultimă analiză s-ar putea spune că Franţa şi-a avut propriul ei război de 30 de ani, asemănător prin ravagiile sale cu cel din Germania. Edictele de toleranţă şi tratatele de pace rămîneau simple petice de hîrtie, fiind urmate de noi excese şi masacre. Astfel, Pacea de la Saint-Germain din 1570 părea a fi pus capăt luptei. Ea se datora în mare măsură şi influenţei „politicilor" sau catolicilor moderaţi, curent în frunte cu Michel de L' Hospital, despre care fanaticii spuneau cu dispreţ că „preferă salvarea regatului în locul salvării sufletelor". Pentru prima oară, hughenoţii obţinuseră serioase garanţii, li se acordase chiar dreptul de a avea oraşe întărite. Şi ce dovadă mai categorică a bunelor intenţii putea fi, decît căsătoria consimţită de Caterina de Medicis, care-şi mărita fiica, pe Margareta de Valois, sora regelui Franţei, cu Henric de Bourbon, fiul reginei Navarrei, o înaltă personalitate hughenotă?

Partida protestantă părea mai întărită ca oricînd, amiralul Coligny bucurîndu-se

pe lîngă tînărul rege Carol IX de o influență ce o punea în umbră pe cea a ducilor de Guise și chiar a reginei-mame. Dar tocmai atunci, pe neașteptate, a fost declanșat înspăimîntătorul masacru din noaptea Sfîntului Bartolomeu (24 august 1572). Războiul a reînceput, dar rezistența îndîrjită a protestanților a impus Pacea din Rochelle. Un nou tratat care, ca și celelalte, a fost semnat numai pentru a fi încălcat. Ultracatolicii, constituiți în temuta Ligă*, ațîțau cu perfidie cele mai josnice instincte pe care fanatismul le poate răscoli. Alte războaie interne aveau să mai însîngereze Franța pînă cînd moartea tragică a ultimului Valois — regele Henric III — i-a adus pe hughenoți într-o situație deosebit de favorabilă. Moștenitor legitim al tronului era acum șeful lor, Henric de Bourbon, regele Navarrei, care avea să devină rege al Franței sub numele de Henric IV

Singura soluție: abjurarea

Dar lucrurile nu erau atît de simple cum s-ar părea. Prejudecățile antiprotestante erau o realitate de natură să zădărnicească totul. Încoronarea unui rege „eretic" ar fi aruncat țara în vîltoarea unor noi lupte fratricide, cu binevoitoarea participare a mercenarilor spanioli, căci conflictul religios din Franța avea largi implicații internaționale. Singura soluție era abjurarea. Henric nu era pus pentru prima oară în fața necesității de a se lepăda de protestantism. Dar dacă altădată (în 1572) o făcuse doar pentru a-și salva viața, acum era în joc și tronul, și unitatea țării. La drept vorbind, o astfel de hotărîre era în multe privințe periculoasă. Ea risca să-i îndepărteze cei mai credincioși tovarăși, fără a dezarma papalitatea și fără a-i apropia nobilimea catolică. Credința lui hughenotă era pentru catolici doar un pretext, Henric nu-și făcea iluzii, dar el știa ce armă era acest pretext în mîinile dușmanilor săi. De aceea a hotărît ca, asumîndu-și toate riscurile, să treacă la religia împărtășită de majoritatea locuitorilor Franței.

Hotărîrea luată de Henric IV și transpusă în fapt cu aproape un an înainte de a fi încoronat rege al Franței, apare cu atît mai remarcabilă cu cît relevă vederile sale cu adevărat largi, ținînd seama în primul rînd de interesele unității Franței. Se pare că butada atît de des citată, „Parisul merită o liturghie", nu-i aparține lui, ci lui Sully, după cum susțin autori ca M. de Lescure și Edouard Fournier**.

Astfel au apărut, în 1593 și 1594, două Edicte, cel de la Nantes și cel de la Saint-Germain-en-Laye, prin care Henric IV confirma și preciza drepturile reformaților. Dar după abjurarea lui, temerile acestora au sporit, cu atît mai mult cu cît menționatele edicte fuseseră date într-o perioadă cînd drepturile lui Henric IV nu erau recunoscute. Ulterior, sub un pretext oarecare, actele pretendentului la tron ar fi putut fi anulate. O ratificare apărea, deci, necesară.

Pentru a potoli neîncrederea foștilor săi coreligionari și a preveni o reizbuc-

---

* Confederație a partidului ultracatolic, constituită de ducele de Guise în 1576, cu scopul aparent de a apăra religia catolică împotriva calviniștilor, dar în realitate urmărind să-l detroneze pe Henric III și să instaleze familia de Guise pe tronul Franței.

** M. de Lescure, **Vie de Henri IV**; Edouard Fournier, **L'esprit dans l'Histoire**. Vezi și **Magazin istoric**, nr. 7/1973.

nire a războiului civil, Henric IV a promulgat, la 13 aprilie 1598, Edictul de la Nantes, care a reglementat situația reformaților, garantîndu-le independența socială și religioasă. Li se acorda o amnistie deplină și totală pentru trecut, iar pentru viitor libertatea conștiinței și a exercitării cultului în toate așezările, în orașele și satele unde acest cult fusese autorizat prin edictele precedente, ale căror prevederi erau acum extinse. Pe lîngă aceasta, se îngăduia reformaților să-și

fiecare Parlament **Camere ale Edictului** cu reprezentarea protestanților în diferite proporții, mergînd pînă la paritate (Camere alcătuite din judecători catolici și calviniști în număr egal), cum erau acelea din Bordeaux, Dauphiné, Castres etc. Edictul le permitea să se adune în sinoduri provinciale și naționale, acordîndu-le, totodată, un mare număr de refugii în locuri întărite.

Cele 92 articole au fost discutate unul cîte unul de o comisie alcătuită din dele-

După revocarea Edictului de la Nantes: fanaticii partidei catolice distrug o biserică protestantă

clădească temple, iar cele de care fuseseră deposedați trebuia să le fie înapoiate. Li se acordau patru Universități, la Montauban, Montpellier, Sedan și Samur. Protestanții puteau fi admiși în orice funcție, la fel ca și catolicii, cu care erau considerați pe deplin egali în drepturi. Pentru a li se asigura o justiție în care să poată avea totală încredere, se creau în

gați hughenoți, înainte de a fi adoptate definitiv. Henric IV voia să înlăture astfel orice motiv de suspiciune.

Edictul de la Nantes, atît de just și bine inspirat în dispozițiile lui esențiale, a nemulțumit pe mulți dintre conducătorii partidei catolice, iar Parlamentele,

(Continuare în p. 94)

COALIȚIA DE LA MAZAR PAȘA

Dr. LUCIAN BOIA

În plin centru al Bucureștilor, acolo unde astăzi se află Baia Centrală, se găsea cu o sută de ani în urmă o casă locuită de un personaj ciudat. Era mîndru de rangul său de general turc, dar aceasta nu-l împiedica să se considere englez pur sînge. Sir Stephen Bartlett Lakeman— căci așa se numea — se născuse în Anglia în anul 1825, studiase la liceul celebru Louis-le-Grand din Paris, apoi intrase de timpuriu în serviciul militar. Țara sa se afla în plină epocă a războaielor coloniale și Lakeman luptase în India, apoi în Africa de Sud, unde se remarcase în fruntea unui detașament de 150 oameni supranumiți „vînători ai morții".

Odată cu începerea războiului Crimeii (1853), Lakeman a trecut în slujba Porții. Pentru serviciile aduse, sultanul i-a conferit titlul de pașă (adică general), numindu-se Mazar Pașa. În august 1854 a intrat, împreună cu Omer Pașa, în București și a devenit șeful poliției otomane din Capitala Țării Românești. În 1856 s-a căsătorit cu Maria Filipescu (din cunoscuta familie boierească a Filipeștilor), stabilindu-se la București.

Numele acestui misterios personaj ar fi astăzi poate pe deplin uitat, dacă nu s-ar fi legat de unele evenimente importante din istoria politică modernă a României a căror reconstituire o vom încerca în cele ce urmează.

„Intriga domnea la Palat și în politică..."

La 10 martie 1871, bucureștenii au manifestat împotriva politicii expansioniste a proaspătului Imperiu german și, în același timp, împotriva lui Carol I, socotit exponentul politicii lui Bismarck în România. Se strigase „Trăiască Republica"*, iar prințul, intimidat, părea hotărît să părăsească țara. Ion Ghica — prim-ministru și ministru de Interne — lăsase lucrurile să se desfășoare în voia lor, dorind poate și el abdicarea prințului străin. Dar în ziua următoare, Lascăr Catargiu, șeful conservatorilor, a reușit

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1972.

să schimbe hotărîrea lui Carol; drept urmare, acesta l-a numit prim-ministru. A urmat o lungă guvernare conservatoare (1871-1876), care, printr-un șir de măsuri cu caracter antidemocratic, a nemulțumit nu numai masele largi populare, dar și burghezia. Iată cum descria memorialistul Ion Bălăceanu situația creată în anii ce au urmat instaurării guvernului Lascăr Catargiu: „Ajuns la București, am constatat cît de imens era terenul pe care îl pierduse Prințul de la sosirea sa în țară. Nemulțumirea era generală. Majoritatea ofițerilor de valoare se declarase fățiș împotriva lui, administrația și justiția nu mai existau decît cu numele, intriga domnea la Palat și în politică; am înțeles astfel că deja se pregătea căderea dinastiei Hohenzollern".

Încheierea Convenției comerciale cu Austro-Ungaria, la 10 iunie 1875, profitabilă din punct de vedere politic, dar dezastruoasă pentru tînăra industrie românească, a fost picătura care a revărsat paharul nemulțumirii. Ea se adăuga concesionării neavantajoase a construirii unor drumuri de fier. Se părea că, prin tot ce fac, conservatorii urmăreau să lovească în dezvoltarea economică a țării. Un ziarist de origine franceză stabilit în România, Frédéric Damé, publica în vara anului 1875 un articol în coloanele ziarului **Românul,** caracteristic pentru punctul de vedere al burgheziei liberale. „România — considera el — e prin natura sa nu o țară pur agricolă, ci o țară destinată, mai mult decît oricare alta, a fi deodată, ca Flandra, agricolă și industrială".

Aceasta era problema esențială: să se industrializeze sau nu România? În jurul ei se va da lupta între conservatori și liberali*.

Burghezia, speculînd nemulțumirea generală care domnea în țară, a început, în 1875, o amplă campanie pentru răsturnarea guvernului conservator, reprezentant al intereselor moșierești. Opoziția era însă slăbită din cauza lipsei unui partid unic; existau, ce-i drept, numeroase grupări liberale, dar nu și un partid liberal. Principala grupare o formau liberalii-radicali, conduși de C.A. Rosetti și I.C. Brătianu; I. Ghica se afla în fruntea unei grupări de liberali-moderați, în timp ce alt curent, tot moderat, era condus de M. Kogălniceanu. În Moldova exista o fracțiune liberală independentă, șeful ei fiind profesorul de istorie universală din Iași, Nicolae Ionescu. În lupta împotriva guvernului conservator grupărilor liberale li se alăturaseră și unii dintre conservatorii nemulțumiți de guvernarea lui L. Catargiu, în primul rînd Manolache Costache Epureanu, fost prim-ministru în 1870.

Reprezentanții grupărilor amintite au fixat atacul decisiv împotriva guvernului cu prilejul alegerilor parlamentare din 1875. Începînd de la 23 ianuarie 1875, au scos o gazetă intitulată **Alegătorul liber,** al cărui girant responsabil era tînărul I.L. Caragiale. Din comitetul de conducere al publicației făceau parte liberali de toate nuanțele, printre care Ion Ghica, iritat de concedierea lui în martie 1871, și dornic să fie din nou arbitrul situației. Alături de el se afla nepotul său, Dimitrie A. Sturdza, care își începuse de timpuriu cariera politică, în calitate de secretar al Adunării ad-hoc din Moldova; după înlăturarea lui Cuza fusese în mai multe rînduri ministru. Erau apoi frații Ion și Dumitru Brătianu, precum și cîțiva reprezentanți ai tinerei generații, cel mai cunoscut dintre ei fiind Nicolae Fleva, orator redutabil. Se adăugau și alții, mulți dintre ei uitați astăzi: Dimitrie Giani, Eugeniu Stătescu, Pache Protopopescu, Ion Cîmpineanu etc. C.A. Rosetti nu se afla printre ei, pentru că el desfășura campania anticonservatoare prin propriul său ziar **Românul,** organul liberalilor-radicali.

Paralel cu activitatea publicistică, grupările coalizate au organizat numeroase întruniri publice, ținute de obicei în sala Bossel, de pe Calea Victoriei (pe atunci încă Podul Mogoșoaiei), cam peste drum de actualul Palat al Telefoanelor. La o astfel de întrunire, la 7 aprilie 1875, N. Fleva, I. Cîmpineanu, E. Stătescu au atacat vehement pe conservatori. Memorialistul C. Bacalbașa avea să-și amintească, o jumătate de secol mai tîrziu: „Fleva, cu verva lui scînteietoare, cu înfățișarea lui foarte simpatică, frumos, arătos și plin de o natură vulcanică, a electrizat și a cucerit toată acea lume tînără care l-a ascultat". Sala dovedindu-se neîncăpătoare, pentru întrunirile următoare s-a închiriat circul (aflat pe locul unde este azi clădirea Muzeului de Istorie al R.S.R.). Aici, în cursul lunii aprilie au avut loc mai multe adunări ale opoziției.

În acest timp, în **Alegătorul liber,** șefii coaliției continuau să atace guvernul, remarcîndu-se, printre altele, articolele semnate de I. Ghica. Referindu-se la schimbarea bruscă de guvern din 1871 și la ce a urmat după aceea, el scria: „Un om [e vorba de L. Catargiu], ajutat și susținut de cîțiva amici și partizani, printr-o manoperă dibace și cu meșteșug condusă, într-o noapte pune mîna pe guvernul țării; prin persecuțiuni, prin intimidări, prin promisiuni și prin interese satisfăcute, își formează o trupă de oameni activi,

* În linii mari, la acea dată, conservatorii reprezentau moșierimea, iar liberalii burghezia, ceea ce nu înseamnă că nu existau și burghezi conservatori sau moșieri liberali; cu timpul, aceste deosebiri de clasă dintre cele două formațiuni politice se vor estompa.

ageri, îndrăzneți și devotați; ajutat și susținut astfel, își formează o Cameră după chipul și asemănarea sa, reduce administrațiunea, justiția și constituțiunea la bunul plac al său și al amicilor săi, guvernă de patru ani fără control, fără piedici, bucurîndu-se de toată încrederea și de toată bunăvoința șefului statului și a camerelor ce și-a format". Rezultatul? „Tînguiri și gemete, blesteme și un huet surd cari se ridică din toate piepturile, sărăcia, mizeria și epidemiile pretutindeni... boalele, aliate cu concesiuni oneroase, cu tot felul de impozite și de stoarceri de bani, distrugînd cîmpiile, secerînd oamenii și vitele și semănînd pustiirea și dezolațiunea".

Misteriosul aliat al opoziției

Alegerile, care au avut loc spre sfîrșitul lunii aprilie, s-au desfășurat într-o atmosferă confuză, cu încăierările de rigoare și dese abuzuri ale guvernanților, care n-au ezitat să se folosească de vestitele cete de bătăuși. Iată cîteva rînduri din **Românul:** „Banditii năvăliră asupra alegătorilor. Capete sparte, oameni călcați în picioare, tîrîți de păr, douăzeci de banditi și sergenți polițienești grămădiți asupra unui singur om [...] o teroare generală, tobele și trompetele sunînd, jandarmi călări alergînd cu săbiile scoase, dorobanți, jandarmi pedeștri, pompieri etc.". Într-o încăierare a fost omorît chiar și vestitul Ilie Geambașul, unul din principalii bătăuși ai regimului (un altul, la fel de cunoscut, Popa Tache, și-a salvat viața trecînd Dîmbovița prin vad). Autoritățile au profitat de situația creată, pentru a-l aresta pe N. Fleva, ca „instigator" al dezordinei și l-au ținut timp de o lună la închisoarea Văcărești. Tot acolo se afla închis și poetul Alexandru Macedonski, pentru vina de a fi scris o transparentă poezie antimonarhică, cu refrenul:

„Vodă Car... Vodă Car...,
Crudul Vodă Caragea!"

În asemenea condiții, este lesne de înțeles că guvernul și-a asigurat majoritatea necesară.

După alegeri, opoziția și-a intensificat și ea acțiunile, devenind tot mai evidentă și poziția antimonarhică a multora dintre reprezentanții ei. La 17 mai, însuși Carol I nota: „Generalul Tell l-a încredințat pe Costa-Foru că revoluția e gata să izbucnească". La începutul lunii iunie, liberalii de toate nuanțele s-au unit în jurul unui program — de altfel destul de vag — și și-au ales un comitet de conducere format din 25 persoane, printre care frații Brătianu, N. Fleva, I. Ghica, Al.G. Golescu, M. Kogălniceanu, M. Costache Epureanu (deși conservator), Pache Protopopescu, C.A. Rosetti, E. Stătescu, D.A. Sturdza și alții, în general cei grupați în jurul **Alegătorului liber.** Următorul pas a fost demisia din Parlament — la 30 iunie și 1 iulie — a deputaților opoziției.

În acele momente a apărut pe primul plan numele lui Mazar Pașa, care nu era altcineva decît amintitul Stephen Bartlett Lakeman și de care va rămîne legată întreaga acțiune a opoziției. La 20 iunie **Alegătorul liber,** a cărui redacție se afla în casa Slătineanu (mai tîrziu Capșa) a anunțat mutarea redacției sale în locuința lui Lakeman din strada Biserica Enei. Mai mult, tot aici au început a se ține — atît în interiorul casei, cît și în grădina sa — întrunirile publice organizate de opoziție.

Cum se explică această ciudată colaborare a lui Lakeman, devenit general turc, cu opoziția liberală? Este posibil ca el să fi fost animat de sincere idei liberale, doar provenea din patria liberalismului burghez. Se afla, de asemenea, în bune relații cu Ion Ghica — amîndoi își petrecuseră o parte a vieții și carierii lor în Imperiul otoman, unul ajungînd pașă, iar celălalt bei. Era legat și de C.A. Rosetti, căsătorit cu o englezoaică. Fără a neglija toți acești factori, mai sigur ni se pare însă faptul că Lakeman, cetățean britanic, se interesa în primul rînd de aspectul internațional al situației. În 1875 începuseră în Balcani tulburările care aveau să ducă la războiul din 1877. În acest context, România apărea ca o piesă foarte importantă pe tabla de șah a diplomației europene. Guvernul conservator, păstrînd relații bune cu Rusia, se apropiase în

Podul Mogoșoaiei (ulterior Calea Victoriei), în 1874. În corpul de clădiri din partea stîngă a imaginii se afla sala „Bossel", unde s-au ținut întruniri ale opoziției

primul rînd de Austro-Ungaria și Germania. Acest fapt nu convenea Angliei și Franței (Carol, de altfel, nota în luna mai 1875, că Franța întreprindea intrigi împotriva sa și, „alături de Anglia, la Constantinopol, ca și la București, caută să facă să cadă încheierea tratatului de comerț" cu Austro-Ungaria). Politica guvernului conservator nu convenea, de asemenea, nici Turciei. Lakeman susținea, firește, interesele engleze și implicit, pe cele turcești, interese aproape identice*, și încerca să folosească coaliția anticonservatoare pentru realizarea planurilor de politică externă ale Angliei. Se putea folosi în acest scop și de antipatia ce o trezea în rîndul forțelor democratice din țară orientarea prințului Carol spre Puterile Centrale; de asemenea, nu trebuie uitat că I. Ghica, care apărea ca principalul exponent al coaliției se afla în bune relații cu oamenii politici britanici.

„Revoluționarii" se tem de... revoluție

În vara și toamna anului 1875, întrunirile opoziției s-au ținut lanț în casa lui Lakeman. Fiind vorba de un supus străin, poliția nu își putea permite să intervină. Pe măsură ce timpul trecea, coaliția căpăta un aspect anticarlist tot mai pronunțat, mulți din membrii săi fiind dispuși să-l expedieze pe Carol I peste hotare. Și dacă la suprafață opoziția păstra un aspect legal, pe ascuns, ea punea la cale o adevărată conspirație.

Citățm tot din memoriile lui I. Bălăceanu, aflat pe atunci la Nisa: „Nu mă aflam acolo decît de o lună, cînd primesc din partea celor mai mulți prieteni și complici de pe vremuri propunerea de a intra într-o vastă conspirație [...] Nu mi-a fost greu să înțeleg că Prințul și dinastia treceau prin cel mai mare pericol. Relațiile pe care le păstrasem cu majoritatea șefilor militari [...] mă făcură să aflu curînd că armata participa la această conjurație prin cei mai buni conducători ai ei. Scrisori primite de la Iași și de la Galați nu îmi lăsară nici cea mai mică îndoială în această privință: revoluția putea deja să conteze pe două divizii".

Deși bun prieten cu I. Ghica, Bălăceanu nu s-a alăturat complotului, preferînd să încerce o mediere. I-a scris lui Carol, sfătuindu-l să repare răul ce-l făcuse, cu alte cuvinte, să cheme la putere pe cei din opoziție. În fond, această soluție ar fi convenit și liberalilor care, văzîndu-se la putere, ar fi renunțat la acțiunea antidinastică; unii conservatori lucizi — în rîndul cărora trebuie inclus însuși primul ministru L. Catargiu — începuseră, de fapt, să înțeleagă că aceasta era singura ieșire. Dovadă — faptul că la scurt timp, I. Bălăceanu a primit o scrisoare prin care primul ministru îi propunea un loc în guvern. Peste 15 zile, Bălăceanu a și sosit la București.

Între timp, însă, **coaliția de la Mazar Pașa,** cum avea să-i rămînă numele, începuse să se pregătească pentru eventualitatea detronării domnitorului. Dar pentru că România se afla încă sub garanția Marilor Puteri europene, trebuia sondat terenul și în străinătate. Sub pseudonimul Erdmann von Hahn, D.A. Sturdza a publicat în **Politik,** organ al mișcării naționale cehe, redactat la Praga, în limba germană, un lung pamflet împotriva prințului, tradus și în românește, sub titlul **Germania, România și principele Carol de Hohenzollern**. C.A. Rosetti și colaboratorul său Eugeniu Carada au publicat la Paris broșura **La Roumanie et la politique allemande en Orient.** Carol era prezentat aici ca un agent al politicii germane (o altă broșură, semnată de Gh. Mârzescu, se intitula, cu totul semnificativ **Spionul prusian**). Pe plan extern, conspiratorii se sprijineau pe Franța și Anglia, contra Austro-Ungariei și Imperiului german. Dar odată Carol detronat cine avea să fie domn? La domnie se gîndea și I. Ghica, figura cea mai reprezentativă a coaliției. Dar pînă la urmă, conspiratorii au căzut de acord asupra unui personaj secundar, colonelul N. Dabija. De la Titu Maiorescu aflăm că „Dimitrie A. Sturdza, prin anticipație, se și purta înaintea lui ca un supus înaintea suveranului", căci „în casa colonelului Nicolae Iamandi la Iași, în prezența a vreo 20 de coalizați îl intitula cu «Măria Ta»". Ar fi consimțit să-și dea concursul și generalul Cernat. Desigur, nu toți mem-

* O constantă a politicii engleze în sec. XVIII-XIX a fost menținerea Imperiului otoman.

brii opoziției erau dispuși să-l facă pe Dabija domn; de fapt cei care îl susțineau pe Carol ar fi preferat ca prințul să-i aducă la putere și în felul acesta să se termine toată agitația. Lovitura de stat și detronarea erau considerate, deci, ca o soluție extremă. Nici Marilor Puteri europene nu le-ar fi convenit ca România să intre într-o perioadă de instabilitate, tocmai acum, cînd situația din Balcani se agravase*. M. Kogălniceanu, trimis de coaliție în mai multe țări, pentru a lua pulsul cercurilor politice respective, a ajuns, desigur, la această concluzie, fapt care a contribuit la temperarea șefilor opoziției.

L. Catargiu primește o lovitură de baston...

Anul 1875 s-a încheiat într-o atmosferă de nesiguranță. Opoziția se agita, dar nu îndrăznea să facă „revoluție", așa cum amenințase; prințul și L. Catargiu simțeau că ceva trebuia făcut, dar și ei se arătau nehotărîți. Pe la mijlocul lui ianuarie 1876, I. Bălăceanu, întors nu de mult din Franța, stătea bolnav în pat cînd, relatează el, „îl văd intrînd pe Catargiu în camera mea cu o rană sîngerîndă la cap. «Iată ce mi s-a întîmplat strigă Catargiu — viu de la Cameră, unde au vrut să mă asasineze. Am primit o lovitură de baston și cînd am vrut să-l smulg din mîinile agresorului, sabia care se afla înăuntru i-a rămas în mînă și el a vrut să se servească de ea pentru a mă ucide»".

Prima măsură a primului ministru fusese destituirea prefectului poliției și acum venise la Bălăceanu să-l roage să accepte această funcție.

Bălăceanu, prieten cu majoritatea conspiratorilor, numit chiar prefect al Poliției Capitalei! Faptul pare straniu dar, procedînd astfel, L. Catargiu își pregătea retragerea, cîștigînd, totodată, timp și înlăturînd eventualitatea unei izbucniri violente a opoziției, odată ce îi făcea o asemenea concesie. Mai delicată era situația lui Bălăceanu; dacă s-ar fi petrecut ceva, ar fi trebuit să aresteze pe cei mai buni prieteni ai săi, în frunte cu I. Ghica.

Numirea lui ca prefect al Poliției Capitalei a fost semnalul începerii tratativelor secrete între prinț și guvern pe de o parte și opoziție pe de alta. Prieten cu conspiratorii, dar rămas în afara conspirației, Bălăceanu era, într-adevăr, omul cel mai potrivit pentru misiunea ce i se încredințase. Peste două săptămîni (în urma unei remanieri a cabinetului) va părăsi postul de la Prefectură pentru a deveni ministru de Externe, continuînd și în această calitate să medieze între părțile în conflict. Printre amicii săi se număra și doctorul Iatropol. În casa acestuia s-a întîlnit într-o seară, „întîmplător", cu I.C. Brătianu. S-a jucat o mică comedie. Brătianu i-a întins mîna, spunîndu-i că trecutul trebuie uitat. Bălăceanu i-a răspuns că e gata să se înțeleagă cu opoziția, dar el, personal, nu va merge la Mazar Pașa! Dacă vrea pace, să meargă Brătianu la Palatul regal. Imposibil — a răspuns acesta; ar apare ca un trădător, căci unii dintre partizanii săi nu erau de acord cu un compromis. Bălăceanu a insistat. În sfîrșit, Brătianu a declarat că ar accepta, cu condiția să fie invitat de Carol. Deocamdată, lucrurile s-au oprit aici.

Peste cîtva timp a urmat actul doi. Brătianu a venit în casa lui Bălăceanu și i-a comunicat dramatic: „Să știți, d-le Prefect al Poliției**, și să transmiteți prințului, că revoluția e gata și va izbucni dintr-un moment în altul. Dacă nu vreți să izbucnească, arestați-mă chiar acum, căci mîine mă voi afla probabil în fruntea ei!". Drept răspuns, Bălăceanu l-a sfătuit din nou să stea de vorbă cu Carol.

Catargiu, pus la curent, ar fi dorit, însă, pentru mai multă siguranță, să-l aresteze.

...și Brătianu devine mult mai rezonabil

Dar, a doua zi, surpriză! Iatropol l-a vizitat pe Bălăceanu și i-a comunicat că tocmai îl însoțise pe Brătianu la Palat. **„Era timpul** — a răspuns Bălăceanu — **căci tocmai trebuia să mă ocup, chiar azi, să-i pregătesc la Văcărești o locuință demnă de el!"**. Iatropol i-a povestit ce se petrecuse în ajun la Mazar Pașa: Dabija, fiind proclamat de mai mulți „prinț al României", Brătianu refuzase să-și joace capul pentru el, considerînd soluția neserioasă.

După întrevederea avută cu Brătianu la 7 martie, prințul i-a comunicat lui Bălăceanu **„că l-a găsit pe dl. Brătianu mult mai rezonabil și mai modest decît sperase".** Nu ceruse decît ca proximele alegeri să fie libere. Carol i-a promis că așa va fi, acordîndu-i și permisiunea de a publica rezultatul întrevederii lor în **Românul.**

Alegerile, ținute la sfîrșitul lunii martie, după cum spune C. Bacalbașa, **„nu au fost libere, ideal libere, dar au lipsit violențele, iar opoziția atîta cerea".** Într-

* Popoarele oprimate din Balcani au intensificat lupta lor de eliberare națională de sub jugul otoman. În iulie 1875 a izbucnit răscoala țăranilor din Herțegovina și Bosnia contra turcilor — **n.r.**

** De fapt Bălăceanu nu mai era prefect al Poliției la acea dată; această mică inadvertență nu schimbă însă cu nimic veridicitatea relatării — **n.a.**

adevăr, dată fiind lipsa totală de popularitate a guvernului conservator, liberalii și-au asigurat majoritatea. Îndată, Lascăr Catargiu și-a prezentat demisia. La începutul lui aprilie, domnitorul l-a însărcinat pe liberalul moderat Gh. Vernescu cu formarea noului cabinet. Lista prezentată de acesta a fost însă respinsă; figurau pe ea la Justiție I. Ghica — rău văzut de Carol de cînd cu evenimentele din 1871 — și la Finanțe D.A. Sturdza — cel care cu cîteva săptămîni înainte îi spunea colonelului Dabija „Măria Ta", iar în timpul campaniei electorale — nota prințul—se remarcase „prin cuvîntări de o violență pasionată", Ministerul de Război îi revenea lui I.C. Brătianu, care tocmai amenințase cu „revoluția".

Pînă la găsirea unei soluții s-a format un guvern de militari, în frunte cu generalul Florescu — „ministerul sabiei" — cum i-a zis un ziar contemporan. Nu peste mult timp însă, la sfîrșitul lunii aprilie, s-a închegat un guvern, compus numai din reprezentanții coaliției de la Mazar Pașa; prim-ministru — Manolache Costache Epureanu; la Interne — Gh. Vernescu; la Externe — M. Kogălniceanu; la Finanțe— I.C. Brătianu. În sfîrșit, în iulie 1876 I.C. Brătianu a devenit prim-ministru, inaugurîndu-și astfel îndelungata guvernare de 12 ani*.

* * *

Încleștarea dintre coaliția de la Mazar Pașa și guvernul conservator reprezintă o pagină interesantă și semnificativă a evoluției vieții politice din acei ani. Instalați la conducere pentru mai bine de un deceniu, pînă la 1888, liberalii au depus o intensă activitate pentru a asigura creșterea ponderii burgheziei în stat. Cu toate că pînă la urmă conservatorii au revenit la putere, după 1888, raportul de forțe a înclinat tot mai mult în favoarea liberalilor.

În acțiunile puse la cale de coaliția de la Mazar Pașa trebuie căutată originea formării unui partid liberal relativ închegat; deși curente și disidențe vor mai apare și în anii următori, după 1876 se poate vorbi despre Partidul Național Liberal.

Ce s-a întîmplat ulterior cu protagoniștii evenimentelor din 1875-1876? Majoritatea miniștrilor conservatori au trecut un timp prin emoții, fiind dați în judecată, fără a se ajunge însă în cele din urmă la proces**. Lascăr Catargiu nu va muri înainte de a apuca să mai fie de două ori prim-ministru (în 1889 și, apoi, în fruntea „marelui guvern conservator" din 1891-1895). Cei din tabăra învingătorilor au avut drumuri diferite. Stephen Lakeman va mai apare doar meteoric în atenția opiniei publice, fără a juca însă un rol atît de important; va muri la Londra, în iulie 1897, în sărăcie și uitare. Poate că principalul sacrificat a fost Ion Ghica, ale cărui mari ambiții nu s-au putut împlini. El nu va mai ajunge niciodată în fruntea treburilor publice; spre sfîrșitul carierei va fi ministru al țării la Londra. Mai maleabil, nepotul său D.A. Sturdza va deveni ministru în guvernul Brătianu și apoi șef al Partidului Național Liberal și, în repetate rînduri, prim-ministru. Va uita vechile atacuri contra lui Carol și va lua chiar obiceiul să sărute mîna suveranului, spre hazul revistelor umoristice. Ion Bălăceanu a continuat să joace un rol important în diplomația românească (ca ministru plenipotențiar la Paris, Roma, Viena, Londra și Constantinopol) și a murit foarte bătrîn, în 1914. Cît despre colonelul Dabija, care, timp de cîteva nopți, se va fi visat domnitor, s-a dovedit un militar destoinic, comandînd o divizie la Plevna; a fost avansat general și în două rînduri a fost ministru, încetînd din viață încă tînăr, în 1884.

Cei care au tras principalele foloase au fost însă liberalii radicali, conduși de C.A. Rosetti și I.C. Brătianu, care s-au instalat în fruntea partidului. Mai tîrziu, prin 1884, cei doi fruntași au intrat în conflict și singur stăpîn pe situație a rămas I.C. Brătianu. Văzîndu-se fără rivali, „vizirul" — cum i s-a spus — a început să practice aceleași metode de guvernare pe care le condamnase la conservatori cu cîțiva ani în urmă. Ca atare, o aprigă coaliție se va forma și împotriva sa***, iar în martie 1888 a fost pus în situația să părăsească și el puterea.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Constantin Bacalbașa, **Bucureștii de altădată**, vol. I (1871-1884), București, 1927; Ion Bălăceanu, **Souvenirs politiques et diplomatiques 1848-1903** (în manuscris, la Biblioteca Academiei R.S.R.); Frédéric Damé, **Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avénement des princes indigènes jusqu'à nos jours**, 1822-1900, Paris, 1900; **Istoria României**, vol. IV, București, 1964; Titu Maiorescu, **Istoria contemporană a României** (1866-1900) București, 1925 și **Memoriile regelui Carol I al României** (de un martor ocular), vol. VIII, București, 1909.

* Ministerul era format astfel: I.C. Brătianu — Președinția și Finanțele; Gh. Vernescu — Internele; D.A. Sturdza — Lucrările Publice; E. Stătescu — Justiție; col. G. Slăniceanu — Război; G. Chițu — Culte și Instrucțiune Publică; N. Ionescu — Externe.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1973.

*** Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1973.

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU BONAPARTE PE PUNTEA DE LA ARCOLE

CORNELIU ALBU

Printr-un decret imperial dat la 15 aprilie 1762, Maria-Tereza de Habsburg, împărăteasa Sfîntului Imperiu roman de origine germană (1740-1780), a hotărît înființarea unei miliții grănicerești, menită să apere hotarele sud-estice ale statului său, într-o perioadă cînd acesta trecea prin mari greutăți, provocate de luptele pentru moștenirea tronului*. Astfel, au luat ființă atunci, alături de cele 14 regimente de grăniceri din Dalmația, Croația și Slovacia, unități similare românești, mai întîi Regimentul 2 de la Năsăud (1762) și Regimentul 1 de la Orlat și apoi cel din Caransebeș (1768). Aceste unități românești și-au făcut vestite numele de-a lungul vremii; un destin oarecum aparte a avut Regimentul năsăudean numit Zweites Walachischer-Gränze-Infanterie-Regiment **(„Regimentul 2 românesc de infanterie grănicerească")**.**

La început, efectivele acestei unități au fost alcătuite din feciorii recrutați din 24 comune ale fostului district al Rodnei. Cu un an înainte de răscoala lui Horea, în 1783, li s-au adăugat alte 20 comune românești. De la înființare și pînă la 1779, regimentul grănicerilor din Năsăud a servit, exclusiv, la paza graniței. A cunoscut în acest răstimp și perioade de criză, care au dus, în 1763 la răzvrătirea

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 8/1971.

** În 1769, s-a adăugat acestei titulaturi „nr. 17", numărul de ordine în cadrul tuturor unităților similare. Emblema regimentului era „VIRTUS ROMANA REDIVIVA, Sigill. II Legionis Valachica nr. 17". În 1849, Viena a încuviințat ca noțiunea de „Valachen" să fie înlocuită cu „Romanen" — n.a.

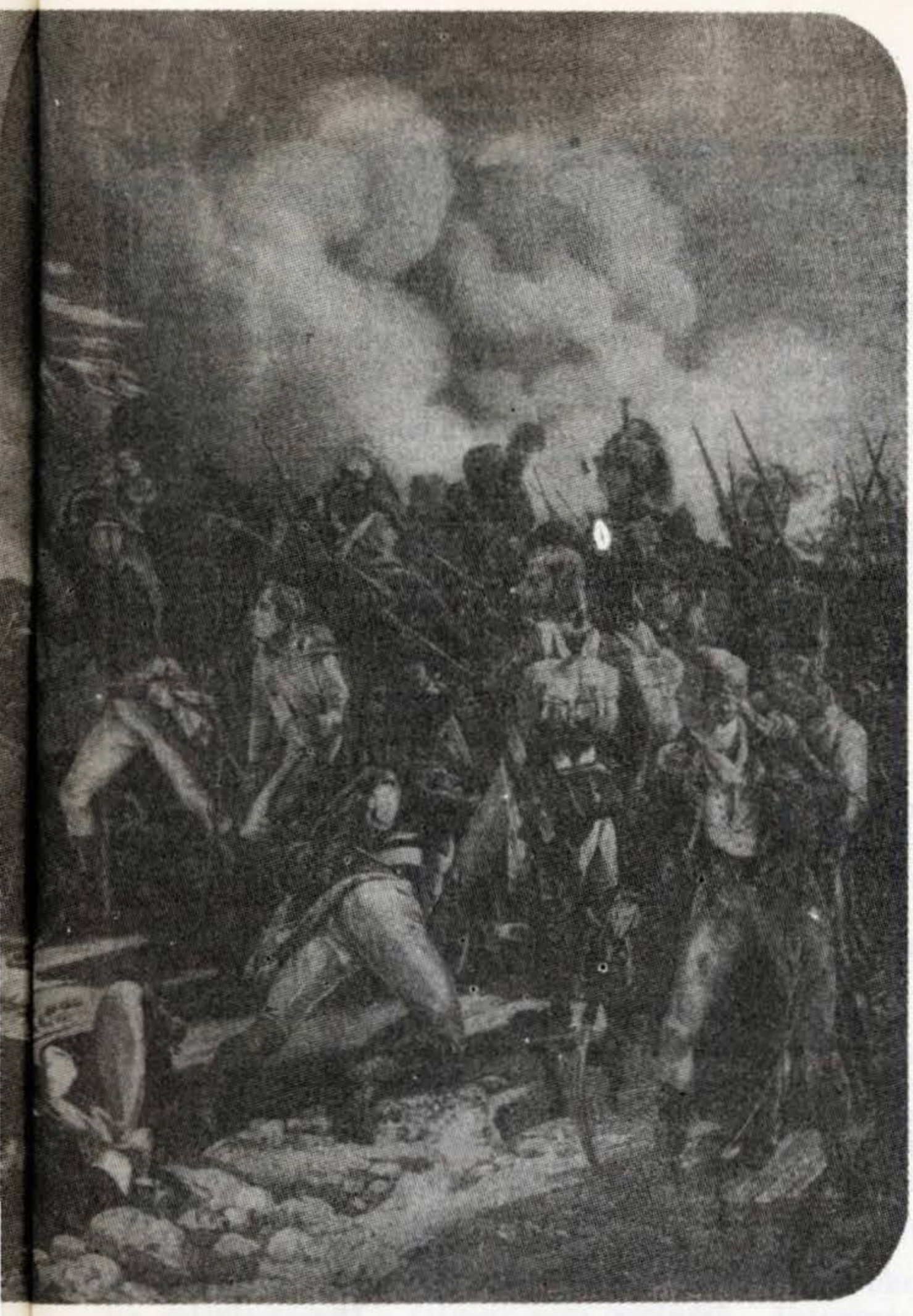

Bătălia de la Arcole, Biblioteca Academiei R.S.R., Secția stampe

organizată de Tănase Tudoran, un bătrîn țăran de 101 ani. Cauzele nemulțumirilor au rezidat în comportarea ostilă a unor ofițeri austrieci față de români, dar mai ales în întîrzierea cu care Curtea de la Viena își îndeplinea promisiunile (desființarea iobăgiei, împroprietărirea etc.). Cum utilitatea regimentului s-a dovedit curînd pe deplin, pentru înlăturarea nemulțumirilor au fost aduși ca instructori și ofițeri de origine italiană; aceștia au constatat, nu fără uimire, desigur, că limba maternă a ostașilor pe care îi instruiau era un fel de „dialect" al limbii latine, mult asemănător cu cel din regiunea Neapolelui, și că ostașii români se considerau urmași ai colonilor aduși de romani în Dacia.

Grănicerii nu stăteau permanent sub arme, ci numai în caz de exerciții militare mai ample, concentrări și manevre, sau cînd aveau de executat servicii de gardă, de cordon sanitar la graniță, transporturi etc. Pînă la 1830, cînd s-a înființat „fondul de provente", îmbrăcămintea grănicerilor, confecționată pe cont propriu și croită uniform, a constat din: suman negru (de unde numirea de „cătanele negre"), cioareci albi strîmți, tiviți cu albastru, pălărie neagră și opinci. Corpul ofițeresc, însă, purta uniforma obișnuită a armatei austriece.

Un director al școlilor din Năsăud, Istrate a scris, în limba latină, istoria Regimentului 2; datorită acestei „cronici" —păstrată într-o copie din 1830 — ne sînt cunoscute faptele de arme ale ostașilor din această unitate.

Grănicerii năsăudeni au primit botezul focului în anul 1779, cînd au luptat împotriva prusienilor la Troppau, evidențiindu-se prin curajoase fapte de arme.

În războiul ruso-turc din 1787-1791 — la care, din 1788, a participat și Austria — năsăudenii au luptat atît în Moldova, cît și în Muntenia. Ei au scos pe turci din pozițiile de la Dorohoi, Fălticeni, Bălăușari, Baia și Larga. În 1789, au apărat Pasul Branului, pe unde turcii intenționau să pătrundă în Transilvania. În mai, anul următor, au luptat la Turnu-Măgurele, iar în iunie la Giurgiu, unde au înfrînt trupele de strînsură ale lui Nicolae Mavrogheni. După Pacea de la Șiștov (24 iulie 1791), au revenit la Năsăud numai 2 202 oameni, din 3 420, cîți plecaseră în 1789; restul căzuseră luptînd.

În anii războaielor napoleoniene, regimentul năsăudean — alcătuit din trei batalioane — a primit ordin să lase paza graniței în grija veteranilor și a recruților și să pornească în marș forțat spre cîmpurile de luptă din Occident. Începutul l-a făcut Batalionul 1 de sub comanda locotenent-colonelului Stoianciu, care a fost încadrat în armata austriacă de la Rin și a primit botezul focului în ziua de 23 august 1793. De atunci și pînă în 1801, a participat la numeroase bătălii; într-una din ele, la Lorsch, a căzut căpitanul Ion, fratele lui Gheorghe Șincai.

Batalionul 2 a fost dislocat la 9 septembrie 1796. Prima bătălie la care a participat a fost cea de pe rîul Piave, unde s-a distins căpitanul Meheșiu. Dar fapta de

arme memorabilă a săvîrşit-o Batalionul 2 în zilele de 15-17 noiembrie 1796, cînd „s-a comportat — cum spune «cronicarul» Istrate — asemenea grecilor la Termopile[...] Acestui batalion i s-a încredinţat spre apărare tocmai porţiunea cea mai importantă din toate, pe care dacă ar fi luat-o francezii, ca să poată trece podul [puntea de la Arcole — **n.n.**] armata austriacă ar fi fost înconjurată din spate, după care nimicirea ei ar fi fost mai mult decît sigură. Aici comanda însuşi Napoleon Bonaparte.[...] Trei zile întregi, din zori pînă seara tîrziu, batalionul românesc nu numai că a respins cu mult curaj toate atacurile şi asalturile francezilor, ci a şi luat în captivitate 350 dintre ei [...] În aceste lupte înverşunate, dintre toţi ofiţerii s-au distins căpitanii Meheşiu şi Nemeşiu, atît prin prezenţa lor de spirit, cît şi prin încurajarea soldaţilor în dulcea lor limbă maternă, strigîndu-le la fiecare moment de criză: «Nu vă lăsaţi, feţiori!... Odată şi bine, feţiori!!... Înainte, bravii mei!!!...»".

În cele trei zile cît a durat rezistenţa, la puntea de la Arcole au căzut 135 ostaşi şi un căpitan. Căpitanii Meheşiu, Nemeşiu şi Cazvale, locotenenţii Schmidt şi Bălan, stegarul [cadet] Reu şi 350 soldaţi au fost răniţi. Dintre aceştia, în zilele următoare au murit 260, ceea ce înseamnă că la Arcole şi-au pierdut viaţa 395 grăniceri năsăudeni.

Cronicarul mai menţionează că „cei care luptaseră chiar la capul podului de la Arcole au fost stegarul Reu, sergentul Gavriliu şi ducterul Herzeg cu cetişoarele [plutoanele—**n.n.**] lor, peste care francezii nu au putut trece cu nici un preţ".

Faptele de arme din acele zile ale Batalionului 2 au fost elogiate nu numai de comandantul suprem al armatei austriece, generalul Alvinczy, ci şi de Bonaparte însuşi, care, în calitate de general comandant al armatei franceze, a raportat Directoratului, la Paris, despre statornicia şi eroismul batalionului, recunoscînd că numai rezistenţa opusă de el l-a pus în imposibilitatea de a înconjura şi distruge armata austriacă.

În cursul aceleiaşi campanii, Batalionul 2 a mai luptat la Rivoli (14 ianuarie 1797) şi apoi a trecut în Elveţia. Ostilităţilor din Italia le-a pus capăt Pacea de la Campo Formio (18 octombrie 1797). În 1799, subunitatea a fost dusă în garnizoană la Zasca, după care a fost repartizată armatei de la Rin.

Batalionul 3, comandat de căpitanul Buhaciu, a părăsit şi el Năsăudul tot în 1796. După un cantonament mai îndelungat la Sebeş, pentru instruire, a pornit în marş forţat spre Italia la 30 septembrie 1796. Împreună cu Batalionul 2, a participat la bătălia de la Rivoli. S-a retras apoi în Elveţia, iar la sfîrşitul anului 1799 a fost repartizat şi el armatei de la Rin.

În cursul campaniilor din 1797-1799, pierderile regimentului s-au ridicat la 1 534 oameni.

Cîţiva ani după acestea, unitatea grănicerească din Năsăud şi-a vindecat rănile, reluîndu-şi vechea misiune: paza graniţei. În ziua de 5 august 1805, pe cînd executa manevre între comunele Bîrgău-Suseni-Salva, a sosit vestea că Napoleon a renunţat la proiectata invadare a Angliei şi a declarat război Austriei. La 22 august, regimentul a primit ordin şi a pornit în marş forţat spre Rin, unde a avut cîteva ciocniri cu francezii. Războiul s-a terminat repede prin bătălia de la Austerlitz, cîştigată de Napoleon. La 28 februarie 1807, regimentul era din nou în garnizoană la Năsăud.

Tot în timpul războaielor napoleoniene, năsăudenii au luptat în apropierea Varşoviei în 1809, iar în 1812 Batalionul 1 a fost dislocat în Galiţia, de unde a revenit în 1813; pe urmă, a plecat din nou în Italia, unde a luptat împotriva armatei lui Murat, viceregele Neapolelui.

În 1851/1852*, regimentul din Năsăud a fost transformat în regiment de linie, primind numele de Regimentul 50 „Turn und Taxis", ceea ce a fost considerat de grăniceri ca o insultă. Protestele lor nu au avut, însă, nici un rezultat.

Mai este de adăugat un fapt de importanţă excepţională: grănicerii care au căzut prizonieri în cursul luptelor din Italia, Elveţia şi Renania, ca şi răniţii ridicaţi de ambulanţele franceze, au fost duşi în Franţa şi folosiţi la muncile agricole. De acolo, au revenit însufleţiţi de mobilizatoarea lozincă a marii revoluţii franceze de la 1789, „Libertate, egalitate, fraternitate", de care ei şi ai lor erau atît de însetaţi. Călăuziţi astfel de ideile politice şi sociale cele mai avansate ale epocii, idei pe care le-au dezbătut pe larg în adunările ostăşeşti de la Năsăud şi Orlat, în septembrie 1848, ei au dat un preţios concurs luptei pentru înfăptuirea programului de revendicări naţionale de care poporul român luase cunoştinţă pe Cîmpia Libertăţii din Blaj.

---

* Ordinul de desfiinţare a regimentului năsăudean de graniţă datează din 22 ianuarie 1851, fiind integral aplicat în 1852 — **n.a.**

Organizații extremiste de dreapta în anticamera Gărzii de fier

MERCENARII DIVERSIUNII ȘI NUMĂRĂ RÎNDURILE

GELU URECHE, VALERIU BUDURU

La 15 octombrie 1924, un deținut la penitenciarul Văcărești, Mihail Ionescu — după ce, în prealabil, sesizase în același sens conducerea închisorii — solicita în scris procurorului general al Curții de apel din București, o audiență „avînd a vă destăinui urzirea unui nou complot... a cărui izbucnire va avea loc într-un timp foarte apropiat... pentru ca dv. să puteți lua grabnice măsuri și opri cu o oră mai devreme himerica plăsmuire. Întrucît subsemnatul cer pentru a treia oară audiența dv. fără nici un rezultăt, vă fac cunoscut că-mi declin orice răspundere, responsabilitatea rămînînd în sarcina dv.".

Autoritățile de resort nu i-au acordat nici de această dată atenție, cu toate că existau si alte indicii care confirmau că, într-adevăr, se pregătea un act sîngeros. Zece zile mai tîrziu, la 25 octombrie, „himerica plăsmuire" devenea fapt împlinit: Constantin Manciu, prefectul Poliției din Iași, cădea asasinat în plină zi, în timp ce cobora treptele judecătoriei din localitate. Alți doi membri ai autorităților de ordine erau grav răniți. Asasinul: Corneliu Zelea Codreanu, membru în conducerea Ligii Apărării Național Creștine, una din grupările extremiste de dreapta apărute în acei ani.*

Ce a urmat se știe. În ciuda dovezilor certe că asasinatul fusese minuțios și îndelung pregătit, a sesizărilor și relatărilor făcute de martori care cunoșteau intențiile mărturisite, nu odată, de ucigaș, a protestelor vehemente ale opiniei publice indignate, criminalul era găsit nevinovat și achitat. Tribunalul burghez acorda astfel o adevărată „primă de încurajare" elementelor care, de la dreapta vieții politice, aveau să se îndeletnicească tot mai des în anii următori cu practicarea crimei și violenței ca instrument și metodă de luptă politică.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1970 și 10/1973. Relatări mai largi asupra acestor episoade se găsesc și în lucrarea *Garda de Fier — organizație teroristă de tip fascist*, de Mihai Fătu și Ion Spălățelu, Editura Politică, București, 1971.

Cei care l-au cunoscut îndeaproape pe C.Z. Codreanu spun că, în ciuda concepţiilor sale agresive, besmeticul şef legionar ţinea foarte mult la viaţa sa. Ori de cîte ori la orizontul vieţii politice se profilau nori rău prevestitori pentru persoana sa, el îşi reţinea ciracii de la activităţi criminale. Dar în cazul asasinării lui Manciu, ca şi în cazul altor crime odioase cu care — o bună bucată de vreme — Codreanu şi huliganii săi aveau să însîngereze viaţa politică a României, el a comis fapta ştiind că va fi absolvit de pedeapsă sau că va găsi înţelegerea cuvenită pentru a nu suferi consecinţe grave. „Codreanu a ştiut că va fi achitat, a ştiut chiar înainte de a ucide", afirmă unul din cei care i-au fost aproape.

Modul în care a fost înfăptuit atentatul şi mai ales ceea ce s-a petrecut după săvîrşirea lui vine să confirme o asemenea părere. Totul stă mărturie că fapta lui Codreanu n-a reprezentat gestul singular şi iresponsabil al unui dement, ci o acţiune premeditată, pregătită şi anunţată din vreme, şi de pericolul căreia autorităţile nu au ţinut seamă. Mai mult, anumite cercuri ale claselor dominante şi îndeosebi ale burgheziei liberale — al căror exponent, Partidul Naţional Liberal, se afla la putere — n-au fost străine de eludarea responsabilităţilor criminale.

Crima de la Iaşi, săvîrşită cu ştiinţa şi încurajarea tacită a unor reprezentanţi ai autorităţilor, a folosit forţelor retrograde din rîndul claselor dominante sub cel puţin două aspecte.

Pe de o parte, pentru ca în climatul de tensiune şi diversiune politică produs prin astfel de acte să poată înăspri măsurile represive împotriva forţelor democratice şi revoluţionare. Pe de alta, pentru a scoate la suprafaţă şi a activiza grupările extremiste de dreapta, create tocmai în astfel de scopuri, ca instrumente de diversiune şi teroare în slujba intereselor celor mai reacţionare ale exploatatorilor.

Astfel de grupări au început să apară în peisajul politic al ţării încă în anii primului război mondial şi îndeosebi în perioada imediat următoare. Ele s-au născut ca o reacţie a cîtorva din vîrfurile marii burghezii şi moşierimi faţă de avîntul revoluţionar al maselor muncitoare, ca o răbufnire brutală şi agresivă a celor mai reacţionare cercuri faţă de lupta oamenilor muncii.

400 000 muncitori în acţiune

Anii de după război s-au caracterizat printr-o puternică efervescenţă revoluţionară. „Să fie oare ajunul bolşevismului!" exclama un deputat burghez, speriat de forţa cu care masele largi populare, ce suportaseră principala povară a conflagraţiei şi cunoscuseră din plin suferinţele şi distrugerile pricinuite, se ridicau la luptă împotriva asupririi şi exploatării, pentru drepturi şi libertăţi democratice. *„Adîncirea contradicţiilor social-economice ale regimului burghezo-moşieresc, cauzată de distrugerile războiului, de dezorganizarea activităţii economice şi înrăutăţirea situaţiei materiale a maselor largi populare* — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *determină în anii 1918-1920 o creştere impetuoasă a avîntului şi combativităţii revoluţionare a maselor muncitoare"*.

Vigoarea cu care clasa muncitoare s-a afirmat, în fruntea maselor, este ilustrată şi de faptul că numai în perioada martie-octombrie 1920, în întreprinderile din ţară au avut loc 345 greve, ce au culminat cu marea bătălie de clasă din octombrie 1920, la care au luat parte peste 400 000 muncitori. Pe fundalul acestor ample şi puternice acţiuni de masă s-a desfăşurat un adînc proces de clarificare politică şi ideologică, o largă acţiune de pregătire organizatorică, cristalizate prin crearea, în primăvara anului 1921, a Partidului Comunist Român.

Intensificarea luptei revoluţionare, cerinţele obiective ale dezvoltării sociale au impus pe primul plan al vieţii social-politice — în noile condiţii istorice — înfăptuirea unor reforme care, deşi nu au afectat structural cadrul regimului burghezo-moşieresc, au favorizat dezvoltarea în sens burghezo-democratic a României. Modificările survenite au creat maselor populare posibilitatea de a se afirma mai accentuat în viaţa politică, au dat un nou impuls curentelor de opinie publică, îndeosebi celor de orientare general democratică, au provocat regrupări ale forţelor politice.

Dar schimbările produse au stîrnit şi nemulţumirea profundă a celor mai reacţionare cercuri ale moşierimii şi marii burghezii. Aproape concomitent cu fluturarea unor promisiuni demagogice* şi cu adoptarea unor măsuri destinate să restrîngă puterea economică şi politică a celor mai conservatoare forţe din ţară şi să răspundă, în anumite limite, revendicărilor formulate de masele muncitoare, au fost elaborate o serie de legi îndreptate împotriva forţelor democratice şi îndeosebi a

---

* Pentru a înşela masele muncitoare, în anii de după primul război mondial, partidele burgheze s-au supralicitat în formularea de programe democratice, de care uitau însă îndată ce ajungeau la putere. În noiembrie 1918, ca şi trei ani mai tîrziu, în 1921, burghezia liberală, prin partidul său, a adoptat şi ea programe cu caracter radical burghez, în scopul vădit de a capta adeziunea populaţiei. Dar — cum aprecia delicat un ziar al vremii — masa cetăţenilor „s-a arătat incredulă afirmaţiilor lor programatice...".

mișcării revoluționare. La numai trei ani de la întemeierea sa, Partidul Comunist Român — forța politică cu adevărat înnoitoare — a fost interzis. Uniunea Tineretului Comunist, organizațiile de masă revoluționare, au fost de asemenea scoase în afara legii.

Periferia vieții politice

În căutarea de soluții menite să deruteze masele, să le abată atenția de la cauzele reale ale nemulțumirilor și să le îndepărteze astfel de activitatea revoluționară, forțele retrograde din rîndul claselor dominante au făcut apel și la vechea metodă a diversiunii. Pentru a servi astfel de scopuri a apărut acel șir de grupări extremiste, care timp de peste două decenii au încercat să siluiască cu strigătele și acțiunile lor iresponsabile viața politică a țării. În sînul lor și-au găsit locul elemente politicianiste din straturile cele mai obscure ale societății de atunci, incapabile să se afirme altfel pe arena publică decît prin atacarea și brutalizarea unor cetățeni, prin provocări și atentate, prin spargerea grevelor muncitorești. Activînd pe terenul demagogiei sociale, căutînd să promoveze idei iraționaliste și mistice și practicînd cu predilecție violența și huliganismul, toate aceste organizații au slujit în esență politica anticomunistă a stăpînilor lor, s-au manifestat ca forțe de șoc ale reacțiunii împotriva mișcării revoluționare și democratice.

Născute la periferia vieții politice, nici una din aceste grupări n-a izbutit să iasă nici moralmente, nici pe plan politic, din această zonă. Dacă încercăm să conturăm aici profilul cîtorva dintre ele, o facem nu pentru că ar fi avut vreun rol preponderent în viața politică, ci pentru a sublinia încă odată aversiunea poporului nostru față de practicile și teoriile politice retrograde. De la început, activitatea bandelor de mercenari ai diversiunii s-a lovit de forța clasei muncitoare, în frunte cu partidul comuniștilor, a țărănimii, împotriva lor au luat atitudine intelectuali progresiști și oameni politici lucizi din rîndul claselor conducătoare.

Încercarea de a urmări firul activității grupărilor extremiste, este justificată — pe plan istoric — de faptul că ele au reprezentat germenii din care s-a născut cea mai retrogradă și agresivă mișcare din istoria politică a țării noastre, Garda de fier*. Trebuie subliniat, în același timp, că grupările extremiste de dreapta care au precedat apariția mișcării legionare n-au prezentat sub aspect organizatoric și programatic trăsăturile proprii unor organizații fasciste. În lucrarea sa *Sub trei dictaturi*, Lucrețiu Pătrășcanu apreciază, referitor la una din cele mai zgomotoase grupări de acest fel, Liga Apărării Național- Creștine, că ea nu poate fi considerată o organizație fascistă. Cînd vorbim de mișcarea fascistă din România — arată Lucrețiu Pătrășcanu — trebuie să „ne referim în special la Garda de fier". În ansamblu, grupările respective au reprezentat mai mult mișcări de diversiune politică, tendințe, încercări de a introduce în viața politică a țării metodele și ideologia violenței.

Un palid început în apariția grupărilor extremiste l-a reprezentat crearea, la Roma, în anii 1916-1917, de către Elena Bacaloglu, care a trăit mult timp în Italia, a unei organizații hibride, așa-zisa Mișcare națională fascistă italo-română (M.N.F.I.R.). În februarie 1921, ea a încheiat un acord cu Mussolini, potrivit căruia ambele părți se angajau să ducă o acțiune comună pentru propagarea fascismului. Ceva mai tîrziu, în septembrie același an, a luat ființă, la Cluj, Comitetul central al M.N.F.I.R., din care făceau parte intelectuali cu vederi reacționare sau dezorientați politicește. În iunie 1925, mișcarea s-a transformat în Partidul Național-Fascist din România, declarîndu-se cu emfază ca fiind singura organizație fascistă „originală și oficială" din România. Oficială poate, dar cît era de „originală" se vede din faptul că existența ei s-a bazat aproape exclusiv pe influența exercitată de șeful fasciștilor italieni în unele cercuri politice burghezo-moșierești. Ea a servit, însă, ca nucleu, din care, în decursul anilor, s-au desprins diferite grupări extremiste, unele din ele denumite *Fascii***.

Cine se aseamănă se adună

Proaspăt absolvent de liceu, C.Z. Codreanu se afla în anul 1919 la Iași, pentru a urma cursurile Facultății de drept. Studiile universitare îl atrăgeau însă tot atît de puțin cît îl atrăseseră și cele medii.

În schimb, pe noul student îl pasiona în mod deosebit participarea frecventă la agitațiile naționaliste, antidemocratice, organizate de elementele de dreapta, sub oblăduirea îndrumătorului său „spiritual", A.C. Cuza. „Venerabilul" profesor

---

* Vezi *Concluzii la Sesiunea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România*, București, 4-5 martie 1971, în lucrarea *Împotriva fascismului*, apărută în Editura Politică.

** De la *Fascie*, mănunchi de nuiele legat cu o curea în jurul unei securi, purtat, în Roma antică, de lictorii care însoțeau pe dictatori, consuli etc. E semnificativă preluarea denumirii de către fasciști: se vede că ei se voiau „uniți" ca ... nuielele în jurul securii.

îi cununase părinții și tot el îi fusese naș la botez. Finul îl urma îndeaproape, îmbrățișîndu-i convingerile și practicîndu-i metodele huliganice.

La o reprezentație de circ, Codreanu l-a cunoscut pe unul din cei care aveau să-i devină colaboratori apropiați în anii cînd și-a făcut ucenicia în practicarea crimei și violenței. Împrejurarea merită menționată pentru că ea are o anumită semnificație, pentru a înțelege anumite resorturi ale preocupărilor celor destinați să conducă activitatea organizațiilor extremiste de dreapta Organizatorii reprezentației au oferit un premiu spectatorului care se va încumeta să-și încerce puterile cu un renumit atlet. În arenă și-a făcut apariția un amator, care, din cîteva mișcări, și-a învins adversarul. Codreanu a fost, realmente, impresionat de forța fizică a învingătorului. Bucuria i-a devenit și mai mare cînd, peste cîtva timp, participînd la o întrunire convocată de organizația extremistă Garda Conștiinței Naționale (G.C.N.) a constatat că președintele ei nu era altul decît Constantin Pancu, „eroul" de la circ. „M-am prezentat — povestea Codreanu mai tîrziu — spunîndu-i că sînt student și că doresc să fiu primit soldat în gardă. M-a primit". Mai înainte citise, după cum se lăuda el manifestele de „luptă anticomunistă", editate de Gardă.

Indivizi de aceeași teapă, C. Pancu și C.Z. Codreanu s-au întîlnit pe aceeași platformă de preocupări. În însemnări provenite de la unul din colaboratorii lor apropiați, ambii sînt descriși ca slujind „aceiași stăpîni, unul ca să ducă o viață ușoară fără să muncească, iar celălalt ca să răzbată, ca să-și potolească setea de putere", amîndoi, urînd „pe cei de jos, pe muncitori, pentru că luptau contra stăpînilor lor...".

Organizația Garda Conștiinței Naționale — condusă de Pancu, ajutat ulterior de Codreanu — a luat ființă la Iași, în iulie 1919, din inițiativa cercurilor ultrareacționare, pentru a se opune prin violență acțiunilor curajoase ale oamenilor muncii din această citadelă muncitorească și revoluționară. De la începutul activității sale, scopul mărturisit al acestei grupări a fost — după cum rezultă din organul său de presă *Conștiința* — de a împiedica propaganda „dușmanilor liniștei publice și siguranței statului". Mai clar spus, de a lovi în mișcarea muncitorească, a forțelor democratice, de a împiedica propaganda revoluționară desfășurată de elementele înaintate ale clasei muncitoare

Însuși momentul ales pentru înființarea G.C.N. confirmă acest lucru. La 21 iulie 1919, muncitorii din Iași, alături de tovarășii lor din celelalte centre muncitorești ale țării, au participat cu entuziasm la greva generală de solidaritate cu Rusia Sovietică și cu revoluția proletară din Ungaria. La numai cîteva zile de la această viguroasă manifestare muncitorească, gruparea diversionistă G.C.N. s-a lansat în peisajul politic ieșean, fluturînd bătăios lozinci cu vădit caracter antimuncitoresc și antisocialist.

C. Z. Codreanu își face ucenicia

Instrument în mîna celor mai reacționare forțe din sînul claselor dominante, noua grupare a făcut apel la mijloace dintre cele mai brutale pentru a lovi în mișcarea revoluționară și a contracara propaganda socialistă, mergînd de la o așa-zisă polemică pe planul ideilor, pînă la violență.

Ceea ce puteau opune — sub aspect teoretic — o mînă de ignoranți violenți adevărurilor arzătoare proclamate de mișcarea socialistă era un amalgam de formule antisemite și șovine, îmbibate cu precepte religioase. O țesătură de falsuri, pe cît de grosolane, pe atît de inabile, prin care căutau să ponegrească socialismul, pentru a crea scepticism și demoralizare în rîndul muncitorilor.

Săraci pe planul ideilor, reprezentanții G.C.N. au căutat compensare pe tărîmul demagogiei și al provocărilor. În arsenalul metodelor folosite de G.C.N., locul principal l-a ocupat, însă, violența. În sînul acestei organizații, C.Z. Codreanu și ciracii săi au început să-și facă ucenicia în ale crimei și huliganismului, metode pe care ceva mai tîrziu, Codreanu, ca șef al legionarilor, avea să le practice cu deosebită preferință și în formele cele mai sîngeroase. Codreanu mărturisea cu cinism că în „domeniul acțiunii, ciocnirile între cele două tabere, ciocniri inerente, sîngeroase, erau aproape zilnice" și că activitatea sa și a partizanilor săi în cadrul G.C.N. s-a desfășurat „cu mîinile în buzunare, pe revolvere". Acțiunea G.C.N., recunoștea fățiș același Codreanu, „s-a mărit în măsura primejdiei bolșevice", consfătuirile și întrunirile, mai rare în condițiile unei desfășurări normale a evenimentelor „erau în perioada critică,

Vintilă Brătianu către A. C. Cuza, care, respins și de Partidul Poporului, a rămas singur... cuc: „Numai cu mine te poți înțelege dumneata!" (Caricatură apărută în ziarul Adevărul *din 12 februarie 1921, cu titlul:* Triumful politic al huliganului)

săptămînale...". Tot el relata că, în mod frecvent, la ședințele G.C.N. se analizau „chestiuni în legătură cu dezvoltarea și avîntul luat de mișcarea comunistă în diverse fabrici și cartiere...", hotărîndu-se măsuri în consecință.

Ce caracter aveau aceste măsuri se vede limpede și din faptul că membri ai G.C.N. au participat activ, alături de autorități, la înăbușirea violentă a grevei muncitorilor de la R.M.S. Iași, din 10-11 februarie 1920. Ulterior, ei și-au desăvîrșit „opera", punînd la îndemîna administrației întreprinderii spărgători de grevă. În acest sens, C.Z. Codreanu se lăuda, mai tîrziu: „...am căutat în tot Iașul mînă de lucru, și am redeschis fabrica". La fel de vrednice se dovediseră bandele G.C.N. și în înăbușirea grevei muncitorilor de la Atelierele Nicolina din Iași.

În acțiunile antimuncitorești ale grupării conduse de Pancu și Codreanu se înscrie și încercarea de a sparge unitatea sindicală a clasei muncitoare. Sub egida și în sediile acestei organizații s-au înfiripat, la Iași și în alte orașe, așa-zisele „Sindicate naționale", puse în slujba patronilor. Ele n-au avut însă nici un ecou în rîndul păturilor largi de oameni ai muncii, dar au fost folosite la înăbușirea grevelor muncitorești.

Cu toate subvențiile și încurajările primite din partea stăpînilor săi, G.C.N. n-a reușit să capteze aderenți din rîndul păturilor muncitoare. După chiar apre-

cierile lui Codreanu, întrunirile grupării se țineau cu participarea a... 11 membri. Semnificativ pentru modul în care era privită această organizație este și faptul că printre revendicările prezentate ministrului de Interne Gh. Mîrzescu, la începutul lunii august 1919, de către o delegație de muncitori sindicaliști și socialiști din Iași figura și cererea de interzicere a activității G.C.N. Muncitorii susțineau că organizația, care abia luase ființă, „va provoca tulburări". Intelectualii democrați din Iași au luat, de asemenea, atitudine potrivnică, îndeosebi prin articolele publicate în presă. Chiar „Sindicatele naționale", la înființarea cărora G.C.N. își adusese contribuția, s-au pronunțat, la un moment dat, împotrivă, dezicîndu-se de tutela ei.

Lipsită de popularitate, demascată în ochii opiniei publice G.C.N. a început să dea semne vădite de dezagregare. Pentru a o revitaliza, A.C. Cuza, părintele ei spiritual, a mediat, la 28 martie 1920, fuziunea G.C.N., cu o altă grupare naționalistă, organizația ardeleană Frăția de cruce, a lui Amos Frîncu și Liviu Ghilezan. După fuziune, G.C.N. a continuat să-și desfășoare activitatea sub același nume, însă tot mai sporadic. La scurt timp, autoritățile au hotărît dizolvarea ei, întrucît nu putea capta pe muncitori, fiind demascată, prin legăturile șefului ei, C. Pancu, cu cercurile reacționare.

Patriarhul urii...

Pentru organizațiile extremiste de dreapta care s-au agitat în acești ani pe scena politică, antisemitismul a fost una din platformele preferate. Căutînd să cultive neîncrederea față de „străini" și îndeosebi față de evrei, pe seama cărora puneau toate neajunsurile societății capitaliste, cercurile reacționare, prin instrumentele lor diversioniste, au urmărit, să semene confuzie în rîndul maselor, să le abată atenția de la adevăratele cauze ale mizeriei și asupririi lor.

Garda Conștiinței Naționale s-a situat și ea pe poziții antisemite. Principalul stegar al antisemitismului a fost, însă, în acești ani A.C. Cuza și fracțiunea din Partidul Național-Democrat, condusă de el. Nu fără temei, gălăgiosul profesor de la Iași a primit denumirea de „patriarh al antisemitismului".

„Patriarhul" își cîștigase, într-adevăr, nu puține „merite" în acest domeniu. În 1910, cînd s-a creat Partidul Național-Democrat (P.N.D.) — prin unirea grupărilor conduse de A.C. Cuza și N. Iorga — el a fost promotorul includerii în programul adoptat de acest partid a unor măsuri cu caracter antisemit.

Disensiunile* ivite ulterior între „iorghiști" și „cuziști" au dus, în perioada imediat următoare primului război mondial, la separarea celor două grupări, fracțiunea Cuza evoluînd, sub influența șefului ei, pe poziții dintre cele mai reacționare. Treptat, A.C. Cuza a devenit un adevărat patron spiritual al mișcărilor extremiste din acea perioadă. Despre el, ziarul *Opinia* din Iași scria, la 7 septembrie 1919: „Dl. Cuza este un întîrziat, o rămășiță a unui ev sălbatic și absurd". Dușman inveterat al mișcării muncitorești și al socialismului, acest „întîrziat" a căutat ulterior să adune — îndeosebi pe terenul antisemitismului — și să asmută împotriva forțelor democratice, a clasei muncitoare și a partidului ei, tot ce avea mai obscur și mai pătimaș societatea de atunci.

E interesant însă de văzut, pentru a distinge mai clar scopurile în care cercurile ultrareacționare foloseau antisemitismul ca instrument de diversiune, de abatere a atenției maselor populare de la problemele lor fundamentale, faptul că agitațiile antisemite nu se manifestau de fiecare dată cu aceeași intensitate. În perioada 1917-1921, de exemplu, perioadă de puternic avînt revoluționar, P.N.D. — Cuza ca și G.C.N., pe care o patrona și o îndruma, nu și-au manifestat în mod fățiș antisemitismul. În programul grupării lui Cuza, publicat în mai 1920, n-au fost incluse nici un fel de asemenea prevederi, făcîndu-se doar o singură referire la evrei și care nu angaja gruparea într-o asemenea diversiune. Dimpotrivă, programul se prezenta cu o fațetă de revendicări radicale, supralicitînd în promisiuni demagogice unele partide burgheze. Cît privește G.C.N., C. Pancu, șeful acestei grupări, dădea asigurări străinilor, inclusiv evreilor, în organul său de presă, *Conștiința*, din 8 decembrie 1919, că „îi vom tolera... căci în ultimul război au făcut și ei multe jertfe pentru idealul nostru românesc".

...și afacerile sale

Și în anii următori, cînd antisemitismul va deveni o platformă mai activă în provocarea diversiunii, A.C. Cuza și ciracii săi își vor mula virulența antisemită în raport de cerințele tactice ale stăpînilor și, nu o dată, în funcție de propriile lor interese. Ceea ce caracterizează evident poziția diversionistă a lui Cuza și a celorlalți șefi extremiști este faptul că antisemitismul lor nu a însemnat niciodată o mobilizare serioasă la luptă împotriva capitaliștilor evrei. Dimpotrivă. În ciuda rasismului intransigent afișat, aproape toți fruntașii organizațiilor extremiste din această perioadă și din anii următori nu numai că nu au activat împotriva capitaliștilor evrei, ci au avut strînse legături de afaceri cu aceștia. A.C. Cuza — îl caracterizează foștii cuziști — „nici el însuși nu lua prea în serios dogmele sale politice, dovadă că făcea în mod obișnuit afaceri cu bancherii și negustorii evrei"; C. Șumuleanu, vicepreședinte al grupării Liga Apărării Național Creștine — care va lua ființă cîțiva ani mai tîrziu și va activa deschis pe terenul antisemitismului — a inițiat sau s-a lăsat antrenat în societăți economice din care făceau parte și capitaliști evrei; Paul Iliescu, avocat și deputat din partea aceleiași organizații, avînd printre clienți mulți evrei, declara deschis în Parlament, la 29 martie 1927: „Liga luptă contra colectivității evreești, nu contra indivizilor evrei, pe care nu-i putem urî".

De altfel, comunitatea de interese dintre exploatatori și instrumentele lor, indiferent de naționalitate, și-a găsit expresia și în sens invers, în sprijinul financiar pe care, la rîndul lor, bogătașii evrei l-au acordat organizațiilor extremiste. În deceniul trei, cînd Garda de fier se afla în

---

* Ca urmare a divergențelor dintre cele două grupări ale P.N.D. fracțiunea cuzistă, după o revenire temporară în partid, în decembrie 1918, l-a părăsit definitiv în februarie 1920; la 7 aprilie același an, la o întrunire ținută la Iași, ea a hotărît „excluderea lui Iorga și aclamarea lui Cuza ca singur șef al acestei grupări politice". În octombrie 1922, gruparea a apărut cu titulatura Partidul Național-Democrat din România de sub șefia lui A.C. Cuza. Din februarie 1923, și-a completat titulatura adăugîndu-și și cuvîntul „Creștin".

Opera pumnului *(Adevărul, din 27 martie 1921)* C. Argetoianu era și el un sprijinitor al mișcărilor de dreapta

plină ascensiune, Max Auschnit, unul din marii magnați ai industriei românești, deși nutrea puternice resentimente față de excesele antisemite ale legionarilor, i-a sprijinit financiar, plătind cu sume importante fierul vechi pe care îl adunau gratuit. În aceeași perioadă, Societatea Anonimă „Cagero" din București, condusă de Grosz, acorda ziarului *Porunca vremii* subvenții de 300 000 lei anual. Victor Iamandi, pe atunci subsecretar de Stat, arăta într-o cuvîntare rostită la Iași că „partidele noastre de dreapta capătă subvenții de la bogătașii evrei din țară".

Astfel de interese comune, ca și circumstanțe politice de moment, îi determinau pe șefii organizațiilor extremiste, în frunte cu mentorul lor, A.C. Cuza, să renunțe în anumite momente la arma lor preferată. Un astfel de moment l-au reprezentat anii imediat următori primului război mondial, cînd — în condițiile creșterii avîntului revoluționar al maselor — era extrem de dificil pentru grupările extremiste de a folosi agitațiile rasiste ca mijloc de diversiune. Antisemitismul nu-și găsea locul într-o perioadă în care, așa cum observa un ziar, marea majoritate a politicienilor burghezi „se bat cu pumnul în piept în numele democrației, care de care e mai democrat, mai progresist, mai socialist...". În acea perioadă, agitația antisemită era „pur și simplu ridicolă".

Lipsa de popularitate a acestor concepții rezultă și din faptul că în alegerile parlamentare din noiembrie 1919, gruparea lui Cuza a obținut, la Iași, numai 164 voturi. Iar în alegerile din mai 1920, deși au avut sprijinul guvernului averescan, cuziștii au dobîndit în județele din Moldova în care au candidat, numai 5 869 voturi.

Înfrîngerile suferite au evidențiat și mai mult șubrezenia grupării cuziste. În mai 1920, A.C. Cuza a fost părăsit de o serie de intelectuali, membri marcanți ai fracțiunii, care s-au reatașat grupării conduse de Iorga. Partidul rămăsese atît de slăbit, încît șeful său îl socotea realmente lichidat. O astfel de situație, laolaltă cu accentuarea impopularității sale, l-a dus pe Cuza la un pas de retragerea din activitatea politică. Unele ziare din 20 august 1920 își informau cititorii că acesta ar fi făcut chiar declarații că „iese din viața politică".

Stăpînii „bunei rînduieli" nu rămîn insensibili

Silit de împrejurări să se arate mai rar în veşmintele naţionaliste, sub care „oficia" pentru aceleaşi interese ale asupritorilor împotriva asupriţilor, A.C. Cuza şi gruparea sa n-au încetat, însă, nici un moment de a ataca cu vehemenţă socialismul şi mişcarea muncitorească. Ponegrirea acestora a făcut obiectul a numeroase articole publicate în *Unirea* — organul de presă al fracţiunii cuziste. Într-un astfel de articol apărut la 5 februarie 1920, socialiştii erau ameninţaţi că gruparea cuzistă nu va îngădui ca ei „să se agite" în mijlocul lucrătorilor, să le „otrăvească sufletele cu teorii subversive", „cu scopul vădit de a primejdui buna rînduială în ordinea publică". Teoriile ce proclamau dreptul muncitorilor la o viaţă omenească, erau, deci, potrivit opticii publicaţiei cuziste, „subversive" şi de ele trebuia apărată „buna rînduială" a capitaliştilor şi moşierilor.

Cu deosebită ură a condamnat gruparea, în frunte cu şeful ei, grevele muncitoreşti pe care le considera ca „arme perfide împotriva societăţii". Ea a cerut în mod deschis măsuri energice de reprimare a mişcării muncitoreşti, iar prin cuvîntul lui A.C. Cuza, rostit la tribuna Parlamentului, s-a declarat de acord cu împuşcarea muncitorilor, la 13 decembrie 1918. Cuza a atacat în Cameră, pe acei oameni politici burghezi care se situau pe poziţii democrate.

Mulţi dintre stăpînii „bunei rînduieli" pe care o apăra, şi îndeosebi vîrfurile burgheziei liberale, n-au rămas insensibili faţă de ajutorul primit din partea grupării cuziste. Încurajîndu-i sau dezavuîndu-i unele excese, după cum le cerea conjunctura politică, ei i-au acordat deseori un sprijin larg. Reprezentanţi ai burgheziei liberale, în perioada guvernării acesteia din anii 1918-1919, au asigurat pătrunderea în Parlament a unor cuzişti, altora le-au oferit înalte posturi în administraţia de stat judeţeană; gruparea cuzistă a primit şi importante subsidii pentru sprijinirea organelor sale de presă. De acelaşi sprijin s-a bucurat fracţiunea reacţionară şi în vremea guvernării averescane din 1920-1921. Fruntaşii acestei grupări au fost aleşi deputaţi pe listele guvernamentale.

La rîndul său, Cuza nu şi-a deziluzionat şi nu-şi va deziluziona stăpînii. În deceniile următoare el va continua cu aceeaşi stăruinţă să-şi lege numele de cele mai infame momente din istoria politică a acelor ani

EDICTUL DE LA NANTES

(Urmare din p. 77)

printre care şi cel al Parisului, au încercat să i se opună. Desigur, regele ar fi putut face uz de prerogativele sale pentru a pune capăt oricărei încercări de rezistenţă. Dar nu în acest spirit înţelegea să acţioneze Henric IV. Poate că tocmai aici îşi găseşte cea mai strălucită expresie maxima lui preferată: „Pentru a cîrmui bine, un rege nu trebuie niciodată să facă tot ceea ce îi stă în putinţă". În locul constrîngerii el prefera convingerea. Membrii Parlamentului parizian au fost chemaţi în cabinetul de la Luvru, unde regele le-a adresat un discurs ferm şi totodată plin de bonomie, care relevă pregnant caracterul lui Henric IV.

„Mă vedeţi — le-a spus el — în cabinetul meu, unde vin să vă vorbesc, nu în veşmînt regal ca înaintaşii mei, nu cu sabie şi hlamidă, ci doar în vestă, ca un tată de familie care vrea să vorbească deschis copiilor săi...". Continuînd pe acelaşi ton, după ce a făcut apel la raţiune şi la bunele sentimente, a încheiat: „Cei ce nu vor ca Edictul meu să treacă, vor războiul; dar să ştiţi că eu nu-l voi face [...] Ascultaţi-mi rugămintea şi nu aşteptaţi să fiţi siliţi cu ameninţări. De la mine nu le veţi auzi. Faceţi doar ceea ce vă poruncesc sau, mai bine-zis, ceea ce vă rog. Nu o veţi face numai pentru mine, ci şi pentru voi şi spre binele păcii...".

Dacă în timpul vieţii lui Henric IV Edictul a fost aplicat loial, nu acelaşi lucru s-a întîmplat după asasinarea acestuia în 1610. Atît sub Ludovic XIII (1610-1643), dar mai ales sub Ludovic XIV (1643-1715), multe privilegii acordate de acest act au fost abolite, Edictul continuînd să existe doar cu numele, pentru ca la 17 octombrie 1685 să fie revocat.

Nefasta hotărîre de a revoca Edictul a adus Franţei mari prejudicii morale şi materiale. În timp ce Ludovic XIV îşi trata supuşii ca pe nişte inamici, Anglia, Olanda, Germania îi primeau cu braţele deschise. Cu toate măsurile de supraveghere şi ameninţările cu trimiterea la galere şi chiar cu moartea, emigraţia a atins proporţii fără precedent. Se evaluează la circa 300 000 numărul huguenoţilor emigraţi, la 60 000 000 franci-aur, numerarul luat cu ei şi la valori de mare preţ, pagubele cauzate economiei franceze. Marina, artele, ştiinţa au dat şi ele importante contingente de emigranţi, după cum constata cu neputincios regret ilustrul mareşal francez Vauban.

Cărți sosite la redacție

CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA, Editura Politică, București, 1973. Studiu social-istoric, după cum se subintitulează cartea, monografia pe care **Damian Hurezeanu** o consacră lui C. Dobrogeanu-Gherea este o cercetare amplă dedicată vieții și operei celui care a fost unul dintre conducătorii ideologici ai social-democrației române în anii premergători primului război mondial. Urmărind cadrele dezvoltării și afirmării personalității lui Gherea, strălucita sa vocație de propagandist, lucrarea reconstituie, totodată, o întreagă etapă istorică din dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste din România, cuprinsă între ultimele decenii ale sec. XIX și deceniul trei al sec. XX.

Într-un capitol special, este prezentată activitatea pe tărîm cultural a lui Dobrogeanu-Gherea, subliniindu-se remarcabila sa contribuție la dezvoltarea criticii literare științifice, pe baze materialiste.

CRITICA TEORIEI „ROMÂNIA ȚARĂ EMINAMENTE AGRICOLĂ", Editura Academiei R.S.R., București, 1973. Lucrarea regretatei cercetătoare **Olga Constantinescu** (1929-1969) analizează una din faimoasele formule vehiculate timp de aproape un secol în România burgheză, potrivit căreia țara noastră trebuia să rămînă doar un simplu furnizor de materii prime agricole pentru statele industriale. Studiul evidențiază confruntarea ideologică și politico-economică dintre susținătorii acestei teorii și forțele care luptau pentru progresul țării, subliniindu-se rolul important pe care Partidul Comunist Român l-a avut în combaterea acestei teorii reacționare. După 23 August, 1944 amplul program de industrializare socialistă preconizat și transpus în practică de Partidul Comunist Român a dovedit din plin falsitatea acestei teorii burgheze, dezvoltarea industrială a țării fiind astăzi un proces fără de care existența și progresul României moderne ar fi de neconceput.

DESFIINȚAREA RELAȚIILOR FEUDALE ÎN TRANSILVANIA, Editura Dacia, Cluj, 1973. Deși în urma revoluției din 1848, mai precis, în 1853-1854, a fost legiferată desființarea iobăgiei în Transilvania, o serie de relații cu caracter feudal au persistat încă decenii întregi. Lichidarea completă a obligațiilor feudale în Transilvania, arată **Iosif Kovacs** în studiul publicat, a avut loc abia în urma reformei agrare din 1920-1921 și definitiv prin reforma de la 6 martie 1945.

În cadrul colecției **Comori de artă din România, Cristian Vlădescu, Carol König** și **Dan Popa** au publicat la Editura Meridiane, albumul **ARME ÎN MUZEELE DIN ROMÂNIA**, în care sînt descrise tipurile reprezentative de arme din sec. XV-XVIII existente în colecțiile Muzeului Peleș, ale Muzeului Militar Central etc. Lucrarea conține un bogat material ilustrativ: schițe, desene, fotografii alb-negru și în culori.

ISTORIA FRANȚEI, Editura Politică, București, 1973. În cele 3 volume ale cărții, autorul **Jacques Madaule** evocă principalele momente din istoria, nu de puține ori zbuciumată, a poporului francez. Lucrarea abordează și o parte din istoria contemporană a Franței, narațiunea istorică ajungînd pînă la sfîrșitul războiului din Algeria (1958-1962). Traducerea din limba franceză este făcută de **Eugen Rusu**, iar prefața și controlul științific al lucrării aparține lui **Gheorghe Nicolae Cazan.**

UN ARTILERIST ÎN LINIILE INFANTERIEI, Editura Militară, București, 1973. Comandant al unei secții de tunari în timpul războiului antihitlerist, îndeplinind uneori însă și misiuni de observator al artileriei în liniile infanteriei, **Gh. Țuțui** evocă în volumul apărut în cadrul colecției **Memorii de război** cîteva pregnante momente din viața de campanie, surprinzînd și conturînd o imagine complexă din acel timp de luptă, cînd țara întreagă se afla angajată în zdrobirea agresorilor fasciști. Scrise sobru, cu o discretă sensibilitate, paginile cărții reconstituie atmosfera de înaltă tensiune a frontului, cu miile sale de eroi anonimi, însuflețiți de un fierbinte patriotism, de un nemărginit spirit de sacrificiu.

ALEXANDRU IOAN CUZA, ACTE ȘI SCRISORI, Editura Junimea, Iași, 1973. Ediția, alcătuită de **D. Ivănescu** și **Virginia Isac** cuprinde 273 acte și scrisori, multe din ele inedite, ilustrînd activitatea lui Al. I. Cuza pînă la Unirea din 1859, în calitate de președinte al Judecătoriei Covurlui, pîrcălab al ținutului Covurluiului, director în Ministerul de Interne, comandant al armatei moldovene și

membru al guvernului Moldovei în 1858.

CETĂȚI MEDIEVALE DIN TRANSILVANIA. Lucrarea lui **Gheorghe Anghel,** tipărită la Editura Meridiane, prezintă principalele cetăți și biserici fortificate din Transilvania și evoluția acestora din prefeudalism pînă la începuturile sec. XIX.

ACEST EV MEDIU ROMÂNESC, Editura Meridiane, București, 1973. Subintitulat **Insemnări de iconografie și artă veche românească,** volumul lui **Al. Alexianu** se vrea, după cum declară autorul, „un punct de plecare, pretextul necesar pentru o călătorie autonomă în lumea istoriei acestui pămînt, a operelor noastre de artă și a meșterilor care ne-au împodobit nu numai bisericile sau casele, dar și traiul cel de toate zilele".

Volumul IV al culegerii **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MODERNĂ,** publicat de Academia de Științe Sociale și Politice a R.S.R. — Institutul de istorie „N. Iorga", la Editura Academiei R.S.R., prezintă, în prima parte, raporturile economice dintre Transilvania și Țara Românească între anii 1829-1859 și între Transilvania și Principatele Unite în perioada 1859-1876; partea a doua a volumului este consacrată cercetării comerțului intern din Țara Românească în prima jumătate a sec. XIX.

Cărți sosite la redacție

ADEVĂRUL DESPRE UN DESTIN POLITIC. Tipărită la Editura Junimea din Iași, cartea lui **Leonid Boicu** conturează destinul zbuciumat al lui Grigore Ghica (1849-1856) ultim domnitor al Moldovei, consumat „între patrie, datorie și neputință".

„Dacă omului public, supus condițiilor vitrege ale etapei istorice în care a trăit, i se pot imputa inerente scăderi de ținută, cu atît este mai mare și cu atît se înalță mai mult în ochii noștri scriitorul prin conținutul moral, prin valorile civice și prin înaltul suflu patriotic pe care le-a înscris în opera lui". Cu aceste cuvinte își încheie **D. Velciu** monografia consacrată lui **MIRON COSTIN** și apărută la Editura Minerva. Studiul oferă, în multe privințe, o imagine nouă a lui Miron Costin, deosebită față de cea zugrăvită în alte lucrări de specialitate.

ZILE DE MARTIE LA BERLIN

(Urmare din p. 52)

1849

Noiembrie 10 – la Berlin armata evacuează sediul Adunării Naționale, măsură urmată de dezarmarea Gărzii naționale (11 noiembrie).

Noiembrie 15 – față de provocările guvernului prusac, Adunarea Națională îndeamnă poporul să nu-și plătească impozitele, apel sprijinit de **Noua gazetă renană.** În unele provincii prusace se ajunge la ciocniri între populație și armată.

Decembrie 5 – regele Prusiei acordă o **Constituție** cu o nuanță burghezo-liberală. Adunarea Constituantă este dizolvată. Lovitura de stat a regelui se încheie printr-un compromis dintre vîrfurile burgheziei și monarhiei.

Decembrie 18 – președintele Parlamentului de la Frankfurt formează un nou „guvern imperial", cu sarcina de a crea un stat german federal, excluzîndu-se Austria.

Decembrie 20 – încheierea dezbaterilor, din cadrul Parlamentului de la Frankfurt, cu privire la viitoarea **Constituție** germană. **Se garantează: egalitatea în fața legii, inviolabilitatea proprietății și a persoanei, libertatea presei, a întrunirilor și a asocierii, egalitatea în drepturi a minorităților naționale. Nu se prevede dreptul la muncă ori grevă sau ajutorarea invalizilor din accidente de muncă.**

Martie 28 – Parlamentul de la Frankfurt adoptă **Constituția imperială,** proclamînd Imperiul german unitar, și oferă coroana regelui Prusiei, care o refuză.

Mai-iulie – lupta poporului înarmat (Baden, Bavaria, Prusia, Saxonia, Palatinatul Rinului) sub lozinca apărării **Constituției** germane.

Mai 26 – „Alianța celor trei regi" (Prusia, Saxonia și Hanovra) împotriva mișcării revoluționare, căreia i se raliază 29 mici principi germani.

Iulie 23 – înfrîngerea ultimilor insurgenți de către trupele prusace. Înăbușirea revoluției germane.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

K. Marx și F. Engels, **Opere,** vol. V-VI, București, 1959; **Deutsche Geschichte,** vol. 2, Berlin, 1967; W. Blos, **Die deutsche Revolution. Geschichte der Deutschen Bewegung von 1848 und 1849,** Stuttgart, 1891; K. Obermann, **Einheit und Freiheit. Die deutsche Geschichte von 1815 bis 1849 in zeitgenössischen Dokumenten dargestellt,** Berlin, 1950.

poșta mi

NAVE ROMÂNEȘTI PE DUNĂRE ȘI MARE

FLORIAN SĂRĂȚEANU *din* Corabia, *ne trimite un material interesant despre trecutul navigației civile în România. Spicuim cîteva fragmente:*

„În 1829 Principatelor Române le este recunoscut de către Poartă dreptul de navigație, iar în 1834 dreptul de arborare a pavilionului național. În același an se lansează la apă, în portul Brăila, goeleta MARIȚA. Doi ani mai tîrziu, se consemnează prezența a cinci corăbii construite la Giurgiu și Zimnicea, care fac curse pe Marea Neagră și Mediterana. Șantierul naval de la Galați a lansat în 1839 șapte nave, iar în 1840 zece. În 1843 și-a făcut apariția în portul Istanbul primul vas sub pavilion românesc, transportînd 100 t. grîu, iar un al doilea — aparținînd viitorului domn Barbu Știrbei (1849-1856) — în portul Marsilia, încărcat cu doage de stejar pentru viticultorii francezi [...] Înainte de 1848 este cumpărat și adus în țară un remorcher cu motor cu abur pentru tracțiunea șlepurilor de pe Dunăre, Siret și Prut, fiind prima navă cu propulsie mecanică intrată în dotarea flotei noastre [...]

În privința organizării porturilor în România, aceasta începe după Unirea Principatelor, odată cu legea din 18 nov. 1863. Ea prevedea că orașele așezate de-a lungul Dunării puteau încasa o taxă de 0,5% asupra mărfurilor importate și exportate prin ele, suma realizată urmînd a fi folosită pentru lucrări portuare [...] Prin legea din 27 martie 1876, se prevedea controlul Ministerului Lucrărilor Publice asupra folosirii veniturilor portuare.

Sporirea numărului de nave a dus la apariția unor societăți navale: pentru navigația pe Dunăre, în 1890 — «Navigația Fluvială Română» (N.F.R.), iar pentru cea maritimă, în 1895—«Serviciul Maritim Român» (S.M.R.). În 1893 N.F.R. poseda 5 remorchere și 45 șlepuri, la care se adăuga vasul pentru pasageri ORIENTUL, pentru cursa Brăila-Galați. În 1897 se construiesc cargoboturile DOBROGEA, BUCUREȘTI, IAȘI, TURNU SEVERIN și CONSTANȚA, cu care se înființează și se întreține linia Dunăre-Occident. Un an mai înainte, intră în serviciu vasul pentru pasageri PRINCIPESA MARIA. Ulterior, flota comercială este dotată cu navele de pasageri ROMÂNIA (1905), ÎMPĂRATUL TRAIAN (1906) și DACIA [...].

În scopul unei mai bune administrații, în 1908, se înființează, din inițiativa lui Anghel Saligny, Direcția Generală a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă, reunind sub o singură administrație toate serviciile interesînd porturile și navigația [...].

Principalele porturi maritime erau Constanța și Sulina [...] Portul Sulina avea mai mult rolul unui punct de tranzit sau transbordare. Constanța a devenit într-un timp scurt principala poartă maritimă a țării. Începutul activității sale în epoca modernă poate fi fixat în 1857, după terminarea războiului Crimeii, cînd Compania Dunării și a Mării Negre, condusă de Sir Barkley, obține concesiunea portului și a liniei ferate Constanța-Cernavodă. Lucrările au fost făcute însă pe scară mică. În 1881 guvernul român însărcinează pe Sir Charles Hartley, inginer șef al Comisiei Europene a Dunării, cu studiul portului Constanța, dar elaborarea planului definitiv începe în 1888 sub conducerea ing. I.B. Cantacuzino. Modificări în partea interioară a portului au adus și Gh. Duca și Anghel Saligny. Lucrările sînt începute în 1896 de către întreprinderea franceză «Hallier» și, după cîțiva ani, continuate de către Statul Român și duse la bun sfîrșit [...]".

TÎNĂRUL AVOCAT TITULESCU

Pensionarul CONSTANTIN RĂDUȚ *din* Craiova, *ne relatează cîteva amintiri în legătură cu N. Titulescu:* „În vara anului 1935-1936, pe cînd eram militar activ la Cercul Teritorial Militar Dolj-Craiova, a venit subsecretarul de Stat Nenișor să solicite o copie de pe foaia matricolă a lui N. Titulescu. Cei însărcinați cu aceasta nu au reușit să găsească înscrisul respectiv. Atunci m-am oferit eu să-i ajut și în cel mai scurt timp, căutînd în *Registrul Matricol* al ctg. 1905, vol. I Craiova, am arătat locul unde era trecut N. Titulescu. Explicația acestui fapt e următoarea. Cu 12 ani înainte de momentul amintit, pe cînd făceam serviciul la Biroul II Mobilizare, am găsit în registrul respectiv menționat și numele lui N. Titulescu în dreptul căruia figura specificația: «1.7.1907 — șters, fiind avansat sublocotenent rezervă și mutat în regimentul 10 Infanterie-Putna». Știind cine era N. Titulescu de la tatăl meu, care în vara anului 1907 cînd se judecau procesele țăranilor răsculați, îmi povestise cum Titulescu venea de la București spre a lua în mod aproape gratuit apărarea țăranilor răsculați, în procese pe care în mare majoritate le cîștiga, în momentul în care am găsit acea specificație în registru m-am gîndit s-o însemn poate va fi de folos cîndva. Și am făcut un semn în *Registrul Matricol*, cu ajutorul căruia apoi s-a putut foarte ușor găsi consemnarea respectivă."

CONFLUENȚE

CIOBANU GHEORGHE, *elev în anul III A al Liceului nr. 1 din* Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, *redactor șef al publicației* Confluențe *tipărită de elevii acestui liceu, ne trimite numărul pe iunie 1973 al revistei. Din sumarul bogat (cuprinzînd beletristică, articole și probleme de matematică, fizică, chimie, etnografie etc.) consemnăm materialele pe teme de istorie:* Orășteni, file de istorie *de Virginia Găbudean, an II C*; Ovidius și meleagurile noastre *de Emilia Hîncu, an IV C*; Dimitrie Cantemir despre Valea Trotușului *de Marieta Generalu, an I C*; Cînd s-a introdus în țările noastre învățămîntul matematic *de Mariana Ticu, an II B*; Figuri de fizicieni români *de Iosif Ladău, an I A (curs seral)*.

FAMILIA BONAPARTE

G. DUMITRU *din* orașul Călan, *ne scrie:* „Sînt un tînăr pasionat de istoria țării mele și de cea universală. Sînt un fidel cititor al revistei *Magazin istoric*"... *În continuare, ne întreabă dacă ceea ce scrie L. Tolstoi în romanul* Război și pace, *în legătură cu o vizită a lui Kutuzov la București*, „este sau nu o născocire". *Nu. Nu este o născocire. Într-adevăr, comandantul de oști rus Kutuzov (Mihail Illarionovici Golenișcev Kutuzov 1745-1813) a fost la București în aprilie 1811, în anii războiului ruso-turc.*

În ceea ce privește a doua întrebare, amintim că cei mai cunoscuți reprezentanți ai familiei Bonaparte au fost: Napoleon I (1804-1814); fratele mai mare al acestuia — Iosif (Joseph, numit de împărat în anul 1806, rege al Neapolului, iar în 1808, rege al Spaniei); un alt frate, Ludovic (Louis, rege al Olandei în anii 1806-1810); Lucian, ministru de Interne și apoi ambasador în Spania; și, în sfîrșit, Ieronim (Jerôme), mezinul familiei, rege al Westfaliei (1807-1813). Un regat marionetă creat special pentru el de către împărat.

poșta mi

O soră a lui Napoleon I, Eliza, a fost prințesă de Lucca și Piombino și mare ducesă de Toscana; Paulina, soția generalului Leclerc, a devenit, după moartea acestuia, prințesă de Borghese și ducesă de Guastalla; a treia soră Carolina, soția mareșalului Murat, a fost în perioada 1808-1813, regina Neapolelui.

După prăbușirea imperiului napoleonian (1814), toți membrii dinastiei Bonaparte au fost detronați. Fiul lui Napoleon și al Mariei-Luiza, Francisc Carol Iosif, duce de Reichstadt (numit de unii Napoleon II) nu a lăsat urmași. Ludovic-Napoleon, un nepot al lui Napoleon I, cel de-al treilea fiu al fratelui său Ludovic, a devenit în decembrie 1848, președinte al Republicii Franceze, iar în decembrie 1852, împărat al Franței sub numele de Napoleon III. Și în sfîrșit, răspunsul la cea de-a treia întrebare a cititorului nostru: între regele României Carol I și familia Bonaparte există o dublă înrudire și anume prin bunica regelui Carol, Stefania de Beauharnais: pe de o parte, ea era o fiică adoptivă a lui Napoleon I, iar pe de altă parte, era vară cu Hortensia de Beauharnais (fiica Josephinei), mama lui Napoleon III.

DIN NOU DESPRE MOARTEA EROINEI

În legătură cu scrisoarea lui N. Filip, Moartea eroinei, *publicată în* Poșta Magazin istoric. *nr. 7/1973* D.H. POPESCU *din* București, *precizează: Ecaterina Teodoroiu făcea parte din Divizia 11 infanterie (Brigada 21, Regimentul 43/59), luptînd însă, împreună cu unitatea sa în sectorul Diviziei 13 — și anume în satul Muncelu. Corespondentul nostru adaugă:* „În zorii zilei următoare, făcînd parte din Batalionul 11 Pionieri și urcînd cu unitatea pentru lucrări, am văzut-o moartă pe o brancardă, în fața postului de comandă al Brigăzii 21 infanterie. A fost înmormîntată într-o groapă unde se mai aflau un ofițer român și altul francez.

Crucea de stejar ce i-a fost pusă la căpătîi a fost făcută de ostașii din Batalionul 11 Pionieri și gravată cu un cîrlig din sîrmă groasă, înroșit în foc."

PENTRU A USCA LACRIMILE MUZEI CLIO

DUMITRU L. FLORESCU-GRECI *din* com. Mateești, jud. Vîlcea, *ne comunică unele observații critice cu privire la prezervarea și întreținerea unor monumente istorice din această zonă geografică. La Tg. Jiu, există o statuie a Ecaterinei Teodoroiu, executată de sculptorița Milița Petrașcu, după primul război mondial. Monumentul, afirmă corespondentul,* „se ruinează văzînd cu ochii [...]; chiar o parte din inscripția cu numele eroinei a căzut..." *În ce privește Mănăstirea Tismana, autorul scrisorii relatează, printre altele:* „spre regretul meu, n-am găsit-o strălucind precum ar merita: peste tot și-a făcut apariția starea de ruină, care continuă sub acțiunea elementelor naturale ale vremii". *Ce e drept, adaugă corespondentul,* „se lucrează ceva aici dar, mi s-a spus, numai la reacoperire, dar și asta cu mers de melc."

Tovarășul Florescu își încheie relatările sugerînd ca organele competente să acorde întreaga grijă acestor monumente. Propunere la care — dacă într-adevăr observațiile făcute de d-sa își păstrează și azi valabilitatea — ne asociem și noi.

MISTERIOASELE SEMNE

HARALAMBIE CAIGIC *din* com. Mălușteni, jud. Vaslui, *ne întreabă care este semnificația semnului* [ ] *întîlnit în paginile* Magazinului istoric.

Semnul cu pricina reprezintă așa-numitele paranteze drepte. Prezența lor într-un text indică: a) omisiunea unui fragment de text, specificată prin puncte de suspensie între paranteze [...]; *b) o intervenție în text care nu aparține autorului textului respectiv (uneori acestuia i se alătură și indicarea celui care a făcut intervenția:* n.r. — *nota redacției,* n.ed. — *nota editorului etc.).*

MOARTE SAU DISPARIȚIE... O PRECIZARE

CAROL POPPER *din* București, *ne trimite o completare la articolul* Moarte sau dispariție: sfîrșitul țarului Alexandru I, *de Alvină Lazea, apărut în nr. 6/1973 al revistei noastre.*

„Cîțiva ani după Congresul de la Viena 1814-1815, în timpul căruia Alexandru mai manifesta o atitudine extrem de autoritară, în special în problema Poloniei, el legase o prietenie intimă cu d-na de Krüdener, o aristocrată letonă, cu totul înfeudată misticismului. Ea dobîndise o puternică influență asupra vieții sufletești a țarului și, fără exagerare, ea a fost factorul hotărîtor în determinarea împăratului de a se dărui unei vieți monacale.

De altfel, găsim în *Petit Larousse* pe anul 1972 următoarea precizare: «Krüdener (M-me Juliane de) mystique russe née à Riga (1764-1824). Elle a influencé Alexandre I-er et inspiré la Sainte Alliance» (Krüdener... bigotă rusă născută la Riga... Ea l-a influențat pe Alexandru I și a inspirat Sfînta Alianță). Această din urmă afirmație este mai puțin realistă și vine în conflict cu biografii lui Metternich".

TOT MEȘTERII DIN BRÎNCOVENI

În legătură cu informația tov. Constantin Cojocaru despre Meșterii din Brîncoveni, *publicată la* Poșta Magazin istoric *din nr. 7/1973, primim din partea pr.* HORIA CONSTANTINESCU *din* Buzău, *următoarele precizări:*

„Nu toți cei amintiți în respectiva notă au fost meșteri pietrari, ci doar italianul Giorgio Pesena Levino, care a executat piatra tombală a domniței Ancuța Brîncoveanu de la Mănăstirea Hurez. Lui i se datoresc, de asemenea, sculpturile de la Mănăstirea Brîncoveni, unde de altfel a și fost îngropat.

Contemporan cu G.P. Levino a fost și un alt meșter pietrar italian, Mira, care a lucrat pentru spătarul M. Cantacuzino la Mănăstirile Sinaia, Rîmnicu-Sărat și Bordești. Numele lui a fost descoperit în biserica Mănăstirii Bordești, pe o frumoasă coloană, care acum se află la Muzeul de Artă Medievală de la Mogoșoaia.

Meșterii români Manea și Istrate, în schimb nu au fost pietrari. Manea era zidar, iar Istrate, lemnar. Chipurile lor se află zugrăvite în pridvorul bisericii principale de la Mănăstirea Hurez".

INSULA PAȘTELUI

MARIANA ANTONESCU *din* Crevedia Mare: „Recent am aflat despre săpăturile arheologice efectuate în Insula Paștelui sub îndrumarea norvegianului Thor Heyerdahl. M-ar interesa să cunosc mai multe date despre descoperirile din această insulă".

În nr. 10/1973, revista noastră a publicat un articol pe tema solicitată de dvs.

GRĂMĂTICUL MĂRIN OT SCAIOŞI

„Sînt pensionar — *ne scrie cititorul nostru* GHEORGHE SARAOLU *din* Oradea — şi mă ocup cu strîngerea datelor necesare pentru întocmirea unei monografii a comunei Orleşti, jud. Vîlcea. Răsfoind diferite documente am întîlnit consemnat şi numele unui Mărin grămăticul, din Scaioşi (sat pendinte de comuna Orleşti). Cu toate investigaţiile făcute, nu am reuşit să aflu mai multe despre acest grămătic. Rog de aceea, prin intermediul revistei Dv., pe toţi cei care cunosc — sau îmi pot sugera unde să caut — date suplimentare despre Mărin ot Scaioşi, să mi le comunice pe adresa menţionată".

MULŢUMIRI...

Am reţinut sugestiile şi propunerile făcute de următorii cititori, cărora le mulţumim: IOAN DRAGOMIRESCU *din* Iaşi; AUREL MOLDOVAN *din* Bistriţa; C. TEODORESCU *din* Rîmnicu-Vîlcea; PANTELIMON M. BOARĂ *din* satul Gemeni, jud. Mehedinţi; N.C. POPESCU *din* Galaţi; TEODOR TARBU *din* Medgidia.

CITITORII SEMNALEAZĂ

Am înaintat Institutului de arheologie scrisoarea unui grup de locuitori ai satului Dîncu-Mic, com. Mărtineşti, jud. Hunedoara, *care ne semnalează unele vestigii romane descoperite pe teritoriul satului respectiv.*

AVEŢI DREPTATE!

S. CIOCAN *din* com. Vlădeni, jud. Iaşi: *într-adevăr din microcronologia la articolul* Baricade pe străzile Parisului *lipseşte subtitlul destinat anului 1848, ca urmare a unei neatenţii de colaţionare. Sperăm că lectura articolului i-a ajutat pe cititori şi în înţelegerea corectă a microcronologiei.*

V. CÎRLIG *din* Lugoj; A. BRAESTER *din* Bucureşti: *Aţi sesizat bine. Sub influenţa cuvîntului Viena, menţionat în articolul respectiv cu cîteva rînduri mai sus, nu s-a observat, după redactilografiere, neconcordanţa cu realitatea. Procesul lui Ciano a avut loc, desigur, la Verona şi nu la Viena.*

VASILE STOENESCU *din* Bucureşti; ION GH. DUMITRESCU *din* com. Vîrfuri, jud. Dîmboviţa: *evident că, din moment ce a fost scufundat în 1940, cuirasatul ROYAL OAK nu putea fi lansat la apă în 1944, ci în 1914. O scăpare asemănătoare a transformat* tunurile *de la bordul său în... tancuri, care nu aveau ce să caute pe un cuirasat.*

NU AVEŢI DREPTATE!

CORNEL ROMAN *din* Brad, jud. Hunedoara: *cuvîntul* decenii *se referă nu la perioada dintre 1714 şi 1914 — aşa cum, nu ştim din ce motive, credeţi dv. — ci la timpul scurs între 1894, cînd „O Densuşianu a atras atenţia asupra scrisorii lui Dimitrie Cantemir..." şi 1914, cînd „Constantin Giurescu* [...] *a publicat* De neamul moldovenilor...". *Textul din revistă este foarte clar. Citiţi-l cu atenţie.*

• • •

Pictura Zborul lui Vlaicu pe Cîmpia Libertăţii — *reprodusă în culori de revista* Magazin istoric, *nr. 9/1973 — aparţine lui EUGEN ISPIR.*

Nicolae MINEI

NOTĂ

Cel de-al treilea concurs al revistei — dotat cu numeroase şi substanţiale premii — va avea loc în luna decembrie a. c. Procuraţi-vă şi păstraţi, aşadar, numerele 9, 10, 11 şi 12 din MAGAZIN ISTORIC.

CE VOM CITI IN NUMĂRUL VIITOR

• Acum 26 ani: proclamarea Republicii • 13 decembrie 1918: zi de roşie amintire • Exploratorul David Livingstone pe căi africane necunoscute • 1910-1912: afacerea tramvaielor şi culisele ei politice • Tulburătorul mesaj al cronicii în piatră de la Adamclisi • Un proces ţărănesc care a durat 150 ani • Viena în 1848: poporul suveran va domni la Schönbrunn • Carol Popp de Szathmary — primul fotoreporter de război? • Ecourile răscoalei curuţilor străbat ţările române • „Scrisoarea ilustră" de la Gülhane • Clausewitz — un general ocolit de marile bătălii • Arhivele — glasul strămoşilor peste veacuri • Învolburatul an 1919 • Un nou concurs Magazin istoric

CONTENTS

SERGIU COLUMBEANU: The Flotillas of Michael the Brave (1593-1601)..... 2
EMIL CONDURACHY: The History of the City of Troy ..6
DUILIU ZAMFIRESCU: 1889. The End of a Romantic Royal Episode 12
ANA BUDURA: Moments of Australian History 18
IORGU IORDAN: Between Linguistics and History 25
* Documents in Foreign Archives, about the Socialist Movement in Romania 29
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA: Mankind's Prehistory in the Pyrées Caverns 38
ION PÎNCU: 1943. Memories about the Communist Fight..43
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER: The 1848 Revolution in Berlin 45
DUMITRU ALMAȘ: 1848. The Military Camp of Riureni ..54
V. PONIZOVSKI, A. PEDOSOV, A. TITOV A. TIMOFEEV: ..70 Years from the Second Congress of the Russian Social-Democrat Workers' Party.....58
ȘERBAN CONSTANTINESCU: 1922. The Side Scenes of a Governement 64
CONSTANTIN REZACHEVICI: Places and Monuments Named Turnu 72
S. ANTONIU: The Nantes Edict 74
LUCIAN BOIA: The Beginnings of the Liberal Party 78
CORNELIU ALBU: The Frontier guards from Năsăud in the Battle of Arcole 84
GELU URECHE, VALERIU BUDURU Romanian Extreme Right Organizations 87

SOMMAIRE

SERGIU COLUMBEANU Les flottilles de Michel le Brave (1593-1601) 2
EMIL CONDURACHI L'histoire de la cité de Troie 6
DUILIU ZAMFIRESCU 1889. La fin d'un romantique épisode royal. 12
ANA BUDURA Moments de l'histoire de l'Australie 18
IORGU IORDAN Entre la linguistique et l'histoire 25
* Documents d'archives étrangères parlant du mouvement socialiste de Roumanie 29
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA La préhistoire de l'humanité dans les grottes des Pyrénées.....38
ION PÎNCU: 1943. Souvenirs de la lutte communiste 43
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER La Révolution de 1848 à Berlin 45
DUMITRU ALMAS 1848 — Le camp militaire de Riureni 54
V. PONIZOVSKI, A. PEDOSOV, A. TITOV, A. TIMOFEEV La-70e anniversaire du IIe Congrès du Parti Ouvrier Social-Démocrate de Russie 58
ȘERBAN CONSTANTINESCU 1922. Les coulisses d'un gouvernement 64
CONSTANTIN REZACHEVICI Localités et monuments au nom de Turnu 72
S. ANTONIU L'Edit de Nantes 74
LUCIAN BOIA Les débuts du Parti Liberal 78
CORNELIU ALBU Les garde-frontières de Năsăud dans la lutte d'Arcole 84
GELU URECHE, VALERIU BUDURU Organisations roumaines d'extrême droite 87

СОДЕРЖАНИЕ

С. КОЛУМБЯНУ Флотилии Михая Храброго (1593-1601)..2
Е. КОНДУРАКИ История крепости Троя 6
Д. ЗАМФИРЕСКУ 1889 г. Конец королевского эпизода 12
А. БУДУРА Страницы истории Австралии 18
И. ИОРДАН Лингвистика и история 25
* Документы из иностранных архивов про социалистическое движение в Румынии 29
М. ПЕТРЕСКУ-ДЫМБОВИЦА Преистория человечества в Пиринейских пещерах 38
И. ПЫНКУ 1943 г.: Воспоминания о борьбе коммунистов. 43
Ш. РЭДУЛЕСКУ ЗОНЕР Революция 1848-го г. в Берлине 45
Д. АЛМАШ 1848 — Военный лагерь в Рыурень 54
В. ПОНИЗОВСКИЙ, А. ПЕДОСОВ, А. ТИТОВ, А. ТИМОФЕЕВ 70-летие Второго Съезда Российской Социал-Демократической Рабочей Партии.....58
Ш. КОНСТАНТИНЕСКУ 1922 г. В кулисах правительства..64
К. РЕЗАКЕВИЧ Местности и памятники с наименованием Турну 72
С. АНТОНИУ Нантский Эдикт 74
Л. БОИЯ Как создавалась Партия либералов 78
К. АЛБУ Пограничники Нэсэуда в битве у Арколе 84
Г. УРЕКЕ, В. БУДУРУ Румынские правые организации 87

INHALT

SERGIU COLUMBEANU Das Geschwader Mihai Viteazul's (1593-1601) 2
EMIL CONDURACHI Troja's Geschichte 6
DUILIU ZAMFIRESCU 1889. Das Ende einer romantischen Königsepisode 12
ANA BUDURA Merkmale in Australien's Geschichte 18
IORGU IORDAN Zwischen Lingvistik und Geschichte 25
* Fremdländische Archiv-Dokumente über die sozialistische Bewegung in Rumänien 29
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Die Vorgeschichte der Menschheit in den pyrenäischen Grotten ..38
ION PÎNCU 1943. Erinnerungen an den kommunistischen Widerstandskampf 43
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER Der Aufstand des Jahres 1848 in Berlin 45
DUMITRU ALMAȘ 1848. Das Militärlager von Riureni 54
V. PONIZOVSKI, A. PEDOSOV, A. TITOV, A. TIMOFEEV 70 Jahre seit dem II. Kongress der sozial-demokratischen Arbeiter-Partei Russlands 58
ȘERBAN CONSTANTINESCU 1922; Kulissenenthüllung einer Regierung 64
CONSTANTIN REZACHEVICI Ortschaften und Denkmäler mit Beinamen „Turnu" 72
S. ANTONIU Das Edikt von Nantes 74
LUCIAN BOIA Die Anfangsphasen der Liberalen Partei.....78
CORNELIU ALBU Năsăud's Grenzjäger im Kampfe von Arcole 84
GELU URECHE, VALERIU BUDURU Rumänische extreme Rechtsorganisationen 87

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV, — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București